สอาด นุชนาฏ

อนุสรณ์

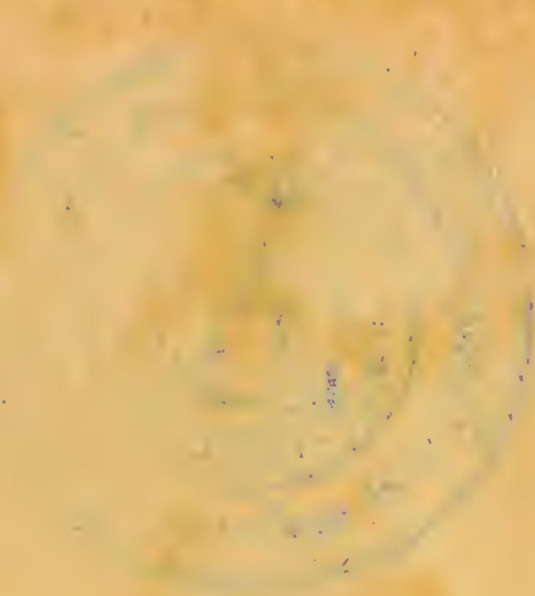

อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสอาด นุชนาฏ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๓

คำปรารภ

ในการฌาปนกิจศพ นางสอาด นุชนาฏ เจ้าภาพขอนมัสการขอบพระคุณ พระธรรมปัญญาจารย์ ได้เมตตาเอื้อเฟื้อนานาประการ และพระปัญญาพิศาลเถร ที่ได้กรุณามอบเรื่อง "มาอีกแล้ว" เพื่อพิมพ์บรรณาการแก่ท่านผู้มีเกียรติ

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านผู้มีเกียรติ ญาติสนิทมิตรสหายที่ให้เกียรติมาในคืนสวดพระอภิธรรม อุปการะในด้านต่าง ๆ ตลอดจนให้เกียรติมาฌาปนกิจวันนี้

หากมีสิ่งใดบกพร่อง ขอได้โปรดประทานอภัยในข้อบกพร่องนั้นด้วย

เจ้าภาพ

คุณแม่สอาด นุชนาฏ

ชาตะ ๕ มิถุนายน ๒๔๖๕

มรณะ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

ประวัติ

คุณแม่สอาด นุชนาฏ เกิดวันจันทร์ ที่ ๕ มิถุนายน ๒๔๖๕ ที่บ้านปากกระพอก อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นลูกหญิงคนสุดท้อง ของคุณยายบุญช่วยกับคุณตาฉวลิจน์ ศรีสวัสดิเล็ก

มีพี่น้องรวม ๔ คน

๑. นางสุดจิตต์ ศรทัต์ ถึงแก่กรรม

๒. น.ส. สอิ้ง ศรีสวัสดิเล็ก ถึงแก่กรรม

๓. นายฉลวย ศรีสวัสดิเล็ก ถึงแก่กรรม

๔. นางสอาด นุชนาฏ

เมื่อคุณแม่เจริญวัย ได้มาอยู่ในอุปการะของคุณป้าสุดจิตต์ ศรทัต์ ได้รับการศึกษาสมฐานกุลสตรีตามสมัยนิยม พอปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อฉ่ำ นุชนาฏ

มีบุตร–ธิดา ๖ คน

๑. นายเถลิงฉัตร นุชนาฏ

๒. น.ส. สิริพันธุ์ นุชนาฏ

๓. นางสิริพร คุ้มกัน

๔. ร.ต. กุลพัชร์ นุชนาฏ

๕. นายคณิศร นุชนาฏ

๖. นายฐิติเชฏฐ์ นุชนาฏ

มีหลานหญิงหนึ่งคน

ด.ญ. ณัฐสุดา คุ้มกัน ธิดา นายปิยชาติ นางสิริพร คุ้มกัน

ปกติคุณแม่เป็นคนแข็งแรง ไม่ค่อยเจ็บไข้ มาในระยะหลังๆ นี้ ทานอาหารได้น้อย ร่างกายผอมลงๆ วันเสาร์ ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ นำคุณแม่ไปโรงพยาบาลชลประทานปากเกร็ด รักษาอยู่ได้ประมาณ ๓ วัน มีโรคปอดบวมแทรก จากนั้นมีแต่ทรุดลงถึงวันศุกร์ ที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ เวลา ๐๔.๐๐ น. คุณแม่ก็ได้ถึงแก่กรรม ศิริรวมอายุได้ ๕๙ ปี ๘ เดือน ๒๔ วันฯ ฉากละครแห่งชีวิตของคุณแม่ก็จบลงเพียงแค่นี้ฯ

พระปัญญาพิศาลเถร วัดราชประดิษฐ์ฯ
แสดงพระธรรมเทศนา เมื่อบำเพ็ญกุศลสัตมวาร
๕ มีนาคม ๒๕๒๓

คุณพ่อ ลูก ๆ หลาน ๆ และญาติ
๖ มีนาคม ๒๕๒๓

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม
คุณแม่สอาด นุชนาฏ

วันศุกร์	ที่	๒๙ ก.พ. ๒๓	บุตร–ธิดา
วันเสาร์	ที่	๑ มี.ค. ๒๓	หลานนิวาภ ศรทัตต์ และน้อง ๆ
วันอาทิตย์	ที่	๒ มี.ค. ๒๓	คุณพจน์ คุณลออ ภู่อารีย์
วันจันทร์	ที่	๓ มี.ค. ๒๓	คุณพิสัย แสงขำ และน้อง ๆ
วันอังคาร	ที่	๔ มี.ค. ๒๓	กรมการเงินทหารบก–วิทยาลัยการค้ารุ่น เอ
วันพุธ	ที่	๕ มี.ค. ๒๓	กองพัศดุกลางการไฟฟ้าฝ่ายผลิต
วันพฤหัสบดี	ที่	๖ มี.ค. ๒๓	บริษัท ไทยประกันชีวิต จก.

๑๑.๐๐ น. ทำบุญครบรอบ ๗ วัน

๒๑.๓๐ น. บรรจุศพ

หมายเหตุ

วันที่ ๑ มี.ค. ๒๓ วันมาฆบูชา เริ่มสวด ๑๗.๐๐ น.

ระลึกถึงคุณแม่

ถึงแม้ว่าลูกจะไม่ใช่เลือดในอกคุณแม่ แต่ความรักของแม่ที่มีต่อลูกก็ยิ่งใหญ่ จะหาความรักอันใดมาเปรียบเทียบได้ แม่ทุ่มเทชีวิตตลอดจนทรัพย์สิน โดยไม่เคยคิดเสียดาย เพื่อลูกและหลานแอมคนเดียวของแม่ ไม่ว่าแม่จะอยู่ในฐานะใด ความเมตตา ความห่วงใยของแม่ไม่ได้ลดน้อยลงไปเลย แม่มีแต่เป็นผู้ให้และเสียสละโดยแท้ แม่ไม่เคยคิดหรือหวังที่จะรับตอบแทนใด ๆ จากลูก ฯ

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ลูกได้มาอยู่ในความอุปการะของแม่ เมื่อลูกมีสุขแม่ก็สุขด้วย แต่ถึงคราวที่ลูกมีทุกข์แม่ก็ไม่เคยทอดทิ้ง ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์เท่าที่แม่จะช่วยได้

ด้วยกุศลแห่งความดี เป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของแม่จงไปสู่สุคติสถิตยบนสวรรค์ ในฐานะของแม่ผู้มีแต่คำว่าให้เสียสละ ห่วงใย เมตตายืนยงเพื่อลูกและหลาน

แอมของแม่ ลูกอยู่ข้างหลังจะได้กราบไหว้บูชา และ
ยึดถือไว้เป็นหลักของจิตใจตราบชั่วนิรันดร ฯ

ปิยชาติ คุ้มกัน

หลาน ณัฐสุดา

อาลัยแม่

"แม่" เป็นคำพูดที่เด็ก ๆ ทุกคนมักจะพูดได้ก่อนคำอื่น ๆ

ลูกก็เชื่อว่าลูกพูดคำนี้ได้เป็นคำแรกเหมือนกัน คำว่า แม่ ภาษาบาลีว่า มาตา แปลว่าผู้ให้กำเนิดเป็นสัญญลักขณ์ของความอบอุ่น คือ อายุและชีวิต แผ่สร้านไปทั่วสารพางค์กาย ทำให้หัวใจพองเต็มไปด้วยความแช่มชื่น, กล้าหาญ อาจหาญไร้ความกลัวแม่จึงเป็นที่พึ่งของลูก

ตั้งแต่จำความได้ลูกอยู่กับแม่ตลอดใคร ๆ ก็ว่าลูกเป็นลูกติดแม่ ไม่ว่าจะไปไหน ๆ บ้านใกล้บ้านไกล หรือแม้ต่างจังหวัดแทบจะพูดได้ว่าเห็นแม่ก็ต้องเห็นลูก รูปที่แม่ถ่ายส่วนใหญ่จึงมีลูกอยู่ด้วย จากตัวเล็ก ๆ ที่คอยตามแม่ไปเที่ยวไหนต่อไหนเสมอ

พอลูกโตขึ้นก็ต้องเปลี่ยนหน้าที่เป็นคนคอยไปตามคุ้มครองแทน เพราะแม่เริ่มไม่ค่อยสบายบ่อย ๆ เราไม่

เคยพรากกันจริง ๆ แม้แต่นาทีสุดท้าย ที่แม่จะลาโลกนี้ไป ลูกก็อยู่กับแม่จนนาทีนั้นมาถึง

แล้วแม่ก็จากลูกไปจริง ๆ จากไปแบบที่คาดไม่ถึงเลยว่าจะรวดเร็วอย่างนี้

ต่อแต่นี้ไป ก็ไม่มีแม่อีกแล้ว ไม่มีตักแม่ให้ลูกนอนหนุน ไม่มีแม่ให้ลูกกอด ลูกยังจำสีหน้าของแม่ได้ดีเวลาลูกกอดแม่ เพราะลูกตัวใหญ่กว่าแม่ แม่มักจะเซแล้วทำหน้าดุลูก แต่แล้วแม่ก็จะยิ้ม – หรือไม่ก็หัวเราะอารมณ์ดีเสมอ

ความตายเป็นสัจจธรรมที่ทุกรูป ทุกนาม ต้องได้รับ – เท่ากับเปลี่ยนเสื้อตัวเก่า สวมเสื้อตัวใหม่ ตามฐานะของกุศล อกุศล

วันนี้แล้วซินะ ที่แม้แต่ร่างของแม่ก็จะถูกเผาให้สูญหายไปจากโลกนี้ – คงเหลือแต่ดวงวิญญาณปฏิสนธิวิญญาณนี้ของคุณแม่จงรับรู้เอาไว้ว่า ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ที่ลูกเอาไปบูชา เปลี่ยนให้แม่ทุกอาทิตย์ที่สุสาน

นั่นคือเป็นข้อยืนยันว่า ความรักที่ลูกมีต่อแม่ ไม่มีวันโรยราและขอแม่อย่าได้เป็นห่วงลูก ๆ เพราะอย่างน้อย ลูกก็มีพ่ออีกทั้งคน ฯ

คุณแม่เคยสอนอยู่เสมอว่าให้ซื่อสัตย์สุจริต เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้มีความกตัญญูกตเวที ลูกทุกคนจะจำดำเนินตามให้สมดังความต้องการของแม่ ฯ

ลูก ๆ ขอกราบขอบพระคุณญาติพี่น้อง มิตรสหายที่ได้ช่วยเหลือ ตลอดจนร่วมบำเพ็ญกุศลทุกครั้ง และร่วมเป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรมและทุก ๆ ท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ทุกอย่าง

เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่ ประกอบทั้ง บารมีมีสัจจบารมี ที่คุณแม่ประพฤติมาเป็นนิตย์ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่สุดที่จะรักของลูกตรงไปสู่สุคติภพด้วย เทอญ

ลูก ๆ ของแม่

คำนำ

คุณฉ่ำ นุชนาฏ สมาชิกผู้ฝึกอบรมวิปัสสนาธุระท่านหนึ่ง ได้มาปรารภให้ทราบว่า วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๒๓ นี้ จักทำฌาปนกิจศพ สอาด นุชนาฏ ผู้ภรรยา ณ ฌาปนสถาน วัดมกุฏกษัตริยาราม ในงานนี้ใคร่จะพิมพ์หนังสือธรรมะสักเล่มหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้ว แจกแด่บรรดา ญาติ มิตร และท่านที่เคารพที่มาในงาน ได้มาขอให้จัดสรรพ์ธรรมะสักเรื่องหนึ่ง เพื่อเหมาะสมในงานนี้ และขอร้องเชิงบังคับให้เขียนเรื่องใหม่อีกสักเรื่อง ก็เพียงรับไว้ไม่ปฏิเสธ เพราะไม่แน่ใจว่าจะเขียนให้ได้หรือไม่ เจ้าสังขารนี่มันว่าไม่พึ่งบังคับไม่ได้จะทำอย่างไรดี พยายามปรุงแต่มันไม่ยอมปรุงด้วย ใครจะทำไม ? ต้องดูมันเฉย ๆ มันก็เฉยด้วย ไม่ปรารภความเพียรต้องยอมแพ้มัน ต้องหาวิธีอื่นคือ ต้องติดเครื่องไว้อุ่นเครื่องไว้ คือ เขียนหัวข้อเรื่องไว้แล้วเริ่มเขียนตามหัวข้อเรื่องนั้นวันละบรรทัดสองบรรทัด

บางวันก็เขียนได้ บางวันก็เขียนไม่ได้ แต่ก็พยายามเขียนไป โดยลำดับจนจบเรื่อง แต่จะดีหรือไม่ดีชอบใจหรือไม่ชอบใจก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ชอบใจเรา แต่อาจไม่ชอบใจท่านก็ได้ ถ้าเป็น ธรรมกามบุคคล ผู้ใคร่ในธรรมย่อมอ่านได้ทั้งนั้น เป็นอันว่าเขียนใหม่ได้อีกเรื่องหนึ่ง คือ มโนธาตุ มโนธรรม แต่จะเป็นอย่างไรท่านผู้อ่านตัดสินเอาเอง ผู้เขียนก็เขียนไปตามสังขาร อันเป็นมโนธาตุ มโนธรรม ปรุงอย่างไรก็เขียนไปตามมโนธาตุ มโนธรรมนั้น ๆ เป็นธาตุวิจิตทั้งภายในทั้งภายนอก

เป็นอันว่าในงานนี้ เจ้าภาพ คือ คุณฉ่ำ นุชนาฏ ได้หนังสือสมความปรารถนา สามเรื่องคือ หนี้ชีวิต–มาอีกแล้ว ๑ มโนธาตุ มโนธรรม ๑ กับเทศน์ เมื่อวันครบ ๗ วัน ซึ่งคุณพจน์ ภู่อารีย์ ถอดออกจากเทป จากสำนวนภาษาพูด มาสู่สำนวนภาษาเขียน ก็ตัดทอนภาษาพูดออกไปบ้างคงไว้เท่าที่ควร เห็นว่าพอใช้ได้ จึงจัดมารวมพิมพ์ในเล่มนี้ด้วยเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ในธรรมที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง และในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

สมควรแก่ธรรมที่ได้ตรองเห็นแล้วคือรู้จักตนของตน รู้ประมาณในตน รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จักชุมนุมชน นำผู้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย หนังสือแจกในงานศพส่วนมากเป็นหนังสือที่ดี ๆ เป็นส่วนมาก มีสารคดี ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ แม้ธรรมก็เป็นธรรมะข้อปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติดี ๆ ทั้งนั้น ทั้งโลกียะทั้งโลกตระ แต่ก็มีผู้สนใจน้อยเต็มที แต่ถึงอย่างไรก็ดีก็ยังได้ช่วยกันเผยแผ่ธรรมะออกมาได้บ้าง และเป็นธรรมะที่อยู่ในบรรณโลกได้นานเท่าที่จะนานได้ ต้องการเมื่อใดก็นำมาอ่านได้ จึงนับว่าเป็นประเพณีที่ดีมาก เหมือนมียาอยู่ในตู้เจ็บไข้เมื่อใดก็นำเอายาที่เก็บไว้นั้นมาแก้ไขตนเองได้ พอบรรเทาทุกข์ได้บ้าง บางทีอาจหายก็ได้

พูดถึงคุณฉ่ำ นุชนาฏ เป็นผู้หนึ่งที่สนใจในธรรมใคร่ในธรรมปฏิบัติมากท่านหนึ่ง นับแต่ศึกษาธรรมปฏิบัติธรรมะมาไม่ค่อยขาดจะขาดบ้างจริงๆ ก็ไปต่างจังหวัดบ้าง หรือป่วยไม่สบายบ้าง ๒–๓ วัน เท่านั้น เป็น

ทั้งผู้ซื่อทั้งตรงต่อกาลเวลาเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่ประกอบด้วยอติ มานะ เป็นบุคคลที่น่านับถือท่านหนึ่ง เป็นเวยยาวัจจมัย ในธรรมปฏิบัติบอกกล่าว–เล่าแจ้งให้ญาติมิตรมาสนใจในธรรมปฏิบัติเพื่อสร้างบารมีธรรมให้ครบให้เต็มทั้งสิบ โดยเฉพาะมาสร้าง "เนกขัมมะบารมี" บารมีอื่น ๆ ทั้ง ๙ นั้นจึงจะเข้าประกอบพร้อม อันมี ศีล ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา และ จาคะ จึงจะเข้าประกอบพร้อมบริบูรณ์สมบูรณ์ เป็นอุปบารมีบ้าง ปรมัตถบารมีบ้าง ยกระดับชั้นฐานะออกจากกามวจรกุศล เท่าที่จะออกได้ด้วยปฏิบัติในเนกขัมมภาวนา ยกระดับจิตจากปุถุชนธรรมดา ๆ มาสู่ "กัลยาณปุถุชน" รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณในตน เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่เอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็นับว่าใช้ได้

เมื่อญาติมิตรล้มหายตายจากไปก็พยายามขวนขวายหาหนังสือธรรมปฏิบัติมาพิมพ์แจกครั้งหนึ่งได้ขออุทเทสสบาลีสติปัฏฐานพร้อมทั้งคำแปลไปพิมพ์แจก

ญาติผู้หนึ่ง ต่อมาก็มาขอให้เขียนแนวทางปฏิบัติสติปัฏฐานไปพิมพ์แจกให้กับญาติผู้ใหญ่อีกเล่มหนึ่งมาในงานนี้ ซึ่งเป็นงานแม่บ้านของตนเองก็มาขอธรรมปฏิบัติไปพิมพ์แจกในงานนี้อีก ทั้งที่ไม่มีโอกาสที่จะเขียนให้ต้องเอาของเก่าที่มีอยู่แล้ว คือ เรื่อง หนี้ชีวิต—มาอีกแล้ว กับขอร้องเชิงบังคับให้เขียนให้ใหม่อีกเรื่องหนึ่งมโนธาตุ มโนธรรม กับธรรมที่แสดงครบ ๗ วัน จึงได้หนังสือเป็นเล่มขึ้นมา แต่จะถูกใจของท่านผู้ที่รับไปอ่านหรือไม่ ขอให้ท่านตัดสินเอาเอง เพราะสังขารธรรมไม่อยากปรุงให้เขียน

ผู้ที่ได้รับรสพระธรรมอย่างไร ก็อยากจะให้เพื่อนร่วมทุกข์ พร้อมทั้งญาติมิตรได้รับรสพระธรรมอันนั้นด้วย เพราะบริโภคเผื่อกันไม่ได้ เป็น ปจฺจตฺตํ เว ทิตพฺโพ วิญฺญูหิ รสแห่งพระธรรมพึงรู้เฉพาะตน ผู้ใดบริโภคจึงรู้รส ผู้ไม่บริโภคก็ไม่รู้รส ทางที่ดีก็ควรแจกธรรมอันควรแก่การบริโภค ส่วนจะบริโภคหรือไม่บริโภคนั้นเป็นเรื่องของผู้รับไป

ด้วยเหตุนี้จึงได้ตกลงใจพิมพ์ธรรมเล่มนี้ขึ้นเพื่อแจกจ่ายธรรมะเป็นทาน สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรมเป็นทานย่อมชำนะการให้ทั้งปวง หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะให้เกิดประโยชน์แด่บรรดาญาติมิตรผู้รับไปอยู่บ้างไม่มากก็น้อย และเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่สอาด นุชนาฏ ผู้ภรรยาผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยอำนาจธรรมทานนี้จงเป็นผลเป็นอานิสงส์เป็นวิบากสมบัติ แด่ สอาด นุชนาฏ ผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้ว ขอธรรมอันเป็นส่วนประกันสังคม จงสถิตตั้งมั่นในจิตใจของชาวพุทธ และเพื่อนมนุษย์ร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกรูป ทุกนาม ทุกชาติ ทุกภพ ด้วยกันทุกท่าน เทอญ ฯ

จิตฺตรกฺโข ภิกฺขุ

ธรรมสภาวัดราชประดิษฐ์ ฯ
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๒๓

หนี้ชีวิต – มาอีกแล้ว!! (๓)

มะมาอีกอีกแล้ว ดีวงเข้ามา ขยับเข้ามา มา! มาฟังธรรมกันเถอะ มาฟังธรรมเรื่องขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ เรื่องธาตุ ๑๘ ซึ่งเป็นเรื่องราวตัวของตนเอง เป็นเรื่องของโลก มะมาศึกษาเรื่องโลกกันเถิด เรื่องโลกเจริญ โลกเสื่อมกันเถิด

นี่แหละโลก นี่แหละเหตุเกิดแห่งโลก นี่แหละความดับแห่งโลก นี่แหละปฏิปทาเข้าไปดับโลก นี่แหละของจริง ความจริง ไม่มีใครเถียงได้

โลกอันชรานำไปไม่ยั่งยืน โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่มเป็นทาสแห่งตัณหา

โลก ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักอิ่ม เพราะตัณหาเป็นเหตุทำให้โลกวุ่นวาย ตัณหาเป็นเหตุ เป็นตัวก่อกวน โลกให้วุ่นวาย ถ้าเข้าประกอบครบชุดเขาแล้วทั้ง โลภ โทสะ

โมหะแล้ว ได้ช่องก็ "ปลุกระดมพล" เป็นนักปลุกระดมตัวฉกาจ "บ้างเกิดยุ่งยิ่ง ชิงกันถึงพื้นแทง ใครพลาดแพลงล้มตายวายชีวา บ้างชกต่อยบอบลอบตีหัว เขาจับตัวได้ใส่คุกทุกข์หนักหนา อันโกรธขึ้งหึงกันทุกวันมา เพราะตัณหาตัวเดียวมันเรี่ยวแรง" เป็นไงบ้าง ตัณหานะตัณหาอิทธิพลอิทธิฤทธิ์ของเขามากเพียงไหน

อย่านะ อย่านะ อย่ามาแหยมนะ จะบอกให้

เขาละปกครองโลกทั้งหมด เขาเป็นเจ้าชีวิต เขาเป็นแชมป์ครองโลก ตัวท่านนะมีไหม ? เจ้าตัณหานี่นะอุบายเครื่องกำหราบปราบปรามเขานะมีนะ ท่านจะเชื่อหรือไม่เท่านั้น มันมีอยู่มันลามปามเข้ามาในวัดในวาอีกด้วย ทำให้วัดเดือดร้อนวุ่นไปไปตาม ๆ กัน

"จนพระเณรเถนตู้อยู่ไม่ได้สึกออกไปซัดเพราะเสาะแสวง บ้างกลัวตัวอดเหมือนมดแดงนอนตะแคงคว่ำหงายวายชีวี บ้างชกต่อยบอบลอบตีหัว เขาจับตัวได้ใส่คุกทุกข์หนักหนา อันโกรธขึ้งหึงกันทุกวันมา เพราะตัณหาตัวเดียวมันเรียวแรง บ้างก็ถูกแม่สื่อหลอกออกมา

เก้อ ชักสะพานแหงนเถ่อ น้ำตายไหล ไม่ได้เมียเสียของ ร้องเอาใคร กลับบวชใหม่สวดไปจนตาย ทะแม่งๆเห็นไหม ฤทธิ์ตัณหามันเรียวแรง ไม่เลือกชาววัดชาวบ้าน ถ้ายังคบกับเขาอยู่เสร็จทุกราย

มา! มา!! ฟังธรรมแล้วไม่เข้าใจ มาสนทนาธรรมกัน ถึงใจไหมๆ เข้าใจไหมๆ เรื่องโลกพร่องเป็นนิตย์ ทำอย่างไรจึงจะรู้โลก รู้เหตุเกิดแห่งโลก รู้ความดับโลก รู้ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความดับโลก

มะ มา! มาสนทนาธรรมกันถึง ขันธ์ อายตนะ ธาตุ อันเป็นตัวโลก องค์แห่งโลก ศึกษาให้เข้าใจแล้ว บรรเทาความสงสัยเสียได้ จิตก็จักแจ่มใส จะได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

เมื่อเข้าใจในฐานะของโลกดีแล้ว ไม่สงสัยในโลกแล้วจิตแจ่มใสดีแล้ว ต่อไปก็จะหาอุบายวิธีให้จิตนั้นสงบระงับความฟุ้งซ่านด้วยเจริญสมถะภาวนา ตามกาลตามเวลาให้ได้เข้าถึงเจโตสมาธิ หรือเจโตวิมุติ และปัญญา

วิมุติ อันเป็นแนวทางสุดยอด พ้นไปจากโลก จะได้รู้แจ้งโลกด้วย หลักวิชชา ๓ จรณะธรรม ๑๕ ในโอกาสต่อไป

การฟังธรรมนั้น ฟังดีย่อมได้ปัญญา ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก โลกที่มืดก็เพราะขาดปัญญา อะไรเป็นเครื่องปิดบังโลก โลกไม่สว่างเพราะอะไร อวิชชาสิ เครื่องปิดบังโลก อวิชชานั้นแหละปิดบังโลกให้มืดไม่สว่าง ตัณหานั้นแหละเป็นเครื่องฉาบทาโลก นี่แหละอวิชชา ตัณหากรรมาภิสังขารเป็นเครื่องฉาบทาโลกให้มืดมิด ทุกข์นั้นแหละเป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลก คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสอุปายาส สัตว์ทั้งหลายไม่พึงปรารถนา โลก คือ อวิชชา ตัณหา มานะทิฏฐิ กรรมาภิ-สังขารนี่แหละเป็นที่กักขังสัตว์โลกให้ข้องอยู่ ติดอยู่หมกอยู่ในโลก ออกจากโลกไม่ได้

ทางที่จะออกจากโลกมีอยู่ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแหละเป็นทางออกจากโลก พ้นโลกได้จริง ๆ

อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเป็นทั้งทางด้วย เป็นข้อปฏิบัติให้ออกจากโลกได้จริงด้วย เจริญอริยมรรค มีองค์ ๘ นี้

เข้าไปรู้โลกด้วยว่าโลกนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เข้าไปละเหตุ ให้เกิดโลกด้วย คือ ตัณหา ๓ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เข้าไปทำให้แจ้ง ซึ่งตัณหานั้น ๆ พ้นไปจากอำนาจของตัณหา ไม่อาลัยในตัณหา สละคืนตัณหา ไม่พัวพันตัณหาอีกต่อไป เจริญอริยมรรคญาณ เข้าถึงสัจญาณ กิจญาณ กตญาณ เข้าไปเผา เข้าไปรื้อถอนอวิชชา ธรรมเป็นเครื่องปิดบังโลกออกได้ เข้าไปตัดมัจฉริยะ ตัณหาอันเป็นเครื่องกระซิบ เครื่องเย็บให้ติดอยู่ออกได้ เข้าไปเผารื้อตัณหา เครื่องฉาบทาโลกออกให้สว่างไสว โครงร่างของโลกก็ถูกหักทำลายเสียแล้ว โลกจึงสว่างไสว ปราศจากเครื่องปิดบัง ปราศจากเครื่องกระซิบ ปราศจากเครื่องฉาบทา นายช่างทาสีรื้อโครงร่างของโลก จึงกระทำให้แจ้งโลก ทำโลกให้สว่างไสวเจิดจ้าทำทุกข์ให้สิ้นไปดังนี้ เมื่อทุกข์สิ้นไปแล้ว จึงทำที่สุดแห่งโลกได้ด้วยอริยญาณ ญาณทัสนะ รู้แล้ว เห็นแล้วด้วยญาณทัสนะอริยญาณ มาศึกษาอย่างนี้กันเถอะ

การเข้าวัดฟังธรรม

วัดหรือ อาราม เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ บรรพชิต หรือสมณะภิกขุ ผู้เห็นภัยในโทษต่างๆ เห็นภัยในการเกิด แก่ การเจ็บไข้ การตาย บรรพชิต ผู้ออกไปจากความวุ่นวาย ออกไปจากกามอารมณ์ ออกไปจากกามาสวะภวาสวะ ออกจากวิชชาสวะ ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ วัดหรืออารามปราศจากความวุ่นวาย ปราศจากความขัดข้อง สมณะ ผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ ภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระศาสนานั้น เป็นผู้อาสาสมัครเข้ามาบวชเพื่อเป็นช่องว่าง เป็นโอกาส เพื่อจะปฏิรูป กายวาจาใจ ให้เข้าถึงหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิรูปกาย วาจาใจ ให้สงบ ตามแนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา จึงยังจิตนี้ให้เลื่อมใสในคุณของพระรัตนตรัย เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย คือ ปฏิรูปตน คือ กายกับจิตให้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐให้

จิตใจเข้าถึงพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ให้ศรัทธานี้ตั้งมั่นในคุณของพระรัตนตรัย

ศรัทธานี้ตั้งมั่นในพระตถาคต คือ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศรัทธากับปัญญา เป็นเจตสิกธรรมเข้าประกอบกับจิต กระทำจิตให้ผ่องใส ศรัทธาความเชื่อโดยเหตุผล เชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้มีปัญญาญาณตรัสรู้สัจจธรรมทั้ง ๔ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุให้เกิดทุกข์ รู้ความดับทุกข์ รู้ปฏิปทาข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ด้วยอรหัตตมรรคญาณ อรผลญาณ ซึ่งเรียกว่า พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ทรงสอนธรรมโดยเหตุผลของกรรม ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สัตว์ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สัตว์ทำกรรมใดย่อมได้รับผลในกรรมนั้น เรามีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย

ผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระตถาคตแล้ว เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วแล้ว เว้นจากกรรมชั่วทั้งปวง ประกอบกรรมดีให้มากขึ้น ยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญาในภูมิธรรมนั้นๆ คือ ในกามาวจรภูมิ มหัคคตภูมิ โลกกุตตรภูมิ ความเชื่ออันประกอบด้วยปัญญา เชื่อเหตุ เชื่อผล คือ ชื่อว่า ทุกข์มีจริง เหตุให้เกิดทุกข์ก็มีจริง ความดับทุกข์ก็มีจริง เชื่อปฏิปทาทางและข้อปฏิบัติก็มีจริง จึงเว้นกรรมชั่วทั้งปวง จิตถึงพร้อมด้วยกุศลทั้งปวง (ศีลสมาธิปัญญา) และกระทำใจให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองอันมีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ก็ตั้งอยู่ในมรรคพรหมจรรย์ คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ๑ สัมมาวาจา การพูดหรือเจรจาชอบ ๑ สัมมากัมมันตะ การทำงาน (ด้วยกาย) ชอบ ๑ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตเป็นอยู่ชอบ ๑ สัมมาวายามะ มีความเพียรชอบ ๑ สัมมาสติ มีสติตั้งมั่นชอบ ๑ สัมมาสมาธิ มีจิตตั้งมั่นชอบ ๑ ทั้ง ๘ นี้เป็นทาง เป็น

ข้อปฏิบัติชอบ ของผู้เข้ามาบวชในพระศาสนามาอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา รู้ชอบเห็นชอบ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นเครื่องระลึกชอบ มีอินทรียสังวร สำรวมอินทรีย ๑ โภชเนมัชตัญญุตา ๑ ชาคริยานุโยค ๑ เป็นเครื่องปฏิบัติ ชื่อว่า อัปปันนกปฏิปทา การปฏิบัติไม่ผิด

ธุรกิจในพระศาสนามี ๒ ธุระ คือ คันถะธุระ ๑ วิปัสสนาธุระ ๑ คันถธุระนั้นศึกษา พระสัทธรรม ให้รู้ให้เข้าใจ ทรงพระสัทธรรมนั้นไว้ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาพระสัทธรรมนั้น ศึกษาให้รู้จักภูมิธรรมก่อน ในกามาวจรภูมินั้นอย่างไร ศีล สมาธิ ปัญญาในกามาวจรภูมินั้นอย่างไร ศีล สมาธิ ปัญญา ใน มหัคคตภูมินั้นอย่างไร ศีล สมาธิ ปัญญา ในโลกุตตรภูมินั้นอย่างไร ด้วยการศึกษาทรงจำไว้ด้วย สัญญา ซึ่งเรียกว่า ปริยัติศาสนา ทรงไว้ด้วยสัญญา จำได้แคล่วคล่อง แล้วนำธรรมะนั้นเข้ามาหาตนศึกษา ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ ฯ ทรงไว้ให้เข้าใจด้วย จินตามยญาณ แทงด้วย

ทิฏฐิผึกทิฏฐิให้เห็นตรงด้วยปฏิบัติศาสนา ให้รู้ให้เข้าใจขันธ์ อายตนะธาตุมีจริงเป็นจริง อบรมทิฏฐิให้รู้ให้เห็นจริง ผลซึ่งเรียกว่า ปฏิเวธศาสนา มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ อันเป็นตัวสวากฺขาตธรรม หรือศึกษาให้รู้หลักปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ศึกษาให้รู้แนวทางปฏิบัติ แล้วนำเอาธรรมนั้นมาปฏิบัติให้จงได้ เรียนปริยัติในปฏิบัติ เพื่อผลในปฏิเวธ

ส่วนวิปัสสนาธุระนั้น ต้องศึกษาวิปัสสนาภูมิ ๖ คือ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจจ์ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ศึกษาเข้ามาหาตัว ให้รู้จักบัญญัติว่า กามบัญญัติอย่างไร มหัคคตบัญญัติอย่างไร ปรมัตถบัญญัตินั้นอย่างไร จะได้นำมาปฏิบัติ นำมาใช้ให้ถูกทาง สภาพธรรมทั้งตั้งอยู่ได้ ด้วยการปฏิบัติธรรม ปฏิบัติในศีล ปฏิบัติในสมาธิ ปฏิบัติในปัญญา ถ้าจะศึกษาเรียนรู้แค่ปริยัติเท่านั้น ไม่ปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา แล้ว พระสัทธรรมนั้นก็เสื่อม ศึกษาเพียงระดับสัญญาเท่านั้น เป็นอามิสทายาท เพราะทรงไว้

เพียงสัญญา ตัณหา ทิฏฐิอาศัยเกิดได้ ธรรมทายาท ด้วยการปฏิบัติอบรมทิฏฐิให้เป็นสัมมาทิฏฐิ ได้แทงตลอดด้วย สัมมาทิฏฐิ ญาณความรู้ได้อบรมดีแล้วด้วยกุศลภาวนา ตัณหากับทิฏฐิอาศัยเกิดขึ้นไม่ได้ พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ทั้งปริยัติ ทั้งปฏิบัติ และทั้งปฏิเวธด้วยการปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ที่ได้ศึกษามาดีแล้วทรงไว้ดีแล้ว เป็นพหุสุตะบุคคล เป็นที่พึ่งของตนเองได้ด้วยเหตุนี้พระสัทธรรมจะทรงอยู่ได้ด้วยการปฏิบัติธรรม

ศีล สมาธิ ปัญญา สัมมาทิฏฐิ เป็นองค์แห่งมรรคเข้าไปรู้ เข้าไปเห็นเป็นตัว ญายปฏิปันโน อันเป็นองค์แห่งมรรคได้นำออก นำอวิชชา ตัณหา มานะทิฏฐิออกไปจากโลกตามกำลังอริยมรรคที่ได้บังเกิดขึ้นแล้วด้วยการปฏิบัติดี (อุชุปฏิบัติ) ปฏิบัติตรงตามมัชฌิมา-ปฏิปทา ญายปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติ

ด้วยเหตุนี้ พระสัทธรรมจะทรงอยู่ไม่เสื่อมด้วยปฏิบัติด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุผล คือ ปฏิเวธ

อริยมรรค อริยผล และพระนิพพาน อันเป็นส่วนโลกุตตระธรรม

ตราบใดยังมีผู้ปฏิบัติอริยมรรค มีองค์ ๘ โลกจักว่าว่างจากพระอริย พระสัทธรรมก็ยังทรงอยู่ได้ เป็นอยู่ได้ทั้งปริยัติศาสนา ปฏิบัติศาสนา ปฏิเวธศาสนา เป็นการทรงธรรมทรงวินัย ให้ดำรงอยู่ได้

การเสื่อมพระสัทธรรมนั้นปฏิเวธศาสนา (มรรค–ผล–นิพพาน) และปฏิบัติศาสนา เสื่อมก่อน ยังเหลือแต่ปริยัติศาสนาก็กระรุ่งกระริ่งเต็มที่ศึกษาเพียงขั้นประเพณีเท่านั้น

การศึกษาพระสัทธรรมนั้น ต้องศึกษาปริยัติในปฏิบัติศาสนา คือ ศึกษา ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ แล้วนำมาปฏิบัติตามว่าขันธ์ ๕ เกิดขึ้นที่ไหน ดับไปในขณะไหน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอย่างไร นั่นคือศึกษาขันธ์ ๕ หรือศึกษา และเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือกายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อันได้แก่ เจริญมรรคภาวนากุศล

คือ จิตกับเจตสิก เข้าไปกำหนดรู้กายในกาย กำหนดรู้เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม ภาวนาหมายถึงการอบรม กาย เวทนา จิต ธรรม เข้าไปรู้ธรรม เข้าไปเห็นธรรม คือ รูปธรรม นามธรรม ที่ปรากฏเกิดขึ้นแล้วดับไป ตามความเป็นจริง รูปนามไม่เที่ยง รูปนามเป็นทุกข์ รูปนามเป็นอนัตตา นี่แหละชื่อว่าการศึกษาธรรม การปฏิบัติธรรม ส่วนของการปฏิบัติมากน้อยอย่างไร ขึ้นอยู่กับการเจริญอริยมรรคในมรรคใดมรรคหนึ่งในมรรคทั้ง ๔ นั้น เป็นเหตุรู้แจ้งในอริยสัจจ-ธรรมทั้ง ๔ นั้น

พระภิกษุในพระศาสนาซึ่งเป็นศาสนาทายาทได้ปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ชื่อว่าได้ทรงไว้ซึ่งพระ-สัทธรรมทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ มีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นเครื่องอยู่ เป็นเครื่องนำวิถีชีวิตให้สะอาดเป็นอยู่ชอบในพระธรรมวินัยนี้ ในอัปปันนกปฏิปทาสูตร เป็นการปฏิบัติที่ไม่ผิด

บางวัดมีภิกษุสามเณรน้อยบ้าง มากบ้างตามสภาพของวัด บางท่านเข้าวัดเพื่อไปสนทนาธรรมกับพระภิกษุ บางท่านเข้าวัดเพื่อทำกาย วาจา ใจให้สงบ ไปนั่งอยู่ตามระเบียงพระอุโบสถบ้าง ตามร่มไม้ โคนไม้บ้าง ความสงบร่มรื่นมีแต่เสียงลมพัดมากระทบใบไม้ไหวไปมา ใบไม้ใดที่เหลืองก็หล่นไปตามธรรมชาติ ทำให้สำนึกถึง วัยของใบไม้เหลือง ถ้ามิได้เตรียมตัวเตรียมใจไว้ก่อน ถูกลมกรรโชคก็ล่วงหล่นมาทันที คนกวาดวัดเขาก็กวาดไปเก็บไปทิ้งหรือเผาเสียหาสาระประโยชน์มิได้เลย หรือบางใบที่เหลืองแล้วแม้ลมไม่พัดก็หล่นไปเอง บางใบยังเขียวสดก็ถูกมนุษย์ที่ไม่สำรวมมือก็เด็ดเสียบ้าง เพราะเป็นไม้ใกล้ทาง ฉันใดชีวิตวัยของสรรพสัตว์ทั้งหลายก็เช่นกัน บางวัยอาจล่วงไปในปฐมวัยบ้าง มัชฌิมวัยบ้าง ปัจฉิมวัยบ้างอันเนื่อง จากกรรมของสัตว์ทำไว้ไม่เหมือนกัน เมื่อกรรมนั้นมาถึงเข้าก็เป็นไปตามหน้าที่ตามกรรมที่ทำไว้สิ้นกรรม สิ้นอายุ บางรายแม้จะเป็นวัยใบไม้เหลืองงอมแล้ว แต่กรรมยังหล่อเลี้ยงอยู่ยังไม่สิ้นกรรม แม้จะบ่นเพ้อไป

อย่างไร เพราะช่วยตนไม่ได้อยากตาย ๆ ๆ !! แต่ก็ยังไม่ตาย เพราะยังไม่สิ้นกรรม ยังไม่สิ้นอายุ ไออุ่น เฮอ ! จะอยู่จะไปนี่ปรารถนาเอาไม่ได้ ตายก็ขอให้ตายอย่างสงบ อย่าได้มีทุกขเวทนาทุรนทุรายเลย เมื่อตายแล้วก็ขอให้ไปเกิดในสวรรค์เถิด นี่ปรารถนาเอาไม่ได้ไม่ว่าใคร ๆ ทั้งนั้น กรรมเท่านั้นเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้เป็นไปต่าง ๆ กันสร้างเหตุใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

วันหนึ่ง ๆ มีประชาชนมาเข้าวัดมิใช่น้อย ถ้าวัดใดมีศิลปะโบราณวัตถุมาก ก็มีผู้ไปชมศิลปวัตถุนั้น ๆ ตามอัธยาศัยทั้งไทย ทั้งเทศ ไปชมโบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นศิลปของไทย บางคนเดือดร้อนมาไปสร้างกรรมไม่ดีไว้ก็เข้าวัด เข้าหา พระหมอดูบ้าง รดน้ำมนต์บ้าง ต้องการมงคลให้พระไปสวดมนต์อันเป็นมงคลบ้าง บ้างก็ไปสนทนากับพระท่านแล้วสบายใจดี เล่าเรื่องโลก ๆ ให้ท่านฟังเสียบ้าง วกมาหาธรรมะอันเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บ้าง เราต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายบ้าง ย้อนกลับเรื่องโลกวิทยาศาสตร์บ้าง เขาคิดไปดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์

ดาวอังคาร ดาวพระศุกร์ กันบ้าง เรื่องของโลกเขาก็คิดปรุงแต่งด้วย อวิชชา ตัณหา อุปทาน กรรม คิดในการสร้างสรรพโลก และก็ทำลายโลก ทำลายตัวของเขาเองด้วย

แต่โลกคือขันธ์ ๕ ไม่ค่อยมีใครคิดจะรู้แฮะ

บางคนก็มาไหว้เจดียสถานบ้าง บางวันมีเด็กหมุ่มสาวมาไหว้พระเจดีย์บ้าง คงจะอธิษฐานใจ ขอให้เราได้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป ขออย่าให้มารตนใดคนหนึ่งมาขัดขวางความรักของเราทั้งสอง ขอให้เราทั้งสองครองรักกันไปตลอดชั่วอายุขัยเถิด คงจะอธิษจิตตามอำนาจของกาม จงเป็นสุข ๆ เถิด

บางวันพระอุโบสถเปิดก็เขาไปกราบพระประธานพุทธสิหังคปฏิมากรแล้วก็กลับไป บางวันก็เห็นสามีภรรยาเข้าไปในพระอุโบสถภรรยานั้นตั้งท้องแล้วเข้าไปจุดธูปเทียนตั้งใจอธิษฐานว่าเจ้าประคุณขอให้ลูกข้าอยู่ในครรภ์จงเป็นสุข ๆ เถิด ขณะคลอดก็ขอให้คลอดง่าย คลอดแล้วก็ขอให้เลี้ยงง่ายอย่าเจ็บอย่าไข้ ขอให้ตายยาก ขอให้อ้วน

เหมือนพัก ขอให้หนักอย่างหินอะไรก็ว่าไป เสร็จแล้วก็กลับ บางคนก็ปรารถนาคู่ครอง ปรารถนาอยากได้บุตรไว้สืบสกุล ต่างก็อยากได้บุตรมากเข้า ๆ ประชาชนล้นโลกแล้วจะทำอย่างไรกัน ต้องแย่งที่อยู่ที่อาศัย ต้องแย่งกันกินแย่งกันอยู่ เอาละสิมาเจอปัญหานี้เข้าแล้ว หาวิธีป้องกันลูกมากยากจน ป้องกันมันได้อย่างไร คุณมีชัยว่าอย่างไร หนูไม่ยอม ๆ ๆ หนูอยากมีลูก แต่งงานกันก็ต้องการลูก เอามีคนเดียวนะให้คนเดียว แหม! คุณยังตั้งหลายคน คนโน้น ๓ คนโน้น ๕ คนโน้น ๘ คนโน้น ๑๒ พอ ๆ ๆ จะมาห้ามหนูได้อย่างไร มีมากนะรัฐบาลท่านแย่นะ เท่าที่มีอยู่นี้ก็แย่อยู่แล้ววัสดุสิ่งของอะไร ๆ มันก็แพง ขึ้นเงินเดือนสินค้าก็ขึ้นราคา รัฐบาลท่านปวดศีรษะอยู่แล้ว โอยใครเป็นรัฐบาลก็เป็นไปเถอะลูกไม่เอาอีกแล้วเป็นขี้ปากชาวบ้าน เป็นขี้ปากหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ผู้มีอภิสิทธิ์เป็นฐานนครที่ ๔ ใครแตะต้องไม่ได้ แต่ก็ทำหนังสือพิมพ์ออกมาไม่มีมรรยาทสมกับเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ดีเลย นำข่าวชาวบ้าน เรื่องในมุ้งก็นำมา

ลง ลงรูปโป๊ก็ถือว่าเป็นศิลป์ หนังสือพิมพ์นั้นแหละเป็นการแนะนำให้เพิ่มพลเมืองมากขึ้น อันใดเป็นศีล – เป็นธรรมไม่ค่อยจะลงกันจะเขียนกัน ก็คนหนังสือพิมพ์ยังเสพกามกันอยู่นี่ก็เขียนเรื่องกาม ลงเรื่องกามวัตถุ บางคนก็ไร้มรรยาท ไม่สมกับเป็นนักอภิสิทธิ์ ไม่มีมรรยาทเสียเลย เขียนถ้อยคำหยาบคาย ไม่มีจรรยาบรรณบ้างเลย ช่างยุช่างแหย่เดี๋ยวพ่อเหยียบเสียเลย เบียดเบียนด้วยคำพูด แต่นัก น.ส.พ. ที่ดีก็มีมากเหมือนกัน ขออนุโมทนา ที่ไม่ดีก็ติบ้างเป็นธรรมดา เพราะเป็นปุถุชนที่ น.ส.พ ที่ไม่ดี โทรทัศน์ที่ไม่ดีนำเรื่องไม่ดีโป๊ ๆ ผิดวัฒนธรรม-ไทย ดิสโก้มาโย้เย้น่าเกลียดไม่ควรจะนำมาถ่ายทอดทำให้เด็กไทยเสียนิสัยไม่สุภาพ เป็นสื่อให้เสียนิสัยอันใดควรไม่ควรต้องพิจารณา ต้องฝึกแต่นิสัยที่ดีเท่านั้น เย้ว ๆ ไปโยกตัวไปมาไม่สุภาพควรห้ามเสียได้จะดีมาก เข้าไปในโบสถ์แล้วเขานึกบ้างหรือเปล่าว่าคนที่เขามานั่งหลับตากันทำไม ? มาทำกิจของตนเสร็จแล้วก็กลับ นี่คือเขาไม่รู้ไม่เข้าใจว่า ผู้ที่มานั่งหลับตานั้นเขาปรารถนาสิ้นทุกข์ แล้ว

กระทำเหตุให้สิ้นทุกข์ หรือปรารถนาความสงบสุข มากระทำความสงบสุข มาสร้างเหตุแห่งความสุขเอาเองด้วยการสำรวมกาย–จิตด้วยสติปัฏฐาน

ขณะที่นั่งหลับตานั้นตั้งกายให้ตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ขณะที่เมื่อหายใจเข้าสติสัมปชัญญะกับจิตเข้าไปกำหนดรู้อยู่กับลมหายใจเข้าหายใจออกมาก็มีสติสัมปชัญญะกับจิตกำหนดรู้เป็นปัจจุบันธรรมอยู่ หายใจเข้าทำความรู้สึกตัวอยู่ หายใจออกก็ทำความรู้สึกตัวอยู่ว่ามีลมหายใจเข้า – ออก ขณะนั้นเป็นการยกฐานะของตนออกจากกามอารมณ์มาตั้งอยู่ในรูปารมณ์ อรูปารมณ์ ปรมัตถอารมณ์ ทำความรู้ให้ติดต่อกันเป็นเวลาครึ่ง ช.ม. หรือชั่วโมงผ่านไปย่อมป้องกันมิให้กามาสวะที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น กามาสวะที่มีอยู่แล้วก็ถูกนำออกไปด้วยเนกขัมมะภาวนา คือ เว้นจากกาม แต่ละขณะมาตั้งอยู่ในเนกขัมมะแต่ละขณะเช่นเดียวกัน จิตขณะนั้นออกจากกามะอารมณ์ เท่าที่ตั้งอยู่ได้ในเนกขัมมะ-อารมณ์ ๒–๓–๔ ช.ม. ท่านจักเบากาย เบาจิต ท่านได้

ตอกลิ่มเนกขัมมะเข้าไปตั้งไว้ในจิตตั้ง ๓–๔ ช.ม. จิตขณะนั้นได้รับความสงบสุข เขายืนอยู่บนรากฐานแห่งเนกขัมมะออกจากกาม ออกจากพยาบาท ออกจากการเบียดเบียน ถ้าสามารถตัดโคตกามเสียได้ก็จะมีความสุขมากขึ้น ไม่ต้องกลับมาเกิดในกาม เกิดในครรภ์มารดาต้องทนทุกทรมานอยู่ในครรภ์มารดาตั้ง ๙–๑๐ เดือน กลับไปเกิดเป็น โอปปาติกะ เป็นพรหมเป็นเทวดาสูงขึ้นไปจากกามาวจรภูมิ สูงขึ้นไปเป็นพรหมภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และสูงขึ้นไปอีก โลกุตตรภูมิพ้นไปจากโลก

ถ้าเขาทั้งสองรู้การยกฐานะเช่นนั้นแล้ว เขาก็จะสนใจใส่ใจในภูมิธรรมนั้น แต่นี่เขาไม่รู้ไม่เข้าใจจึงได้แสวงหากามตัณหา เขาปรารถนาบุตร และได้บุตรตามปรารถนา มารดาสิได้รับทุกข์ สืบทุกข์ต่อไปต้องตั้งครรภ์อุ้มครรภ์ ทนทุกข์ทรมานจนกว่าจะคลอด นั่นคือเขาต้องการกามคุณ แสวงหากามก็ได้ผลต้องเข้าสู่สงครามชีวิตจะรอดหรือไม่ก็ขณะคลอดเท่านั้น. ถ้าอยู่รอดก็หมาย

ถึงชนะสงครามชีวิต ถ้าไม่รู้จักทุกข์ก็จะตั้งครรภ์อีก ทุกข์ก็เกิดขึ้นอีก

การเจริญ อานาปาณสติ นั้นเป็นการแสวงหาความพ้นไปจากกาม ได้เนกขัมมะเป็นอารมณ์ พ้นแล้วจากกามอารมณ์ พ้นแล้วจากอกุศลธรรม (คือ นิวรณ์ ๕) เอกัคคตาสมาธิภาวนานั้นแหละเป็นการพ้นแล้วจากกามอารมณ์ เพราะมาตั้งอยู่ในเนกขัมมะเป็นเอกัคคตา วิตกก็ยกจิตให้พ้นไปจากกามมาตั้งอยู่ในรูปนาม วิจารก็ประคองอยู่ที่รูปนาม ปีติก็อิ่มใจในรูปนาม สุขอยู่กับรูปนาม ชีวิตขณะนั้นจึงสะอาดอันปราศจากกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก มาตั้งอยู่ในเนกขัมมะวิตก อัพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก อกุศลวิตกสงบลงด้วยอำนาจของภาวนา อานาปาณสติ สติสัมปชัญญะไปกำหนดรู้รูปกายมีสติสัมปชัญญะชำระรูปกายให้สะอาด ศีลก็สะอาด จิตก็สะอาด ปัญญาก็สะอาดด้วยอำนาจภาวนาอันเป็นส่วนกุศลภาวนา

อันกุศลภาวนานี่แหละที่ยกฐานะออกจากกามาวจรภูมิเพื่อก้าวขึ้นสู่ รูปาวจรภูมิ อรูปาวรจรภูมิ โลกุตตรภูมิ ตามมรรคภาวนานั้น ๆ

เขาทั้งสองสามีภรรยาหาได้เข้าใจตามนี้ไม่การเลื่อนฐานะความเข้าใจของชาวกามาวจรภูมิก็คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เท่านั้น จึงยินดีติดอยู่เพียงแค่นั้นด้วยอวิชชา ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นเครื่องผูกพันไว้ เขาเข้าโบสถ์เพียงได้เห็นพระพุทธรูปงาม ๆ เท่านั้น และได้อธิษฐานใจให้เป็นสุขในกาม คือ ความพอใจในวัตถุกามที่ได้มาไม่เปลี่ยนแปลงเป็นที่พอใจ สุขในกามเหมือนความฝัน ตื่นขึ้นแล้วก็อันตรธานไปหมด หรือเหมือนยืมเขามา เจ้าของเขาตามทวงคืนอยู่ตลอดเวลา ฝ่ายภรรยาผู้ตั้งท้อง ตั้งครรภ์ นั่นก็เพราะกาม อยู่สองครองทุกข์แสนสนุกแต่ไม่สบาย คือ ได้ผลเป็นทุกข์อย่างที่เป็นอยู่สนุกประเดี๋ยวเดียว แต่ทุกข์อันเป็นผลนั้นสืบเนื่องไปนานหนักหนาตลอดชีวิต ยิ่งฐานะเป็นมารดาเป็นเพศแม่ต้องอุ้มท้องนี่คือทุกข์เป็นส่วนผลตลอดจนคลอด คลอด

แล้วเผลอไปประมาทก็ตั้งท้องขึ้นมาอีก นี้คือการแสวงหากามก็เท่ากับแสวงหาทุกข์นั่นเอง ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ แต่ไม่ได้กำหนดรู้ทุกข์ด้วยญาณ ท่านจะแสวงหาทุกข์ชั่วขณะ สนุกชั่วขณะ มีทุกข์สืบเนื่องไปนานหนักหนา กับสุขชั่วนิรันดร ท่านจะแสวงหาสุขอันไหนดี ท่านจะได้กามสุข สุขเพียงเล็กน้อยกับสุขพ้นจากกาม เป็นสุขนิรันดรท่านเลือกเอา

เกิดเพราะกาม แก่เพราะกาม เจ็บไข้เพราะกาม ตายก็เพราะกามเสียมากต่อมาก ตายในอ่าวของกาม หล่มของกาม ถอนตนออกจากกามไม่ได้ จมอยู่ หมกอยู่ ติดอยู่ในอ่าวของกาม เพราะไม่คิดที่จะถอนออกจากกามต้องแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา

แต่ต้องศึกษาให้เข้าใจในสภาวะกองทุกข์ คือ กองแห่งขันธ์ ๕ เข้าไปรู้เหตุแห่งทุกข์ ศึกษาให้เข้าถึงความดับทุกข์ ศึกษาปฏิปทาให้เข้าถึงความดับทุกข์ นั่นแหละจึงจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

การศึกษาเข้าไปรู้ทุกข์นั้น มันต้องรู้อยู่เหนือสภาวะทุกข์ ทุกข์จึงย่ำยีไม่ได้ ถ้ารู้แล้วไปอยู่ใต้ทุกข์ (คือรู้ไม่จริง) ทุกข์มันย่ำยีเอาได้ให้ทุกข์มันบังคับเอาได้ ทุกข์มันทับถมเอาได้จะแย่ไปเลย รู้ทุกข์รู้ความเกิดความดับของทุกข์ รู้แล้วกินทุกข์ได้ รู้ปัจจุบันธรรม เป็นอกาลิกธรรม รู้ทุกข์กลืนกินทุกข์ได้จึงชื่อว่าดับทุกข์ทั้งปวงได้

ถ้าเขาเข้าใจตามนี้ เขาก็คงทดลองทำคือปฏิบัติตามสติปัฏฐาน กายานุปัสสนาสติปัฏฐานหมวดอานาปาณสติก่อนเพียงลองทดสอบดูว่ามีลมหายใจอยู่ เราเอาไปใช้ผิดเสียหมด ไม่ได้นำมาใช้อย่างที่ทรงสอนในอานาปาณสติ คือ มีสติสัมปชัญญะอยู่กับลมหายใจเข้าหายใจออก ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ คือ ปรมัตถประโยชน์ ก็จักปรากฏเอง การมีสติระลึกรู้อยู่กับลมหายใจเข้า–ออก เป็นปัจจุบันอยู่นั้น เป็นการตัดวิตกในอดีต–อนาคตได้ทั้งหมด แม้กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ก็ถูกตัดออกไป มีแต่วิตกตรึกอยู่กับลมหายใจเข้า–ออกเท่านั้น

จิตก็จักว่างจากอกุศลธรรม เพราะเป็นการเจริญกุศล-ธรรมอยู่ มีความเพียรชอบ มีสติสัมปชัญญะ มีความดำริชอบ มีสติระลึกชอบอยู่กับจิต รู้อยู่กับลมหายใจเท่านั้น

อะไรจะมาสุขเท่ากับจิตที่รู้อยู่กับลมหายใจเข้า—ออก จิตขณะนั้น ว่างจากอกุศลธรรม เพราะมีความเพียรสังวรประธาน ป้องกันข้าศึกของจิต เพียรเพื่อละอกุศล-ธรรม เพียรเจริญกุศล เพียรเพื่อรักษากุศลให้ตั้งอยู่ ให้เจริญให้ถึงความไพบูลย์ เพียรอย่างนี้มีผลเพื่อความสุข สุขอันไม่มีกามฉันทะเข้าประกอบ สลัดออกจากกามฉันทะ สลัดออกจากอกุศลธรรม กับความรู้สึกตัวอยู่ รู้ละรู้เจริญ รู้เหตุรู้ผล สติทำหน้าที่ไม่ประมาทในกาย เวทนา จิต ธรรม ประกอบ ชาคริยานุโยค กระทำจิตให้ตื่นขึ้นจากหลับ คือ กิเลสในกาย เวทนา จิต ธรรม นำอภิชฌาโทมนัสออกจากโลก ทั้งนี้ให้สำเร็จมาจากความเพียร คือเพียรเจริญกับเพียรละ นำออกไปแล้วประกอบพร้อมสติสัมปชัญญะ สังกัปปะกับเอกัคคตา อันเป็นองค์แห่งสมาธิ

ย่อมกำจัดนิวรณธรรมออกไปพร้อม จิตจึงว่าง สงบ เบา ควรแก่การงานที่ชอบ คือ กรรมฐานของตน

ถ้าเราทำคือปฏิบัติ อานาปาณสติ ทุกวันหนี้ชีวิตของเราก็น้อยลง เบาลง มีหนี้มากก็จะน้อยลง ถ้ามีน้อยก็อาจหายเลยก็ได้ ท่านจะมีหนี้ชีวิต หรือจะไม่มีหนี้ชีวิตดี ความเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก ความไม่มีหนี้เป็นสุขในโลก ท่านจะเอาอย่างไรก็เลือกเอา จะชอบทุกข์หรือสุขก็จงเลือกเอา สุขเพียงเล็กน้อย หรือสุขถาวรยั่งยืนจงเลือกเอาได้

การฝึกเจริญสติอยู่กับกายหรือรูปกายขณะหนึ่ง ๆ กายของท่านก็สะอาดว่างจากอกุศล อกุศลถูกสำรอกออกไป วินาทีผ่านไป นาทีผ่านไป ชั่วโมงผ่านไป ถ้าท่านฝึกสติสัมปชัญญะได้มาก กาย และจิตท่านก็เบาได้มาก เจริญสติปัฏฐาน สติธรรมชาติระลึกฐานะเป็นที่ตั้งรวมความว่า สติกับจิต เข้าไปรู้ตั้งอยู่ ณ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต ฐานธรรม ทางกายอานาปาณสติ สติเข้าไปตั้งอยู่กับลมหายใจเข้า หายใจออก รู้เฉพาะรูปกาย ขอบเขตของ

รูปกาย จนสตินี้ชำนาญคุ้นอยู่กับลมหายใจเข้า—ออก เป็นสติปัฏฐาน รู้กาย รู้ความเกิดของกาย รู้ความดับของกายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ตามธรรมชาติของรูปธรรม นามธรรม รูปธรรม นามธรรม เกิดมีเพราะปัจจัย และดับไปสิ้นไปเพราะสิ้นปัจจัย รูปนามนี้เกิดดับเป็นธรรมดาอยู่อย่างนี้ใครจะรู้ หรือไม่รู้ก็ตาม ใครจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม แต่ธรรมชาตินี้มีอยู่เป็นอยู่ เกิดแล้วดับไปเป็นธรรมดาอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ก็ธรรมนี้ ด้วยเหตุนี้จึงทรงสอนให้บริษัทของพระองค์ให้มาศึกษา ให้มาดู มารู้ มาเห็น ตามเป็นจริง ความบังเกิดขึ้นและดับไปด้วยอริยมรรค จนสิ้นปัจจัย ดับปัจจัยสืบเนื่อง หรือดับขันธสันดาน คือความสืบเนื่องให้ขาดลงจนสิ้นปัจจัย เป็นอนัตตา สิ้นเหตุ สิ้นปัจจัยขาดลง จิตจึงว่างจากปัจจัย พร้อมทั้งมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ จึงปรากฏ ซึ่งตั้งอยู่ในอนัตตาธรรม สุขอันเกิดแต่สิ้นปัจจัยสิ้นอามิส มีนิรามิส ไม่มีอามิส ตั้งอยู่ในมรรคพรหมจรรย์จึงเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขอันเกิดแต่ไม่มีอามิส สุขเกิด

เนกขัมมะ สุขอันเกิดแต่วิเวก สุขอันเกิดแต่การตรัสรู้ เป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขที่ไม่กลับกรอก แปรผัน เป็นสุขอันประเสริฐ สุขแล้วไม่กลับไปทุกข์อีก เพราะสิ้นปัจจัยแห่งทุกข์เสียแล้ว มีแต่ปัจจัยแห่งความสุขคือ ศีล สมาธิ ปัญญา

คนทั้งสอง สามีภรรยา เขาไม่รู้ไม่เข้าใจในสุขที่ยิ่งไปกว่าสุขในกาม จึงพอใจสุขในกามเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เขามิได้รู้ มิได้ศึกษาในการเลื่อนชั้น เลื่อนฐานะจึงติดอยู่ในกามสุขเพียงเท่านั้น ถ้าเขารู้ เขาเข้าใจ เขาจักเปลี่ยนจิตใจแสวงหาสุขอันยิ่งกว่ากามสุขทันที

บางท่านเข้าวัดก็เข้าในยามเย็นเข้าไปในโบสถขณะพระเณรลงทำวัตรเย็นว่า สบายใจดี ได้มีโอกาสเข้าขอบเขตของวัดวาอาราม แล้วยังได้เข้าไปในพระอุโบสถ ได้เห็นพระพุทธรูปพระประธานยิ้มต้อนรับอยู่ ยังได้เห็นภิกษุสามเณรสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ ยังศรัทธาให้ถึงพร้อมและยังได้ฟังพระธรรมที่พระภิกษุสามเณรได้สวดเจริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระ

สังฆคุณ ยิ่งไปกว่านั้นยังได้ฟังพระสูตรอันเป็นข้อปฏิบัติ วิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติอีกด้วยมีพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตร อนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร มหาสมัยสูตร โอวาทปาติโมกข์ ฯ ซึ่งเป็นพระสูตรใหญ่สำคัญ ๆ ทั้งสิ้น ทำให้จิตใจสบายทั้งนี้ก็แล้วแต่วันไหนโชคดีก็ได้ฟังพระสูตรที่ดี พระสูตรใหญ่มีธรรมจักกัปปวัตนสูตรเป็นต้น

พอขึ้น เทว เม ภิกฺขเว ก็รู้ได้ทันทีทางทั้งสองนั้นบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ กาเมสุขัลลิกานุโยค อัตตศลมัตถานโยค เป็นธรรมเลวเป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่เกิดประโยชน์ในวิปัสสนธุระ ไม่ใช่มัชฌิมาปฏิปทา ทางทั้งสองนั้นเป็นไปเพื่อความติดอยู่หมกอยู่ในกองทุกข์ มัชฌิมาปฏิปทาเท่านั้นที่พระตถาคตได้ตรัสรู้ด้วยจักขุกรณี ญาณกรณี เข้าไปสงบ เพื่ออภิญญายสัมโพธายเพื่อนิพพานาย กระทำให้แจ้งซึ่งนิพพานเป็นที่สุด

มัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นไฉน มีสัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ ทั้ง ๘ นี้เป็นองค์แห่งมรรคเป็นสัมมามรรคเป็นทางดำเนินด้วย เป็นข้อปฏิบัติด้วย ย่อลง ๓ มรรคศีล ๑ มรรคสมาธิ ๑ มรรคปัญญา ๑ เป็นองค์ที่เข้าไปรู้เข้าไปเห็น เข้าไปละเข้าไปกระทำให้แจ้ง เข้าไปเจริญภาเวตัพพะอยู่เป็นตัว วิชชาและจรณะธรรมเครื่องดำเนินให้ถึงวิชชา

ทรงรู้ทุกข์อริยสัจด้วยปริญญาตัพพกิจ ทรงละสมุทัยสัจด้วยปหานตัพพกิจ ทรงกระทำให้แจ้งด้วย สัจฉิกาตัพพกิจ ทรงเจริญมรรคด้วยภาเวตัพพกิจ

อะไรชื่อว่าทุกข์สัจ

ขันธ์ ๕ ชื่อว่าทุกขสัจ

ขันธ์ ๕ นั้นมาจากไหน ?

ขันธ์ ๕ นั้นมาจาก ปรมัตถธรรม ๓ คือจิตปรมัตถ์ ๘๙ ดวงมาสงเคราะห์เป็น วิญญาณขันธ์ เจตสิกปรมัตถ์

๕๒ ดวง เวทนา เจตสิกมาสงเคราะห์เป็น เวทนาขันธ์ สัญญาเจตสิกมาสงเคราะห์เป็น สัญญาขันธ์ เจตสิกเหลืออีก ๕๐ ดวงมาสงเคราะห์เป็น สังขารขันธ์ รูปปรมัตถ์ ๒๘ รูปมาสงเคราะห์เป็น รูปขันธ์ ขันธ์มีมาได้อย่างนี้ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณ-ขันธ์ ทั้งหมดนี้ท่านจัดเป็น ทุกข์สัจ เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้

โลภะเจตสิก ๑ ดวงท่านสงเคราะห์เป็น สมุทัยสัจ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด เป็นธรรมที่ควรละด้วยปหานตัพพกิจ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพะตัณหา ธรรมตัณหา เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ หรืออินทรีย์ทั้ง ๖ ต้องมี โยนิโสมนสิการ กำหนดรู้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ กำหนดรู้เพียง สักว่ารูป สักว่าเสียง สักว่ากลิ่น สักว่ารส สักว่า โผฏฐัพพะสักว่าธรรม เท่านั้น ตัณหาอันเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดก็เกิดไม่ได้ รูปเกิดขึ้นทางจักขวายตนะก็ดับที่จักขวายตนะ เสียงก็เช่นกัน ตัณหาเกิดที่ไหนก็ดับลง ณ ที่นั้น

นิพพานปรมัตถ์ เป็นธรรมที่ดับทุกข์ ดับสมุทัย เป็นธรรมที่กระทำให้แจ้ง

โลกุตตรจิต ๘ ดวง ท่านจัดเป็นมรรคสัจ เป็นธรรมที่ควรเจริญ ภาเวตัพพกิจ เจริญมรรคเข้าไปกำหนดรู้ทุกข์สัจ เจริญมรรคเข้าไปละสมุทัยสัจ เจริญ-มรรคเข้าไปทำให้แจ้งซึ่งนิโรธสัจ มรรคเป็นธรรมที่เจริญตัวอยู่ด้วยภาเวตัพพะ

ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์อย่างนี้เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้

สมุทัย อันได้แก่ตัณหา ๓ เป็นธรรมที่ควรละ

นิโรธ นิพพาน เป็นธรรมที่ควรกระทำให้แจ้ง

มรรค เป็นธรรมที่ควรทำให้เจริญและกำหนดรู้แจ้ง

ญาณ ๓ สัจจญาณ ๑ กิจจญาณ ๑ กตญาณ ๑ ทรงจำแนกอริยสัจ ๔

อิทํ ทุกขํอริยสจฺจํ ปริญญาตัพพธรรมได้บังเกิดขึ้นแล้วคือจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลกะ ปริญญาตัพพ-กิจรู้แล้ว

อิทํ ทุกฺขสมุทโยอริยสจฺจํ ปหาตัพพกิจ ได้บังเกิดขึ้นแล้วคือจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลก ปหาตัพพกิจ ได้บังเกิดขึ้นแล้วรู้แล้ว

อิทํ ทุกฺขนิโรโธอริยสจฺจํ สัจฉิกาตัพพกิจ ได้บังเกิดขึ้นแล้ว คือจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลก สัจฉิกาตัพพกิจ ได้บังเกิดขึ้นแล้วทำให้แจ้งแล้ว

อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสจฺจํ ภาเวตัพพกิจ ได้บังเกิดขึ้นแล้ว คือจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลก ภาเวตัพพกิจ ได้เจริญแล้ว

ไตรวัฏฏะญาณ ๓

นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา สัจจญาณ

ทุกข์เป็นกิจที่ควรกำหนดรู้ สมุทัย เป็นกิจที่ควรละ นิโรธเป็นกิจที่ควรกระทำให้แจ้ง มรรคเป็นกิจที่ควรเจริญนี้เป็น กิจจญาณ

ทุกข์เป็นกิจที่ควรกำหนดรู้ก็รู้แล้ว สมุทัยเป็นกิจที่ควรละก็ละได้แล้ว ทุกข์นิโรธเป็นกิจที่ควรทำให้แจ้งก็

กระทำให้แจ้งแล้วทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาเป็นกิจที่ควรเจริญก็ได้เจริญแล้วนี้เป็น **กตญาณ**

ญาณทั้ง ๓ นี้เป็นไปในอริยสัจ ๔ ญาณละ ๔ ๆ สามสี่เป็นสิบสอง คือ สัจจญาณ ญาณรู้อริยสัจจ ๑ กิจญาณ ญาณที่รู้กิจอริยสัจ ๔ กตญาณ ญาณที่รู้ว่ากิจอริยสัจ ๔ นั้นได้ทำเสร็จแล้วหรือกิจของอริยมรรคญาณนั้นได้ทำเสร็จแล้ว ๑ ญาณอันบริสุทธิ์นี้ได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่เรา โดยที่เรามิได้เคยรู้มาจากใคร ๆ ก่อนเลย ทั้งภิกษุ เทวโลก มารโลก พรหมโลก และสมณพราหมณ์ใด ๆ เป็นอนุตตรสัมมาสัมโพธิ ญาณนั้นไม่กำเริบ ถึงวิมุติ ชาติสิ้นแล้ว ภพใหม่ไม่บังเกิดขึ้นอีกแล้ว กิจอื่นไม่ต้องทำอีกแล้ว เพราะจบกิจอริยมรรคอริยผลแล้ว

โกณฑัญญะได้ฟังภาษิตนี้ ยังธรรมจักษุได้บังเกิดขึ้นจักขุ อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทย ธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธ ธมฺมนฺติ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นก็มีความดับเป็นธรรมดา

เขาฟังฟังอยู่ด้วยอาการสงบ กายเขาสงบ วาจาเขาก็สงบ แต่จิตใจของเขาส่งไปตามกระแสเสียง พระสัท-ธรรมอันเป็นสัททรูป คลื่นเสียงถีพอที่เขาจะรับฟังเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง นับแต่ เทว ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเต น นเสวิตพฺพา ทางสุดทั้งสองอันบรรพชิตไม่ควรเสพ

ทางกามสุขัลลิถานุโยค ๑

ทางอัตตกิลมัตถานุโยค ๑

กามสุขัลลิถานุโยคนั้นไม่ดีอย่างใด หีโน กามเป็นของเลว คมฺโม เป็นของชาวบ้าน โปถุชฺชนิโก เป็นของปถุชน อนริโย ไม่ใช่ของพระอริยะ อนตฺถสนฺหิโต ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ รวมความว่า กามเป็นของต่ำเป็นธรรมที่เลวทราม เป็นธรรมของชาวบ้านเขาเสพกันเป็นของปุถุชนผู้หนามากด้วยกามตัณหาอันเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ไม่ใช่ของอริยชนจะพึงเสพ เพราะไม่ประกอบด้วยประโยชน์ของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ใช่มรรคพรหมจรรย์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้เว้นจากกามอา-รมณ์ เป็นโคลนติดล้อ ล้อก็ติดโคลน ถอนตนไม่ขึ้น

จากอ่าวของกามหล่มของกามเป็นเพียงแก้ไขในเรื่องของกาม เช่น ไม่ชอบใจเกิดขึ้นไปเสพกามเสียก็หาย เพิ่มน้ำหนักในกามให้มากขึ้น คือ ยินดี พอใจ ฉันทราคะดำ-ริษณา ดำริในกามเสพกามเสียก็หาย โทสะ หายโกรธหมักหมมอย่างนี้เองท่านจึงห้ามเป็นทางลุ่มเกินไปเปียกชื้นแฉะ เหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วยยางแช่อยู่ในน้ำ บุรุษต้องการไฟเอาไม้นั้นมาสีกันเข้าให้เกิดไฟ บุรุษนั้นจะเหนื่อยเปล่า เอาไม้มาสีให้เกิดไฟสีเท่าไร ๆ ไฟก็ไม่เกิดเพราะไม้นั้นสดชุ่มด้วยยางยังแถมจมอยู่ในน้ำเสียด้วย บุรุษนั้นเหนื่อยเปล่าฉันใด ชอบใจก็เสพกาม ไม่ชอบใจก็เสพกามกามเป็นเครื่องผูกมัดไว้ให้ติดอยู่จมอยู่หมักอยู่ในกาม

อตฺตกิลมัตถานุโยคละไม่ดีอย่างไร คือ ทรมานกายในทางที่ผิด เพื่อต้องการบริสุทธิ์ของกายและจิตเพราะมิจฉาทิฏฐิมีความเห็นผิดสำคัญผิดมันดอนจนเกินไปย่างกายผิดอดอาหารยืนขาเดียวเหนี่ยวกินลมนอนบนขวากหนามเป็นทุกข์เปล่า ๆ ทุกโข เป็นทุกข์เปล่า ๆ อนริโย ไม่ใช่ทางพระอริยะ อนตฺถสญฺหิโต ไม่ประกอบ

ด้วยประโยชน์การอดอาหารก็ดีการทรมานกายด้วยการไม่นอนก็ดี นอนบนขวากหนามก็ดีล้วนไม่ประกอบด้วยประโยชน์ทั้งนั้น ไม่ใช่ทางพระอริยะจะพึงดำเนิน เพราะเขาคิดเห็นว่าหนทางนี้เท่านั้นจะออกจากกามได้ทรมานกายมาก ๆ กามจักไม่ได้เกิดเหมือนไม้สดชุ่มด้วยยางแต่อยู่บนบก บุรุษต้องการไฟนำไม้นั้นมาสีกันเข้าให้เกิดไฟบุรุษนั้นเหนื่อยเปล่าเพราะไม้นั้นมียางแม้จะอยู่บนบกก็จริง แต่ใจยังชุ่มอยู่ด้วยทิฏฐิที่เห็นผิดเหมือนสมณะ-พราหมณ์บางพวกออกบวชแต่กายแต่ใจนั้นยังชุ่มอยู่ด้วยความเห็นผิด ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ในพรหมจรรย์ของเขาแล้วดำเนินผิดทางด้วย คือ ปฏิบัติผิดดึงเกินไปไม่เกิดประโยชน์อะไรได้ทุกข์เปล่า ๆ

เขาพิจารณาไปตามกระแสแห่งธรรมนั้นเป็นไปตามนั้น

ก็ธรรมอะไรเล่าจึงควรแก่บรรพชิต สมณะ ภิกขุเล่า

ก็มัชฌิมาปฏิปทา ตถาคเต อภิสัมพุทธา จักขุกรณี ญาณกรณี อภิญญาย สัมโพธาย นิพพานายะ สิ

มัชฌิมาปฏิปทานั้นอย่างไร

ทางสายกลางไม่ติดทางลุ่มเกินไป ไม่ติดทางดอนจนเกินไป อันพระตถาคตได้ปฏิบัติไปแล้วได้บรรลุอภิสัมพุทธา ได้จักขุกรณี ญาณกรณี

ทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทานั้นอย่างไร

มีสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ๑ สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๑ สัมมากัมมันตะ มีการงานชอบ ๑ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตเป็นอยู่ชอบ ๑ สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๑ สัมมาสติ ตั้งสติไว้มั่นชอบ ๑ สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ ๑

อริยมรรคทั้ง ๘ นี้เป็นทางปฏิปทาด้วย เป็นข้อปฏิปทาด้วย เบื้องต้นต้องศึกษาให้ถูกต้อง ทำความเห็นให้ถูกให้ตรงเสียก่อน เมื่อทำความเห็นให้ตรงแล้ว การปฏิบัติกาย วาจา อาชีพก็ให้ตรงให้ถูกด้วย ความเพียรก็เพียรถูกเพียรชอบด้วย สติก็ระลึกถูกทางกาย เวทนา จิต ธรรม เท่านั้น สมาธิ ก็ตั้งมั่นที่กาย เวทนา จิต ธรรม นั้นเป็นปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน

จะตุตถฌาน อันเป็นองค์สัมมาสมาธิทั้ง ๘ นี้เป็นนาม เจตสิก เป็นกุศล เป็นอริยกุศลแห่งมรรคกรรม ๘ ย่อลง ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา เรียก มรรคศีล มรรคสมาธิ มรรคปัญญา เกิดขึ้นกับจิต ดับพร้อมกัน กับจิต มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต มีวัตถุอันเดียวกัน กับจิต จิตนี้เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์ อย่างเดียว อริยมรรคทั้ง ๘ เป็นธรรมที่เจริญ เป็น ภาเวตัพพะธรรม เจริญธรรมเข้าไปรู้ทุกข์สัจ เจริญธรรม เข้าไปละสมุทัยสัจ เจริญธรรมเข้าไปกระทำให้แจ้งซึ่ง นิโรธสัจ มรรคสัจเป็นธรรมที่เจริญ อริยมรรคมี สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะนำ มีแสงสว่างนำ เป่าความ มืดออกไป ธรรมนอกนั้นเป็นจรณธรรม

ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

ปัญจักขันธ์มิมังทุกขัง ความอุบัติเกิดของขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ ขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ความได้มา ความอุบัติเกิด

เป็นทุกข์ ความตั้งอยู่ ความแก่เป็นทุกข์ ความสิ้นไปแห่งชีวิตในอินทรีย์ คือ ตายไปก็เป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัส อุปายาส ล้วนเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นส่วนผลมาจากอดีตเหตุ มาเสวยผลในปัจจุบัน แต่ปัจจุบันผลกลับมาเป็นปัจจุบันเหตุอีกต่อไป สืบภพสืบชาติอีกต่อไป

ขันธ์ ๕ นี้มาจากจิตปรมัตถ์ ๘๙ ดวง เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก หรือเจตสิกอีก ๕๐ ดวง เป็นสังขารขันธ์ รูป ๒๘ เป็นรูปขันธ์ การประชุมลง ซึ่งนามรูปอุบัติเกิดขึ้นเป็นทุกข์ ต้องแปรไป เสื่อมไป ตั้งอยู่ในความแปรไป อนัตตาว่าไม่พึ่งต้องดับไป แม้ปัจจุบันก็เกิดดับเป็นธรรมดาใครจะรู้ หรือไม่รู้ก็ตามธรรมชาติ รูปนามต้องเกิดดับเป็นธรรมดาอยู่ รูปนามนี้มีประพฤติเป็นไปอย่างนี้จนกว่าจะสิ้นอายุ สิ้นไออุ่น สิ้นกรรม ด้วยเหตุนี้ธรรมนี้จึงเป็นธรรมที่ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญา ตัพพธรรม ขณะเกิดขึ้น ขณะตั้งอยู่ ขณะดับไป ละเอียดอ่อนเป็นอณู ปรมาณูญาณเท่านั้นจึงรู้แจ้งได้

โลภะเจตสิกอันได้แก่ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา อันเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด กามตัณหาอาศัยทิฏฐิ อัตตานุทิฏฐิ สักกายทิฏฐิเห็นว่าเที่ยง เห็นว่าเป็นสุข เห็นว่าเป็นอัตตา แล้วประกอบกรรมนั้นๆด้วยกายกรรมบ้าง วจีกรรมบ้าง มโนกรรมบ้าง ในการบริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง สวดมนต์ภาวนาบ้าง ฟังธรรมบ้าง ในกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ นั้น

ภวตัณหาประกอบด้วยสัสสตทิฏฐิเจริญสมาธิภาวนาในรูปฌาน

วิภวตัณหาประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิเจริญอรูปฌาน

ตัณหาทั้ง ๓ นั้นผู้ประกอบกรรมในกามบ้าง ผลก็เสวยกามภพ ภวตัณหานั้นประกอบสมถภาวนาเห็นโทษของกามยกจิตขึ้นสู่รูปกรรมฐาน อันมีกสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ จนได้ฌาน ผลก็นำไปสู่รูปภพ หรือรูปฌานนั้นเอง

วิภวตัณหา ประกอบด้วย อุจเฉทฑิฏฐิ อยากในความไม่มี ไม่เป็น ด้วยเห็นโทษในกามภพ ในรูปภพ เจริญกรรมฐานยกขึ้นสู่อรูป กรรมฐาน ๔ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือ อากาสานัญจายตนะ ๑ วิญญาณัญจายตนะ ๑ อากิญจัญญายตนะ ๑ เนวสัญญา-นาสัญญายตนะ ๑ ส่งผลให้เขาไปอุบัติในอรูปสมาบัติ อรูปภพ ด้วยอำนาจตัณหาทั้งสิ้น ธรรมนี้เป็นธรรมที่ควรละมรรคภาวนานั้นเป็นผู้ละ ปหานตัพพธรรม เป็นธรรมที่ควรละด้วยอริยมรรคญาณ

อื้อ! ตัณหานี่มีพลังงานยิ่งใหญ่สามารถสร้างโลกได้ทั้งอบายโลก กามโลก รูปโลก อรูปโลก น่ากลัวจริง ๆ นะ กามโลกนี่ก็งามเพราะกามตัณหานะ รูปสวยงาม เสียง-เพราะ กลิ่นหอม โอชารสเลิศรสไปเลย แถมยังสัมผัสเย็นร้อน อ่อน แข็ง สร้างได้ตามปรารถนา ตัณหามีในที่ไหนทิฏฐิย่อมมีประกอบในที่นั้น ทิฏฐิมีในที่ไหนตัณหาย่อมประกอบมีในที่นั้น โลกจึงขาดอวิชชา ตัณหา มานะ ทิฏฐิไม่ได้ แต่ผู้เจริญอริยมรรคและย่อมรู้และละได้ตาม

กำลังอริยมรรคเท่านั้น อริยมรรคเป็นข้อปฏิบัติ เป็นวิธีปฏิบัติ เป็นทางดับทุกข์ได้จริงๆด้วย การอบรมอริยมรรคตามกำลังแห่งอริยมรรคเท่านั้น ผู้ปฏิบัติย่อมบรรลุดับทุกข์ได้จริง ซึ่งเป็น อกาลิกธรรม กลืนกินกาล คือ ปัจจุบัน-กาลกับปัจจุบันธรรม ซึ่งถูกปรุงขึ้นจากปัจจัย อวิชชา ตัณหา กรรมอาหาร ผัสส นามรูป อริยมรรคปรากฏเกิดขึ้นแล้ว กลืนกินทั้งปัจจุบันธรรม ปัจจุบันกาลพร้อมทั้งเหตุปัจจัยให้เกิดปัจจุบันธรรมนั้นหมดเหตุหมดปัจจัยไม่เกิดอีก เรียกให้มาดู น้อมมาในตน ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (มรรค – ผล – นิพพาน) ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง อกาลิโก (อริยมรรค) เรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน วิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน พระผู้มีพระภาคก็มารู้ธรรมนี้เห็นธรรมนี้ด้วยปัญญาญาณ วิญญูชนผู้ปฏิบัติตามก็รู้ธรรมนี้ด้วยปัญญาญาณนี้เช่นเดียวกัน ผู้ใดเห็นธรรม (อริยสัจธรรม) ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต ผู้ใดเห็นเรา

ตถาคต ชื่อว่าได้เห็นธรรม เพราะรู้เห็นอย่างเดียวกัน อ๋อ! อย่างนี้เอง!!

นิโรธ ธรรมเป็นเครื่องระงับดับทุกข์ดับเหตุแห่งทุกข์อันหาเสสเหลือมิได้ ตัณหาเมื่อมาถึงนิโรธเข้านิโรธก็บริจาคเสีย ไม่พัวพันในตัณหา พ้นไปแล้วด้วยอำนาจตัณหา ไม่อาลัยในตัณหา ตัณหาถูกชักสะพานเสียแล้วด้วย สัจฉิกาตัพพะ นิโรธ เป็นธรรมส่วนผล จึงจาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย อันความจริงแล้วอริยมรรคนั้นเองเป็นองค์กำหนดรู้ทุกขสัจ ละสมุทัยสัจ กระทำให้แจ้ง ซึ่งนิโรธสัจ องค์แห่งอริยมรรคนั้นกระทำให้แจ้งซึ่ง จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลก ความสว่างไสวให้ปรากฏ กระทำมรรคญาณ ผลญาณให้ปรากฏ แล้วหน่วงนิพพานเป็นอารมณ์ ด้วยเหตุนี้นิโรธ การกระทำให้แจ้งแล้ว ตัณหามาถึงนิโรธ นิโรธจึงบริจาคเสียได้ ไม่พัวพันกับตัณหา พ้นไปจากอำนาจตัณหา ไม่อาลัยในตัณหาโดยเด็ดขาด อันความจริงอริยมรรคทำกิจเรียบร้อยอริยมรรคทำกิจรู้ด้วยปริญญากิจ ทำกิจรู้แล้วละด้วย

ปหานกิจ อริยมรรคทำกิจ ฉัจฉิกาตัพพกิจ คือ กระทำให้แจ้ง นิโรธจึงเป็นส่วนอริยผล กระทำให้แจ้งมาจากอริยมรรคอันเป็นเหตุให้แจ้ง อาโลกะความสว่างไสว สว่างไสวอันเนื่องมาจากญาณทั้งห้า คือ จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา อาโลกะ ความสว่างไสวอันวิชชา ปัญญา ญาณ จักษุ อาโลกะ อันเกิดแต่อริยมรรคญาณ ผลญาณ กำจัดอวิชชา ตัณหา กรรม ให้สิ้นไปจากจิตแสงสว่างแห่งจิต จิตก็สว่างไสวกำจัดความมืดให้หมดไป อริยมรรคทำลายข้าศึกภายในให้สิ้นไป เหมือนแพทย์ผู้ชำนาญวางยารักษาโรคภายในกายให้สิ้นไปแล้ว ผลคือหายจากโรค เชื้อโรคมิได้มีในกายของผู้นั้นอีก เชื้อโรคภายนอกจะหลั่งไหลมาสักปานใด ย่อมไม่ซึมเข้าไปในกายของผู้นั้นได้ฉันใด อริยมรรค อริยผลทำกิจทำลายกิเลสาสวะหมดสิ้นไปแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรม จะมาบังเกิดทางตาเป็นต้น จักขุวิญญาณเป็นต้น ก็รู้แจ้งธรรมดา ๆ เท่านั้น ความยินดี ยินร้ายย่อมไม่มีเข้าประกอบกับจิต เป็นขันธ์วิมุติเสียแล้ว รูปกระทบแล้ว

ก็ดับจักขุวิญญาณรู้รูปแล้วก็ดับ จักขุสัมผัสประสานงานให้รูปกับนามแล้วก็ดับ ใจสว่างไสวไม่สะดุ้ง เพราะราคะ โทสะ โมหะ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดอีก แสงสว่างภายในเจิดจ้าแล้ว ความมืดก็เข้าไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ญาณอาโลก ความสว่างไสวปรากฏขึ้นกับใจแล้ว ความมืด ย่อมหายไป ความเป็นผู้มีโรคย่อมไม่มี เพราะโรคหายไปแล้วไม่กำเริบขึ้นอีก ฉันใด มรรคญาณ ผลญาณทำหน้าที่กำจัดกิเลสาสวะให้หมดสิ้นแล้ว มรรคจิต ผลจิตได้พระนิพพานเป็นอารมณ์ยังแสงสว่างให้บังเกิดขึ้นกับจิต จิตใจใสสะอาดสว่างโพรง กำจัดความมืดออกหมดสิ้นแล้ว โลกทั้งโลก (ขันธ์โลก) สว่างไสว แม้รูปกับตาจักขุวิญญาณมีอยู่เป็นวิปากขันธ์ก็ทำหน้าที่รับรู้ วิญญาณก็รู้รูป เป็นธรรมดา รูปกระทบตาแล้วก็ดับ จักขุประสาทรูป รับรูปแล้วก็ดับ จักขุวิญญาณรู้แจ้งรูปแล้วก็ดับไป เป็นธรรมดาเพราะเป็นขันธ์วิมุติสิ้นปัจจัยที่ปรุงแต่งเป็นอสังขตธรรม เสียแล้ว แม้ทวารอื่น ๆ ก็มีนัยเช่นเดียวกัน

เป็นเพียงกิริยาจิตเท่านั้น เพราะสิ้นเหตุสิ้นผลแล้ว เหลือแต่กิริยาจิตเท่านั้น จึงเป็นเพียงสักว่าเท่านั้น

เขาตรึกตาม พึ่งตามจึงรู้ว่า สภาพธรรมทั้งปวงมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สภาพธรรมทั้งปวงนั้นก็มีความดับไปเป็นธรรมดา ญาณทัสสนะ ย่อมรู้ย่อมเห็นตามความเป็นจริงอย่างนั้นนี่แหละ **อิทํ ทุกขํ อริยสจฺจํ อทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ อทํ ทุกฺขนิโรโธอริอสจฺจํ อทํ ทุกฺขนิโรธ** คามินีปฏิปทาอริยสจฺจํ วิชชาแทงตลอดอย่างนี้ เมื่ออริยมรรคญาณบังเกิดขึ้นแล้วเข้าไปรู้ทุกขสัจก็แทงตลอดไปถึงทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ เพราะเหตุแห่งเจริญอริยมรรค ปัญญาจักขุบังเกิดขึ้น ญาณความรู้บังเกิดขึ้น ปัญญาความรู้ยิ่งบังเกิดขึ้น วิชชาความแทงตลอดบังเกิดขึ้นแล้ว อาโลกะจิตนั้นสว่างไสวบังเกิดขึ้น ผลญาณ นิพพานญาณก็บังเกิดขึ้น โดยไม่มีอะไรคั่นตามกำลังของอริยมรรคนั้น ๆ

ภุมฺมานํ เทวดาชั้นภุมมรู้แจ้งว่า ธรรมจักนุได้อุบัติขึ้นแล้วแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ก็แจ้งข่าวไปให้

เทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกๆ ก็แจ้งข่าวไปให้เทวดาชั้นดาวดึงษ์ ๆ ก็แจ้งข่าวไปถึงเทวดาชั้นยาม ๆ ก็แจ้งข่าวไปถึงเทวดาชั้นดุสิตๆก็แจ้งข่าวไปถึงนิมมานรดีๆก็แจ้งต่อไปถึงเทวดาชั้นปรนิมมิตตวสวดี ๆ ก็แจ้งไปถึงพรหมต่อ ๆ กันไป เสียงแห่งเทวดาแต่ละชั้นแสดงความยินดีปราโมทย์อึงมี่ เสมือนพระราชาหรือโอรสของพระราชาบรรพชาอุปสมบทประชาชนก็พากันแซ่ซ้องสาธุการทั้งวิทยุ ทีวีก็ถ่ายภาพประกาศออกไปทั่วประเทศ ทั่วโลก ฉะนั้น

ขณะนั้นพาราณสี ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระผู้มีพระภาคได้กระทำให้ พระธรรมจักษุอันเป็นธรรมเยี่ยมได้บังเกิดขึ้นให้เป็นไปแล้วกับปัญจวัคคีย์ทั้งห้า อันมีพระอัญญา โกณฑัญญะ เป็นผู้รู้ธรรม เป็นผู้เห็นธรรมจักได้ปรากฏเกิดขึ้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานว่า อญฺญาสิวตโภ โกณฺฑญฺโญ อญฺญาสิวตโภ โกณฺฑญฺโญ อัญญาโกณฑัญญะรู้แล้วหนอ อัญญาโกณฑัญญะรู้แล้วหนอ เสมือนหนึ่งประชาชนชาวไทยทั่วทั้งประเทศได้ทราบว่าพระราชา หรือโอรสพระราชาได้บรรพชา

อุปสมบท ต่างก็แสดงความปีติยินดีชัยโยโห่ร้องสาธุการบอกกันต่อ ๆ ไปฉะนั้น ทรงเบิกบานเต็มรอบ มีผู้รับรองธรรม ที่ได้ทรงตรัสรู้มีพยานหลักฐาน

ขณะนั้นตาของเขาก็เหลือบแลไปบนฝาผนังโบสถไปสัมผัสกับภาพเทวดาดั้นเมฆ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ชั้นต่ำไปจนถึงชั้นสูงสุด ชั้นพรหมจินตนาการเขาก็ล่องลอยตามกระแสความคิดฝัน เขาช่างเป็นสุขเหลือเกิน ป่าอิสิปตนมฤคทายวันคงจะครึ้มไปด้วยป่าไม้หมู่เทพดา รุกขเทวดา กุมภะเทพ คงจะเกลื่อนกล่น. ต่างก็ซ้องสาธุการกันอึงคนึง โอ! พระผู้มีพระภาคได้ยังธรรมจักรให้เป็นไปยังโลกที่มืดให้สว่างไสว โลกจักไม่มืดอีกแล้วผู้ปรารถนาจะพ้นไปจากกองทุกข์ก็จงเดินไปตามทางแห่งอริยมรรค ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นทางดับทุกข์ได้จริง ๆ แสดงทางดับทุกข์ได้จริง ๆ

เขาจึงเปล่งอุทานว่า สุขจริงหนอสุขจริงหนอ สุขอันเกิดแต่การฟังธรรม อโห พุทโธ อโห ธมฺโม อโห สงฺโฆ

พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐจริงหนอ ไม่มีที่พึ่งอื่นยิ่งไปกว่า แล้วพึงยังอริยสัจธรรมให้ปรากฏเกิดขึ้นตามกระแสแห่งธรรม ที่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคได้สวดสาธยายจบลง เท่ากับว่า เรานี้มีบุญมาได้ฟังธรรมจักกัปปวัตนสูตร ต่อพระพักตรของพระผู้มีพระภาคจนจบลง แต่เราก็ยังไม่ได้อะไร ไม่ได้บรรลุธรรมอย่างท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ก็ได้แต่ความเลื่อมใสในพระสัทธรรมของพระผู้มีพระภาค เชื่อแน่ว่าพระผู้มีพระภาคก็ทรงรู้ธรรมอริยสัจอย่างนี้ แม้พระสงฆ์มาศึกษาธรรมมาปฏิบัติธรรมเจริญอริยมรรคแล้วก็มารู้อริยธรรมอย่างเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ธรรมเรากล่าวดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาลเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน. อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน ตรัสโดยไม่วิปริต นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ตรัสโดยสภาวปรมัตถ์ ธรรมชาติรูป ธรรมชาตินาม โดยเฉพาะ

ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล บัญญัติเป็นปรมัตถ์ บัญญัติ คือ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ ย่อลงรูปกับนามเท่านั้น มีจิต เจตสิก รูปเป็นเครื่องรับรอง นี่แหละโลก แจ้งโลกที่นี่

ความเพลินในการฟังพระสัทธรรม นับเป็นโชคดีของเขาที่ได้มีโอกาสได้ฟังพระธรรมจักกัปปวัตนสูตร อันเป็นปฐมเทศนากัณฑ์แรกล้วนเป็นหลัก "วิชชา" ทั้งนั้น เขามองไปรอบ ๆ ที่เขานั่งอยู่ไม่มีใครเลย ช่างเป็นโชคดีโอกาสดีอะไรเช่นนั้น เขาได้รับความสงบกาย สงบจิต เขาได้เข้าถึงพุทโธ ธัมโม สังโฆ อย่างไม่หวั่นไหว ได้นั่งใกล้พุทโธ ธัมโม สังโฆ ติดต่อกันเป็นเวลานาน เขาทราบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัยเป็นอย่างยิ่ง กายเขาสงบ จิตเขาสงบ กายเขาเบา จิตเขาเบาซาไปทั่วสรรค์พางกาย เขาลืมทุกข์กาย ทุกข์ทางใจไปชั่วขณะที่นั่งฟังธรรม เลิกแล้วปีติความอิ่มใจเขายังปรากฏอยู่กลับบ้าน ปีติยังปรากฏอยู่ มารดา บิดา ภรรยา บุตรธิดาเห็นคงนึกแปลกใจวันนี้พ่อบ้านอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส

เสมือนพราหมณ์แก่ได้รับโสตสรงพระธรรมเทศนาจาก พระผู้มีพระภาคว่าพราหมณ์ แม้กายเราแก่กระสับกระส่าย แต่ใจเราไม่กระสับกระส่ายไปด้วยกาย พราหมณ์ได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคได้โสตสรง อมตธรรมให้กะพราหมณ์ พราหมณ์จึงได้ปีติโสมนัสเต็มเปี่ยม พราหมณ์ก็รับว่าเป็นดังนั้น บุรุษนี้ก็เหมือนกัน ความปราโมทย์ปีติ ได้เกิดขึ้นกับเขา แม้อาหารมื้อเย็นเขาก็ไม่อยาก แต่ก็ต้องบริโภคไปตามหน้าที่ กลางคืนถึงกับนอนฝันว่าได้มาที่วัดและได้ฟังพระสัทธรรมที่พระท่านสาธยาย รู้สึกตัวขึ้นมาเขานึกในใจว่า ออกจะมากไป ต่อจากนั้นเขาก็นอนไม่หลับตลอดรุ่ง นี่เป็นไปได้ ได้เป็นไปแล้ว และกำลังเป็นอยู่ เขาอุทานออกมาเบา ๆ ว่า อโหธัมโม พระธรรมนี่เป็นที่พึ่งทางใจได้จริง ๆ หนอ เข้าวัดอย่างนี้ไม่เสียเปล่า เขาเข้าวัดได้กำไรชีวิต ได้กายสงบ ได้ใจสงบด้วย อันความสงบอย่างนี้จะบอกใครเล่าเขาจะเชื่อ เป็นปัจจัตตังเวทิตัพโพวิญญูหิ จริง ๆ ผู้ประสพได้ปฏิบัติเท่านั้นจึงจะรู้ได้เอง เหมือนการ

บริโภคอาหาร ผู้บริโภคเท่านั้นจึงอิ่มรู้รสโอชารส จะบริโภคเผื่อกันก็ไม่ได้ฉันใด พระธรรมก็ฉันนั้น ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "รสแห่งธรรมย่อมชำนะรสทั้งปวง" นี้เป็นสัจธรรมเป็นความจริง ไม่มีสิ่งอื่นใดมาเปรียบได้ ต่อไปถ้ามีโอกาสเราจักเข้าวัดฟังธรรมทุก ๆ วันเพื่อกายสงบ ใจสงบ อันทรัพย์ภายนอกนั้นได้อาศัยเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวให้เป็นสุขเท่านั้น ถ้าบุตรไม่ดีภรรยาไม่ดีอาจทำลายทรัพย์นั้นได้ภัยต่าง ๆ ย่อมนำทรัพย์ภายนอกไปด้วย พระราชาก็จะถือเอาได้ไฟไหม้โจรนำไปน้ำท่วม ลมพัด ทำให้ทรัพย์นั้นอันตรธานไปได้ ไม่เหมือนอริยทรัพย์ภายใน อันมี ศรัทธา ศีล หิริโอตตัปปะสุตตจาคะปัญญา ไม่มีใครนำไปได้ โจรก็ปล้นไปไม่ได้นอกจากตนของตนเองเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ชาวเราพุทธมามกะทั้งหลายควรจะทำทรัพย์ภายในอันเป็นอริยทรัพย์กันให้มาก ๆ เถิดตกน้ำไม่ไหล ไฟก็ไม่ไหม้ โจรก็ปล้นไปไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เราทั้งหลายพึงถึงพร้อมด้วยศรัทธาศีล จาคะ ปัญญา เลือกเฟ้นธรรมกันเถิดจะได้เป็นบ่อเกิด

แห่งบารมีธรรม ตามสมควรแก่ธรรม ที่ได้ตรองเห็นแล้ว

ในกาลต่อมา พระภิกษุสามเณรในวัด มาลงทำวัตรเย็นท่านจะเห็นบุรุษมาวัดมาฟังธรรม และปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอมิได้ขาด จะขาดไปบ้างก็เป็นส่วนน้อย วันละชั่วโมง สองชั่วโมง รู้สึกว่าชีวิตของเขามีค่ามีกำไรชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ความสดใสแห่งชีวิตของเขาเป็นที่ปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง ขณะที่เขาย่างกรายมาในวัดเขาได้สงบกายและสงบใจได้นั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ติดต่อกันเป็นเวลานาน ศีล สมาธิ ปัญญา ของเขาก็ติดต่อกันได้นาน ได้ใช้หนี้ชีวิตประจำวันเสียได้ ผู้ใดมิได้มาวัดฟังธรรมและกระทำใจให้สงบ มีแต่ขาดทุนเป็นหนี้ชีวิตตลอดวัน ตลอดคืน เดือน ปี มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยการขาดทุนจะมีประโยชน์อันใด มีแล้วเหมือนไม่มี เพราะขาดทุน จะมีประโยชน์อันใดกับชีวิต เท่ากับฆ่าตัวตายอยู่ตลอดวัน ประโยชน์อะไรกับการมีลมหายใจ ประโยชน์ตนก็ไม่ได้ ประโยชน์ท่านก็ไม่ได้ ปมาโทมจฺจุโนปทํ

คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว ตายทั้งเป็น เน่าทั้งเป็น เหม็นทั้งเป็นอีกด้วย เป็นคนรกโลกอีกด้วย

ท่านทั้งหลายที่ยังไม่เข้าวัดจิตยังห่างจากความสงบ กระทำแต่เหตุแห่งทุกข์ทั้งสิ้น ตัณหานั่นแหละพาเพลิน พาไปเกิดในภพใหม่ ภูมิใหม่ ต้องเกิดอีก แก่อีก เจ็บไข้ ตายอีก ท่านลองหันหน้าเข้าหาวัด เข้าหาแดนแห่งสงบกาย สงบใจ กายใจท่านสงบไม่สะดุ้ง ขณะนั้นท่านก็จะใช้หนี้ชีวิตของท่านได้ พึงใช้ลมหายใจของท่านให้เป็นประโยชน์มีจิตรู้อยู่กับลมหายใจเข้า–ออกของท่านอยู่ความสงบจักปรากฏ กายก็สงบ จิตก็สงบ กายเบา จิตเบา ท่านลองทำความรู้สึกตัวอยู่กับลมหายใจให้ตลอดสาย ทำให้คุ้นกับสถานที่ ทำความคุ้นเคยกับอารมณ์ซึ่งเป็นปัจจุบันธรรมอยู่ ท่านจะพบความสงบที่ไม่เคยพบ ไม่วุ่น มีแต่ความว่างความสงบ ความสะอาดเท่านั้น ท่านจะเอาทางไหน

ในสมัยปฐมโพธิกาล หลังจากพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ หลังจากส่งสาวก คือ ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ให้

ไปทิศละองค์ ไม่ให้ไปสองรูป แต่พระพุทธองค์ก็ไป แขวงราชคฤหกขณะที่จงกรมอยู่ ได้ยินเสียงแว่วมาว่า ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า ที่นี่ไม่วุ่นวายหนอ ที่นี่ไม่ขัดข้องหนอ ยศกุลบุตรรู้แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ๆ เธอจงนั่งลง เราจักแสดงธรรมให้ฟัง ยศกุลบุตรนั่งเรียบร้อย พระพุทธองค์ตรัสแสดง "อนุปุพพิกถา" คือ กถากล่าวโดยลำดับ คือ ทานกถา ศีลกถา สัคคกถา อาทีนวกถา จตุราริยสัจ เนกขัมมานิสังสัคคกถา จบลงแล้ว ยศสกุล-บุตร ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม บิดา มารดา ภรรยา ยศกุลบุตรออกตามหามาพบยศกุลบุตร ทรงเทศนาอนุปุพพิกถา จตุราริยสัจ ให้ บิดา ภรรยา ยศกุลบุตรได้ดวงตาเห็นธรรม (จักษุญาณ ปัญญา) ขณะนั้นยศกุลบุตรทำอาสวะให้สิ้นไป มารดา บิดา ภรรยา ยศกุลบุตรจะให้ยศกุลบุตรไปครองเรือน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า บัดนี้ยศกุลบุตรไม่กลับไปครองเรือนอีก แล้วพระพุทธองค์

ก็ให้อุปสมบทให้ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเรากล่าวดีแล้ว เพียงเท่านี้ก็ให้สำเร็จในการอุปสมบท ด้วยเอหิ ภิกขุ อุปสัมปทา

การเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และยังจตุราริยสัจ ให้ปรากฏ แทงตลอดด้วยจตุราริยสัจ ผู้นั้นได้ที่พึ่งอันเกษม ไม่มีที่พึ่งอื่นยิ่งไปกว่าผู้นั้นได้กำไรชีวิตอันมหาศาล ไม่เสียชาติเกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติตามธรรมสมควรแก่ธรรมที่ได้ตรองเห็นแล้ว ตามมรรคภาวนาของตน

ถ้าการระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์เป็นปัจจุบันธรรมอยู่จิตก็จักสงบ เพราะจิตมีเรือนอยู่ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ รู้สึกตัวอยู่ หรือมีความรู้สึกตัวอยู่กับอานาปาณสติ คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธรรมานุปัสสนา สติปัฏฐาน จิตกับสติสัมปชัญญะ รู้สึกตัวอยู่ที่กาย เวทนาจิต ธรรม เป็นเครื่องอยู่เป็นเรือนอยู่ รู้กาย รู้ความเกิดแห่งกาย รู้ความดับแห่งกาย รู้อยู่เพียงเท่านี้ก็ได้ที่พึ่งที่ได้ด้วยยาก ชื่อว่า

เข้าถึงพุทโธ เข้าถึงธัมโม เข้าถึงสังโฆ เข้าถึงกาย เวทนา จิต ธรรม เกิดขึ้นแล้วดับไปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ชื่อว่ามารู้ความจริง ของจริง ธรรมชาติที่มีจริงเป็นจริง คือ รู้จักโลก รู้เหตุเกิดแห่งโลก รู้ความดับแห่งโลก รู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก อยู่ตรงนี้เอง โลกอันยาววา หนาคืบ กว้างศอก รู้อย่างนี้ รู้จบโลก.

มโนธาตุ - มโนธรรม

การศึกษาธรรมนั้นก็ต้องศึกษาให้ถึง "แก่นแท้ธาตุแท้" ของธรรมชาติแห่งธรรมนั้น ๆ เช่น กุสลาธมฺมา สภาพธรรมทรงไว้ซึ่ง กุศล อกุสลาธมฺมา สภาพธรรมทรงไว้ซึ่ง อกุศล อพฺยากตา ธมฺมา สภาพธรรมทรงไว้ซึ่ง อัพยากฤต กุสลาธมฺมาให้ผลเป็นสุคติ อกุสลาธมฺมาให้ผลเป็นทุคติ โลภะมูล โทสะมูล โมหะมูล เป็นชาติอกุศลให้ผลเป็นทุกข์ อโลภะมูล อโทสะมูล อโมหะมูล เป็นชาติกุศลให้ผลเป็นสุข สภาพธรรมนี้มันมีอยู่ เป็นอยู่ในโลก ก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติเกิด ธรรมชาติสภาพธรรมนี้ก็มีอยู่ พระพุทธเจ้าอุบัติเกิดมาก็มาตรัสรู้สภาพธรรมนี้แหละ เป็นธรรมธาตุ ธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ใครจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม สภาพธรรมนี้มีอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ เป็นธรรมประจำโลก เป็นโลกธรรม เป็นสังขารธรรม เป็นอนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา มีความแปลไปเปลี่ยนไปเป็นธรรมดาของสภาพธรรมนั้น ๆ

การศึกษา ภูมิธรรมนั้น ๆ จำเป็นสำหรับมนุษย์ชาติทุกรูปทุกนาม ชาย—หญิง โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชน เพราะภูมิธรรมนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตเป็นทางเดินของชีวิตของผู้ประกอบกรรม สุจริต ทุจริต ถ้าเราไม่ศึกษาให้รู้จักภูมิธรรมนั้น ๆ อาจประมาทพลาดพลั้ง ประพฤติปฏิบัติผิดทางบ้าง ถูกทางบ้าง ถ้าศึกษารู้ทางแล้วก็จะงดเว้นในทางที่ไม่ถูกทาง ไม่ชอบทางไม่สมควรแก่มนุษย์ธรรม คือธรรมของมนุษย์ คือ ศีล—ธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ อันเป็นทางแห่งกุศลธรรม อันเป็นทางแห่งสุจริตธรรม กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ อันเป็นสมบัติของมนุษย์

อบายภูมิ เป็นภูมิเบื้องต่ำให้ผลเป็นทุกข์ส่วนเดียว ผลของโลภะ โทสะ โมหะมาก ๆ ด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมนั้นจำแนกให้เขาผู้ประพฤติทุจริตเป็น

อาจิณนั้นให้ไปสู่อบายทุคติ วินิบากนรก ทางนี้ห้ามเดินโดยเด็ดขาด เพราะให้ผลเป็นทุกข์ถ่ายเดียว

กามาวจรภูมิ เป็นภูมิสุขบ้างทุกข์บ้างคลุกเคล้ากันไป เป็นสุคติภูมิ ผู้ประพฤติปฏิบัติในกามาวจรภูมิ ก็ใกล้ต่ออบายภูมิ ถ้าประมาทพลาดพลั้งก็ตกอบายภูมิได้ง่าย ๆ เพราะโลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุ

รูปาวจรภูมิ เป็นภูมิมีสุขอย่างเดียวด้วยอำนาจภวตัณหา ไปติดในภวตัณหา เห็นว่าเที่ยงแน่นอน

อรูปาวจรภูมิ เป็นภูมิที่ปราศจากรูป มีแต่อรูป ๔ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ด้วยอำนาจวิภวตัณหา มีทิฏฐิความเห็นว่าขาดสูญ คือ เว้นจากกาม เว้นจากรูปเสียแล้วด้วยอำนาจ วิภวตัณหากับอุจเฉททิฏฐิความเห็นว่าขาดสูญ

การประพฤติธรรมในกามาวจรภูมินั้นก็ใกล้และหมิ่นต่ออบายภูมิมากเพราะโลภ โกรธ หลง เป็นเหตุใกล้มาก ประมาทพลาดพลั้งไปก็ตกอบายภูมิแน่นอน ถ้าจะประพฤติธรรมใน รูปาวจรภูมิก็ใกล้ต่อกามาวจรมาก

เพราะกามาวจร เป็นอันตรายต่อรูปาวจรมาก ถ้าจะประพฤติธรรมใน อรูปาจรก็ใกล้ต่อรูปาวจรมาก เพราะรูปาวจรเป็นอันตรายแก่อรูปาวจรมากไปติดอยู่ในกามอารมณ์ ไปติดอยู่ในรูปาวจร อรูปาวจรฌานซึ่งเรียกว่ามหัคคตธรรม ไปติดอยู่เพลิดเพลินในกามารมณ์บ้าง เพลิดเพลินในรูปารมณ์บ้าง เพลิดเพลินและเพลินยิ่งอรูปารมณ์บ้างไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ด้วยเหตุนี้ วิญญูชนท่านจึงสอนไว้ว่า ทางใหญ่เที่ยวจร ลูกอ่อนอย่ากอดรัด หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร เพราะเป็นทางแห่งตัณหา คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา "ตัณหามันพาเพลิน" ที่ใดมีตัณหาที่นั้นมีทุกข์ ที่ใดสิ้นตัณหาที่นั้นสิ้นทุกข์ มีตัณหาเป็นเพื่อนสอง มีทุกข์ไปตลอดชาติ ถ้ามี ศรัทธาสติปัญญาเป็นเพื่อนสอง มีสุขไปตลอดชาติ ท่านจะเอาอะไรเป็นเพื่อนสองเลือกเอา

คำว่า ธาตุ หรือ ธรรมธาตุ ด้วยอรรถว่า สภาพที่ทรงไว้ซึ่งธรรมชาติธรรมนั้น ๆ เช่น กุศลธาตุ ทรงไว้

ซึ่งกุศล อกุศลธาตุ ทรงไว้ซึ่งอกุศล เป็นชาติของกุศล ก็รักษาทรงไว้ซึ่งกุศล เป็นชาติอกุศล ก็รักษาทรงไว้ซึ่งอกุศล เกลือก็รักษาความเค็มไว้ บรเพ็ดก็รักษาความขมไว้ พริกก็รักษาความเผ็ดไว้ นี่ก็เป็นธาตุส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น ๆ

ศัพท์ธรรมในพุทธศาสนาเราจำเป็นที่จะต้องศึกษาภาษาธรรม ภาษาพูดให้เข้าใจก่อนจึงจะเข้าใจได้ รู้เรื่องได้ไม่ผิดเพี้ยน ภาษาโลก ๆ เราก็ต้องศึกษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน ภาษาจีนเป็นต้น เราจะไปศึกษาวิชชาความรู้จากเขา เราก็จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษานั้น ๆ ให้เข้าใจหาไม่แล้วเราจักไม่รู้วิชาของเขา ภาษาวิทยาศาสตร์ ภาษาแพทยศาสตร์ เป็นต้น ถ้าเราไม่รู้ภาษาของเขา เขาพูดมาเราก็ไม่รู้เรื่องฉันใด ภาษาธรรมเป็นภาษาเทคนิค ถ้าเราไม่รู้ภาษาธรรมก็จำมาผิดเพี้ยน ต้องเรียนรู้ให้แตกฉานในอรรถธรรม แตกฉานในปฏิภาณ และแตกฉานในนิรุติ จึงจะสามารถทรงธรรม ทรงวินัยได้ดี ทั้งปริยัติศาสนา ปฏิบัติศาสนา ปฏิเวธศาสนา

ต้องเสพจนแคล่วคล่อง ภาวิตายเจริญอยู่ พหุลิกตาย กระทำให้มาก ยานีกตาย ประดุจยานเครื่องนำไปให้ชำนาญทรงไว้ ทรงไว้เป็นนิตย์ คล่องปากคล่องใจ แทงตลอดด้วยทิฏฐิ จึงชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถ แทงตลอดได้ด้วยดี เป็นพหุสูตบุคคล

เช่นคำว่า อบายธาตุ กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ โลกุตรธาตุ โดยย่อเพียงเท่านี้ นักศึกษาที่ดีแล้วต้องหมายรู้ได้ทันที อบายธาตุก็หมายถึง อบายภูมิ ๔ (เปรต อสุรกาย นรก ดิรัจฉาน) กามธาตุ หมายถึง กามสุคติภูมิ อันมี มนุษย์ภูมิ ๑ เทวรูป ๖ รูปธาตุ หมายถึง รูปฌานภูมิ ๑๕ อรูปธาตุ หมายถึง อรูปฌานภูมิ ๑๒ โลกุตตรธาตุ หมายถึง โลกุตรภูมิ ๘ คือ มรรค ๔ ผล ๔—หรือ นิพพาน ๑ เรียก นวโลกุตรภูมิ

โดยเทศนานัยยักเยื้องไปตามฐานะของบุคคลเรียกธาตุบ้าง ธรรมบ้าง โลกบ้าง ขันธ์บ้าง เพื่อความเข้าใจ-ง่ายเข้าถ้าจัดเป็นธาตุเรียก รูปธาตุ นามธาตุบ้าง ถ้าจัดเป็นโลกเรียกรูปโลก นามโลกบ้าง ถ้าจัดเป็นธรรมเรียก

รูปธรรม นามธรรมบ้าง ถ้าจัดเป็นขันธ์เรียกรูปขันธ์ นามขันธ์บ้าง ก่อนอื่นต้องเรียนรู้ความหมายแห่งธรรมนี้ ให้เข้าใจก่อน จึงจะรู้แจ้งความหมายแห่งธรรมนั้น ๆ แทงตลอดแห่งธรรมนั้น ๆ ได้ด้วยดี

เมื่อศึกษาให้รู้ความหมายแห่งภูมิธรรมนั้น ๆ ทั้งธรรมะ ทั้งอรรถะ เนื้อความ ความหมายแห่งธรรมนั้น ๆ จึงสามารถแทงตลอดธรรมนั้น ๆ ได้ว่านี้ อบายธรรมเป็นธรรมที่ควรงดเว้น นี้เป็นกามธรรมเป็นธรรมที่ควรงดเว้น นี่เป็นรูปธรรม อรูปธรรม ควรศึกษาแล้วเว้นเสีย นี่เป็นโลกุตรธรรม เป็นธรรมที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เป็นธรรมที่ควรเสพควรเจริญ ควรกระทำให้มากจนบรรลุเป้าหมาย คือ มรรค–ผล–นิพพาน

การศึกษาธรรม ให้รู้จัก ธาตุ รู้จักธรรม ให้รู้จักภูมิธรรมทั้ง ๔ ภูมิ ดังกล่าวแล้วนั้น คือ กามาวจรภูมิ (ปริตตาธรรม) มหัคคตาภูมิ (รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ มหัคคตาธรรม) โลกุตรภูมิ (อัปปณาธรรม) เมื่อศึกษารู้ทาง รู้ภูมิธรรมแล้วใครจะเดินทางไหน ภูมิธรรมไหน

ก็จักได้เดินตามทางนั้น ๆ ได้ แม้อบายภูมิ อบายธรรม (โลภะ โทสะ โมหะ) ใครปรารถนาพอใจก็เดินไปได้ ไม่ห้าม ส่วนมากบุคคลผู้ไปสู่อบายภูมิ มักเป็นบุคคลที่มีความคิดเห็นสั้น ๆ เห็นแก่ตัวมาก ๆ จึงประกอบกรรมด้วยโลภะมาก ๆ โทสะมาก ๆ โมหะมาก ๆ ด้วยกายกรรม วจีกรรมบ้าง มโนกรรมบ้าง มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นมูลฐานสม่ำเสมอ ผลจิตก็นำเขาไปสู่ อบายทุคติ วินิปาต-นรก มีทุกข์ถ่ายเดียว มีอำนาจมากครอบคลุม กามาวจร มหัคคตะ โลกุตรบังเกิดขึ้นได้

ส่วนกามาวจรกุศล ต้องถึงพร้อมด้วยเจตนากรรมทั้งสามกาล คือ ก่อนแต่การให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ฟังธรรม เป็นต้น บุพพเจตนากำลังทำ (มุนจนเจตนา) ทำแล้ว (อปราปรเจตนา) พร้อมด้วยเจตนามีความยินดี ประกอบด้วยกุศลเจตนา กุศลนั้นจึงจะสมบูรณ์ บริบูรณ์ นี้เป็น กติกาหรือกฎแห่งการบำเพ็ญบุญกุศล ส่วนมากไม่ได้ ไม่เป็นไป "กฎกติกา" นี้ เห็นเขาทำก็ทำตามเขาไปบ้างเป็นส่วนมาก เขาทำได้เราก็ทำได้บ้าง ด้วยอำนาจ

ตัณหา มานะทิฏฐิ ด้วยอำนาจแห่งความแข่งดี หรือที่เรียกว่า ทำบุญเอาหน้า ไม่เป็นไปตามเจตนา หรือกฎกติกา ก่อนทำ กำลังทำ ทำแล้วด้วยโสมนัส คือยินดีในการบริจาคทาน รักษาศีล ภาวนา และการฟังธรรมด้วยเจตนารมณ์ทั้งสามกาลนั้น จิตก็จักตั้งมั่นให้สำเร็จในกิจนั้น ๆ ใน บุญญกิริยาวัตถุทั้งสิบประการนั้นเป็นรากฐานสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย วัตถุอารมณ์ใดเป็นกุศล จิตก็น้อมไปสู่วัตถุอารมณ์นั้น จิตน้อมไปในการบริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง เจริญภาวนาบ้าง การฟังธรรมบ้าง ประกอบด้วยความยินดี ทั้งสามกาลจึงจะเป็นกิจที่สมบูรณ์ บริบูรณ์เต็มที่

มิใช่สักว่าทำก็ทำไปเห็นเขาบริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ฟังธรรมก็ทำตาม ๆ เขาไป หรือกระทำไปด้วยการแข่งดี แกทำเท่านี้ฉันจะเท่านั้นให้ยิ่งขึ้นไปกว่า หรือเพื่อเอาหน้าให้คนอื่นเขารู้ว่าเราเป็นนักบุญ นักขวนขวายบุญ ทำเพื่ออวดเขา แล้วก็หายต๋อมไป ถึงกาลทำมากก็มากเสียจริง ถึงกาลไม่ทำก็ไม่ทำเสียเลย

ไม่สม่ำเสมอ ถึงคราวรวยก็รวยเหลือล้น ถึงความจนก็จนเหลือหลาย เพราะประพฤติธรรมไม่สม่ำเสมอกัน ด้วยเหตุนี้ กามาวรธรรมท่านจึงจัดเป็นปริตตาธรรมหรือปริตารมณ์ ส่วนมากก็บริจาคทาน สมาทานรักษาศีลตามประเพณีนิยมเท่านั้น เพราะขาดการศึกษา ขาดเจตนาที่มั่นคง บางท่านปีหนึ่งจะบริจาคทานรักษาศีลสักครั้ง แล้วก็หายต๋อมไปอีกปีหนึ่ง ในปีต่อไปอาจไม่ได้บริจาคทานรักษาศีลอีกก็ได้

บางท่านก็ว่า เรามีเพียงเล็กน้อยอย่าเพิ่งไปทำแข่งกับเขาเลยให้มีมากเสียก่อนค่อยทำ บางทีก็ไม่ได้ทำเสียเลย ถูกกรรมมาตัดรอนเสียก่อน ยิ่งศีลด้วยแล้วเรายังทำมาหากินอยู่จะไปรักษาศีลได้อย่างไร เอาไว้ก่อนเถอะให้คนอื่นเขาบริจาคทาน รักษาศีลไปก่อนเถอะ ดูถูกตนเองถือเอากิเลสมาเป็นเรา เอาเราเข้าไปเป็นกิเลส บารมีไม่มีวันเต็มมีแต่พร่องเสมอ คอยผลัดวันประกันพรุ่งเสมอ ครั้นมีฐานะพอที่จะทำได้ประพฤติธรรมได้

ก็ไปเพลิดเพลินในกามคุณเสียอีก จะทำก็สุราบ้าง นารีบ้าง พาชีบ้าง กีฬาบัติบ้าง ถ้าอย่างนี้เสียเท่าไรก็เสียได้ไม่อั้น ถูกมิตรชั่วจูงไปในทางอบายมุขเสียบ้าง มนุษย์เราตกอบายมุขอบายภูมิทั้งเป็น ๆ แล้วไม่มีหวังตั้งตนได้เลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงจัดกุศลในกามาวจรนั้นเป็นปริตตารมณ์ เจตนาในกุศลบุญญกิริยาวัตถุไม่ติดต่อกัน แม้จะประพฤติธรรมก็ไม่ติดต่อกันด้วย จึงเป็นคนจนธรรม จนไม่ส่าง ไม่มีทรัพยากรที่จะใช้ทั้งภายในทั้งภายนอก

แต่บางท่านผู้ถึงพร้อมด้วย ศรัทธา ฉันทะ ปัญญา ก็มีพอประพฤติธรรมได้ ที่เสมอก็มี ที่ไม่เสมอก็มี ก็ต้องขึ้นอยู่กับบุพเพกตบุญญตา ความเป็นผู้เคยทำความดีไว้แต่ก่อนมาสนับสนุนให้ทำก็มี มีมากบ้าง มีน้อยบ้าง ตามกำลังบุญ–บารมี สนับสนุนให้มีให้เป็นขึ้นอันเป็นสมบัติของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่า บุญญาภิสังขาร ๑ อบุญญาภิสังขาร ๑ อเนญชาภิสังขาร ๑ เป็นกำลังสนับสนุน ดีบ้าง

ชั่วบ้าง มากบ้าง น้อยบ้าง ตามฐานะของตน ๆ ในความเป็นมนุษย์

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ บริบูรณ์เต็มที่แล้ว ซึ่งนอกจากศรัทธาความเชื่อเหตุผลในบุญ—กุศล ฉันทะ ความพอใจในบุญกุศล ปัญญา ความรอบรู้ในกองสังขาร บุญ—กุศล แล้วต้องถึงพร้อมด้วย เจตนาในบุญ—กุศล ทั้งสาม คือ บุพพเจตนา ก่อนแต่บำเพ็ญบุญ—กุศล ๑ มุญจนเจตนา กำลังบำเพ็ญ—กุศล ๑ อปราปรเจตนา บำเพ็ญบุญ—กุศล ในบุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร ซึ่งเป็นวัตถุอารมณ์อันมี ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย—ธัมม-สวนมัย เป็นต้น ให้ปีติยินดีโสมนัสในวัตถุอารมณ์นั้น ทั้งสามกาลนั้นโดยมั่นคงเป็นกรรมชรูป จิตตชรูป จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย หาไม่แล้วจักเป็นมนุษย์กะจอก ๆ เด๋อ ๆ ด๋า ๆ พูดจาไม่รู้เรื่อง อ่อนด้วยปัญญา มีเป็นส่วนมากทีเดียว ไม่สนใจในบุญกุศล ต้องตกเป็นทาสของ อวิชชา ตัณหา มานะทิฏฐิ มีความคิดเห็นที่ผิด ๆ พลาด ๆ ก็จะต้องตก

ไปสู่อบายวินิบาตนรกแน่นอน เพียงสักว่าได้เป็นมนุษย์ สอบได้เป็นมนุษย์เพียง ๕๐ เปอร์เซ็นเท่านั้น สติปัญญาอ่อน มีจิตใจกระด้างกระเดื่อง ไม่ค่อยเคารพในมารดาบิดา ไม่เคารพในบุคคลผู้มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ชาติวุฒิ เพราะขาดศรัทธา ขาดฉันทะ ขาดปัญญา จำพวกปัญญาอ่อน จึงขาดมรรยาททางกาย ทางวาจา ทางใจ ความเป็นมงคลแก่ตัวจึงไม่มี เพราะไปส้องเสพมากด้วยมิจฉาทิฏฐิเป็นอันดับแรก มงคลธรรม ๓๘ ประการจึงไม่ค่อยปรากฏ จะประพฤติบ้างก็โดยเสียไม่ได้ สังคมเขาประพฤติกัน ก็ประพฤติตามสังคมเขาเท่านั้น ครั้นจะไม่กระทำก็เกรงกลัวเขาจะว่า สักว่ากระทำไปเท่านั้น แต่จิตใจอันแท้จริงแล้วประกอบด้วยอรติ ความไม่ยินดีในบุคคลในกุศลธรรมในวัตถุมงคล มีจิตใจกระด้างกระเดื่อง ไม่อ่อนน้อม จะเห็นได้จากเด็กบางคน มารดา บิดา ญาติผู้ใหญ่ให้ทำคารวะญาติผู้ใหญ่ แกจักไม่กระทำต้องบังคับจึงทำ บางคนบังคับก็ไม่กระทำ ทั้งดื้อด้านว่ายากสอนยาก ใจไม่อ่อนน้อม กายกับวาจาก็ไม่อ่อนน้อมไปด้วย ฉันไม่

คารวะซะอย่างใครจะทำไม เพราะนิสัยเก่า นิสัยปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย มีน้อยหรือเกือบไม่มีเลย จึงทำให้เป็นคนขาดมรรยาททางกาย วาจา และใจ บุคคลจำพวกนี้มีมากทีเดียว

เด็กบางคนที่มีนิสัยเห็นผู้ใหญ่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ชาติวุฒิ แล้วกระทำคารวะทันทีไม่ต้องบอกต้องสอน บุคคลจำพวกนี้มีน้อย เพราะเคยเคารพบุคคล วัตถุมงคล มีทาน ศีล เป็นต้นมาแต่อดีต ส่งผลให้มาในปัจจุบัน เป็นบุคคลที่ว่าง่ายสอนง่าย เป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ฉันทะปัญญา เป็นภัพพะบุคคล คารวะในทาน ศีล ภาวนา ที่ตนประกอบทั้งสามกาล มีจิตใจประกอบด้วยความยินดีโสมนัสเป็นประธาน มีมโนธรรม มโนธาตุ อันประกอบด้วยบุญ–กุศล ทำให้จิตใจอ่อนน้อมในวัตถุมงคล ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิเป็นประธาน คบและเสพสัมมาทิฏฐิอยู่เสมอ แม้กลับมาเป็นมนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยศีลธรรม รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณในตน รู้จักบุคคล รู้จักชุมนุมชน เขาประพฤติ

ธรรมที่ดีงามอย่างไรก็ประพฤติธรรมที่ดีงามอย่างนั้นบ้าง หรือประพฤติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปบ้าง ตามควรแก่ฐานะของตน ๆ

บุคคลคารวะในทาน ศีล ภาวนา ในการฟังธรรมทั้งสามกาล คือ ปุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปราปรเจตนา ด้วยความยินดีด้วยโสมนัส ไม่หวั่นไหวผลของทาน ศีล ภาวนา การฟังธรรมให้มาเป็นมนุษย์ภูมิที่สมบูรณ์บริบูรณ์ อย่างต่ำก็ ๗๕–๙๐–ร้อยเปอร์เซ็นต์ มาได้สร้างบารมีอีกต่อไปจนกว่าบารมีจักเต็ม อินทรียแก่กล้า เข้าถึงมรรค–ผล–นิพพาน เป็นการสิ้นชาติสิ้นทุกข์ ไม่มาเกิดอีก นั้นคือความสุขอันเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์

คำว่า "บารมี" ประพฤติบารมีธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป บารมีนั้นท่านจัดเป็น ๓๐ ทัศ บารมีธรรมดา ๆ ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐ รวมเป็นบารมี ๓๐ ต้องบำเพ็ญบารมีให้ครบทั้ง ๓๐ จึงจะสมบูรณ์ บริบูรณ์ ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะปรมัตถบารมี เพราะเป็นบารมีที่สูงสุดพ้นไปจากโลก พ้นไปจากกองทุกข์ทั้งปวง

บารมีมี ๑๐ คือ ทานบารมี ๑ ศีลบารมี ๑ เนกขัมมะ-บารมี ๑ ปัญญาบารมี ๑ วิริยะบารมี ๑ ขันติบารมี ๑ สัจจบารมี ๑ อธิษฐานบารมี ๑ เมตตาบารมี ๑ อุเบกขา-บารมี ๑ ครบ ๑๐ ทัศ

บุญกิริยาวัฏฐุ ๑๐ อย่าง

๑ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ๒ สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ๓ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ๔ อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่ ๕ เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ ๖ ปัตติทานมัย บุญ-สำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ ๗ ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ๘ ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม ๙ ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม ๑๐ ทิฏฐุชุกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง

บารมีธรรม ๑๐ บุญกิริยาวัตถุธรรม ๑๐ ซึ่งเป็นบุญญาภิสังขารเป็นอเนญชาภิสังขาร ซึ่งนับเป็นทรัพย์

เป็นอริยทรัพย์ส่วนหนึ่งของท่าน ท่านมีครบทั้ง ๑๐ หรือ ๓๐ หรือไม่ พร้อมทั้งเจตนากรรมทั้งสามกาล อันเป็นสมบัติของมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ท่านมีครบหรือไม่ หรือยังขาดตกบกพร่องในข้อใดบ้าง ท่านพึงเสริมสร้างที่บกพร่องอยู่ให้เต็มบริบูรณ์เสีย

บารมี ๓๐ ทัศนั้น คือ บารมีธรรมดา ๆ ๑๐ อุปบารมียิ่งขึ้นไป ๑๐ ปรมัตถบารมีสูงสุดอีก ๑๐ รวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ แต่ส่วนมากมีไม่ครบ ๑๐ หรือ ๓๐ แม้บารมีธรรมดา ๆ ก็มีไม่ค่อยครบ ส่วนมากก็มีทานกับศีลธรรมดา ๆ เท่านั้น บางท่านอาจไม่มีเจตนาให้เป็นบารมีด้วยซ้ำไป เป็นเพียงบุญกิริยาวัตถุ เท่านั้น บุญกิริยาวัตถุก็ได้ไม่ครบเจตนาทั้งสามกาลด้วยซ้ำไป เห็นเขาบริจาคทาน รักษาสมาทานศีลก็ทำไปตามสังคมนิยมเท่านั้นชั้นและฐานะจึงไม่สมบูรณ์ บริบูรณ์ มิได้พิจารณาเจตนาให้ถ่องแท้แน่นอนลงไปไม่ ถ้าขาดปัญญาพิจารณาเจตนาที่หยั่งลง โสมนัส เจตนาก็ไม่บังเกิดขึ้น พลังของ

จิตเจตนามันหย่อนลง กระทำเพียงประเพณีกันเขาว่าไม่ทำบุญ ทำทาน รักษาศีลเสียบ้าง เท่านั้น

เรื่องนี้ก็น่าเห็นใจ เพราะขาดการศึกษาว่า บารมี คืออะไร บุญกิริยาวัตถุคืออะไร จึงไม่รู้ว่า บารมีธรรม คืออย่างไร บุญกิริยาวัตถุคืออย่างไร เห็นเขาบริจาคทานก็บริจาคตามเขาเท่านั้น บางท่านได้เพียงแค่ทานเท่านั้น ยังไม่รู้ในเจตนาที่ให้ทานเสียด้วยซ้ำไป เจตนาที่บริจาค-ทานต้องให้ครบทั้งสามเจตนา คือ ก่อนให้ กำลังให้ และให้แล้ว ต้อมพร้อมด้วยจิต โสมนัส ที่จะให้ ยินดีที่จะให้ เพื่อจะให้ครบองค์เจตนา เพื่อเป็นกำลังในทาน การให้การบริจาค แม้ศีลภาวนา ก็ต้องครบองค์ เจตนาทั้งสามเช่นกัน เพื่อความเป็นใหญ่ เป็นกำลัง เป็นบารมีธรรมให้ครบองค์ธรรม ไม่หวั่นไหว แน่วแน่ ตั้งมั่นในกุศลบารมีธรรมนั้น ๆ ผลธรรมที่เจตนากับไม่เจตนานั้นต่างกัน

ผลธรรมที่เจตนาทั้งสามเจตนานั้นให้ผลเกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยทาน ด้วยศีล นั้นสมบูรณ์ บริบูรณ์ ๗๕—

๘๐–๙๐ เปอร์เซ็นต์ อันประกอบด้วย ศรัทธา ศีล ฉันทะ จาคะ ปัญญา สมบูรณ์ บริบูรณ์ เป็นสัมมาทิฏฐิ บุคคลรู้เหตุผล ว่าง่าย สอนง่ายมีใจฝักใฝ่ในบุญกุศล เป็นอสังขาริก กระทำเองเป็นส่วนมาก แม้จะเป็น สสังขาริก ชักชวนในบุญกุศลก็ง่ายเข้า และได้พิจารณาตัวเองอยู่เสมอว่า ทรัพย์คือบุญกุศลอันส่วนภายในของตนยังขาดตกบกพร่องอะไรบ้าง ก็เพียรพยายามเพิ่มเติมในธรรมนั้น ๆ ให้เต็มบริบูรณ์ และมักจะเป็นผู้นำเขาในการบุญกุศล ชักชวนให้เพื่อนมนุษย์ร่วมบริจาคทาน คือ รักษาศีล เจริญภาวนากันเสมอ ๆ

ส่วนผลธรรมที่ไม่มีเจตนาหรือมีไม่ครบ, แม้จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ด้วยผลทาน ผลศีล ไม่สมบูรณ์บริบูรณ์ ได้เพียง ๕๐–๕๕ เปอร์เซ็นต์เท่านั้นประกอบด้วยศรัทธา แต่ปัญญาอ่อน ไม่ค่อยรู้เหตุผล มีมิจฉาทิฏฐิเจือปนมามาก ทำให้เป็นคนว่ายากสอนยาก หนักใจมารดา บิดา ครูบาอาจารย์ ไม่ค่อยฝักใฝ่ในบุญกุศล เป็นสสังขาริกก็อ่อน ชักชวนในการบุญการกุศลก็ไม่ค่อยทำ

จะทำก็โดยเสียไม่ได้ เห็นสังคมเขาทำก็ทำไปตามเขาเท่านั้น โดยไม่มีเจตนา เป็นอุเบกขาญาณวิปยุติเสียส่วนมากสมาทานในศีล สังคมเขาสมาทานก็สมาทานไปอย่างนั้นไม่มีเจตนาเพื่อเว้นเพื่อละในเวรทั้ง ๕ นั้น บางคนก็รับไม่ครบทั้ง ๕ รับเพียง ๔ บ้าง ๓ บ้าง ๒ บ้างก็มีบางคนก็รับครบทั้ง ๕ ก็จริง เจตนาที่จะงดเว้นไม่มีเสร็จแล้วก็ ดื่มสุราเมรัยบ้าง พูดเท็จเสียบ้าง ประพฤติผิดในกามเสียบ้าง ฯ หลอกลวงตนเอง หลอกลวงสังคมเสมอ ๆ เป็นนิตย์ เป็นบุรุษเจ้าสำราญเพลิดเพลินในสุรานารีไปวันหนึ่ง ๆ คบกับสุรา–นารี คบคนชั่วเป็นมิตรเสมอ ๆ ไม่คิดจะตั้งตน แก้ไขตน เขาตกอบายทั้งเป็น ๆ แล้วตายไปก็มีอบายวินิบาตนรกเป็นอันหวังได้ บุคคลจำพวกนี้มีมากในปัจจุบัน เพราะขาดการศึกษา บางคนมีทรัพย์มากถูกเพื่อนหลอกเอาเหล้ามอมให้เมาแล้วให้บริจาคทรัพย์เท่าไรเท่ากันกระทำเพราะความเมากลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็ เด๋อ ๆ ด๋า ๆ ปัญญาอ่อน เซ่อ ๆ ซ่า ๆ หนักใจมารดา บิดา ทำให้สังคมต้องหนักไปด้วยเพราะผลแห่ง

กรรมชั่วของตน บางคนก็เป็นนักเลงอันธพาลไปเลย กลายเป็นโจรไปก็มีมาก ถ้าเป็นนักการเมืองก็เป็นโจรการเมืองไปเลยก็ยังมี นำประเทศชาติให้ฉิบหายไปเลย ด้วยมิจฉาทิฏฐิความคิดเห็นที่คับแคบเห็นแก่ตัว เห็นแก่พรรคพวกของตนเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ เราควรศึกษาธรรมอันเป็นเหตุ นำวิถีชีวิตให้รู้ให้เข้าใจเสียก่อนในกามาวจรธรรมก็ดี ในมหัคคตธรรมก็ดี ในโลกุตรธรรมก็ดี ในกามาวจรธรรมหรือบารมีธรรม เราต้องประพฤติให้ครบกระบวนธรรมในเจตนากรรมทั้งสามกาล เพราะสภาวะธรรมทั้งหมดนั้นมีเหตุแห่งธรรม มีผลธรรมเสมอเหมือนกันหมด ทั้งสาม–สี่ภูมิ ปรารถนาในภูมิธรรมใด ก็พึงศึกษาในภูมิธรรมนั้นให้เข้าใจก่อน อย่างในบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ เรามีครบทั้ง ๑๐ ไหม และถึงพร้อมด้วยเจตนาทั้งสามหรือไม่ และธรรมนั้นเป็นบารมีหรือไม่ ถ้าเราไม่ศึกษาให้รู้ให้เข้าใจในเจตนาธรรมนั้น เพียงสักว่าประพฤติธรรมไปตามหน้าที่ หรือประพฤติธรรมตามๆ สังคมที่ทำ

เท่านั้นผลธรรมก็อ่อน ไม่ให้ผลเต็มที่ ไม่ถึงพร้อมด้วยเจตนา ศรัทธา และปัญญาอันเป็นอุปการะธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นด้วยเหตุผลแห่งธรรมนั้นอ่อนและเบา ผลธรรมนั้นจึงอ่อนเบา เพราะขาดเจตนา ศรัทธาและปัญญาไม่เข้าประกอบกับจิต ขาดพลังงานกุศลธาตุ พลังงานของอกุศลธาตุก็เข้าประกอบ คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นพลังงาน เจือปนเข้ามาให้พลังของกุศลธาตุอ่อนลง ผลก็ได้เท่าที่ได้เท่านั้น

คนจนมากหรือคนมีทรัพย์มาก

คนประพฤติผิดศีลธรรมมากหรือผิดศีลธรรมน้อย

คนว่ายากสอนยากมากหรือคนว่าง่ายสอนง่ายมาก

คนมีศรัทธา ฉันทะ ปัญญามากหรือมีน้อย

คนเป็นสัมมาทิฏฐิมาก หรือมีน้อย

คนประพฤติธรรมอกุศล–กุศล ไหนจะมากน้อยกว่ากัน

คนศึกษาธรรมมากหรือน้อย

และตัวของเรา–ท่านทั้งหลายอยู่ในจำพวกไหน ?

ด้วยเหตุที่การประพฤติธรรมปฏิบัติธรรมไม่สม่ำเสมอกัน ขาดเจตนาในธรรม ขาดคุณธรรม มิได้ศึกษาธรรมโดยถ่องแท้ถึงรากฐานแห่งธรรมะอันเป็นมโนธาตุ มโนธรรมที่เป็นกุศล เพราะขาดการศึกษา ขาดการสุตะ มิได้ทรงสุตะไว้ จึงไม่สามารถกีดกันอกุศลธาตุได้ ฆ่าอกุศลธาตุได้ จึงไปไม่ได้ สติปัญญามิได้เป็นที่พึ่งได้ ถ้าได้ศึกษารู้เหตุผล สุตะเหตุผล ทรงเหตุทรงผลได้ก็กีดกันหรือไม่ก็ฆ่าอกุศลธาตุเสียได้ ต้องอดทนได้ด้วยประการทั้งปวงจนสงบ จึงไปได้ ตั้งตนได้ในโลก ถ้าศึกษารู้กุศลธาตุ อกุศลธาตุ แล้วเจตนางดเว้นละอกุศลธาตุเสียได้ไม่ให้อกุศลธาตุกำเริบขึ้นมาได้ ก็ดำเนินไปตามคลองแห่งธรรม อันมี กุศลธรรม กุศลธาตุ เป็นมโนธรรม มโนธาตุ เป็นธาตุรู้ชอบ เป็นธาตุสงบ ก็ทำให้อาการของกาย วาจา รู้และสงบไปด้วย เจตนาในอกุศลก็ให้ผลแรงทั้งปัจจุบันและอนาคต ถ้าเจตนารมณ์ในกุศลธรรมทั้งสามก็ให้ผลแรง ทั้งปัจจุบันและอนาคตเช่นกัน

บุญกิริยา ๑๐ กุศลกรรมบถ ๑๐ กับบารมีธรรมดาๆ ๑๐ โดยที่ไม่มีเจตนาก็เท่าๆ กัน ส่วนมากก็มีเพียงแค่ ทานมัย สีลมัย ทานบารมีกับศีลบารมีเท่านั้น ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะขาดสติบัญญาหรือศรัทธาอันเป็นองค์นำ เห็นเขาบริจาคทาน รักษาศีลก็ทำตามสังคมเขากระทำกัน ก็กระทำตามเขาเท่านั้น ไม่มีเจตนาและศรัทธาบัญญาเข้าประกอบขณะแรกอาจเกิดเพราะศรัทธา ขณะต่อไปอาจตัณหามานะทิฏฐิเข้าประกอบก็เป็นได้ทำให้ผลของทาน–ศีลหย่อนลง แล้วตัณหา มานะ ทิฏฐิก็ประกอบต่อไป ตัณหาทิฏฐิถือเอาได้เพราะไม่รู้เหตุผลแห่งธรรม ไม่ได้ศึกษาเหตุผลแห่งธรรมนั้นๆ จึงเป็นเหตุให้ตัณหา ทิฏฐิเข้าไปถือเอาได้นั่นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นอัตตาตัวตนของเรา

ระหว่างศรัทธา กับตัณหา ศรัทธาเป็นเจตสิกส่วนกุศลธรรม ตัณหาเป็นส่วนอกุศลธรรม ระหว่างศรัทธากับตัณหาใกล้เคียงคล้ายคลึงกันมาก ถ้าไม่ศึกษาให้รู้แล้วก็จะว่าเป็นอันเดียวกัน ศรัทธาเป็นชาติกุศล

ตัณหาเป็นชาติอกุศล ทั้งชาติและสัญชาติต่างกันคนละโลกทีเดียว ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว นำทุกข์ออกไปยังประโยชน์สงบสุขให้สำเร็จ ตัณหาตั้งมั่นแล้ว นำทุกข์เข้ามาสั่งสมกองทุกข์ มักมากอยากใหญ่ นำทุกข์มาอย่างเดียว อยู่สองครองทุกข์แสนสนุกแต่ไม่สบาย อยู่เดียวเปลี่ยวกายแสนสบายแต่ไม่สนุก เลือกเอาจะเอาสุขสบายหรือจะเอาทุกข์ รักสนุกต้องทุกข์ถนัด ทุกข์แล้วจะมาร้องโอย ๆ ใครเขาจะช่วยไปแสวงหามาเองนี่ หาทุกข์มาใส่ตัว หาเหามาใส่หัวตัวเอง

ตัณหาเป็นธรรมชาติที่หลอกลวง มายาสาเถยยะมีความยินดี โสมนัสต่างกันที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ—ศรัทธาก็มีความยินดีโสมนัส แต่เป็นญาณสัมปยุต ด้วยสัมมาทิฏฐิรู้ทุกข์ นำทุกข์ออกไป ตัณหานั้นหน้าเนื้อใจเสือ อยากจะได้อย่างเดียวไม่ยอมเสียสละ ถึงแม้ว่าจะเสียสละบ้างเป็นส่วนน้อยเพื่ออยากได้มาก ฉันนี่แหละเป็นผู้บริจาคทาน ฉันนี่แหละรักษาศีล ฉันไปฟังธรรม โอ่อวดให้คนอื่นเขารู้หัวบ้านท้ายบ้าน ทั้งตำบล ทั้งอำเภอ ทั้ง

จังหวัด ก็ฉันนี่แหละถือเอา กิเลสมาเป็นเรา เอาเราเป็นกิเลส เป็นการสั่งสมกิเลส สั่งสมทุกข์มากขึ้น ทำนองที่ว่ามือถือสากปากถือศีล จำพวกที่ปากกับใจไม่ตรงกัน ตัณหามีลักษณะแอบแฝงอยู่กับจิตตลอด อาศัยเวทนาคือโสมนัสเวทนา อุเบกขาเวทนาเหมือนกันต่างแต่ตัณหาสัมปยุติด้วยมิจฉาทิฏฐิ—ศรัทธาสัมปยุติด้วยญาณ ด้วยสัมมาทิฏฐิเท่านั้นต่างกันโดยชาติ เชื้อชาติ ตัณหาเป็นชาติเชื้อชาติอกุศล ศรัทธาเป็นชาติเชื้อชาติกุศล กุศลชาติให้ผลเป็นสุข อกุศลให้ผลเป็นทุกข์ ต่างกันตรงนี้ นี่เป็นบารมีธรรมดาๆ ไม่ประกอบด้วยเจตนา คือ ไม่แน่นอน ไม่มีรากฐาน หรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ กุศลกัมมบถ ๑๐ ธรรมดาๆ โดยไม่ประกอบด้วยเจตนาทั้งสามกาลนั้น

อุปบารมี ๑๐

บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมคุณสมบัตินั้นมีน้อย มีทรัพย์สมบัติทั้งภายใน (อริยทรัพย์ ๗) อาจาระมรรยาท คือ กายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร นั้นมีน้อย

ทั้งปัจจัยภายนอก ปัจจัย ๔ ที่อยู่ อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ก็มีน้อย ซึ่งเรียกว่าคนจน จนทั้งภายใน จนทั้งภายนอก นี่แหละจึงชื่อว่า เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ ได้ ๕๐–๕๕ เปอร์เซ็นต์ เท่านั้น เพราะไม่มีเจตนาในการกระทำทาน ไม่มีเจตนาในการสมาทานรักษาศีลจึงไร้เสียซึ่งมรรยาท เป็นผู้ว่ายากสอนยากเสียเป็นส่วนมาก ลูกว่ายากพ่อแม่ก็ปากเปียก ปัจจุบันเป็นเครื่องวัด กรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ ดีบ้าง เลวบ้าง

ทางแห่งชีวิต ก็ได้แก่ กุศล–อกุศล กัมมบถ ๑๐ อุปการะธรรมและเสบียงเครื่องเดินทางให้สมความปรารถนา ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ก็ได้แก่บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นเสบียงหรือเป็นทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก จำเป็นต้องใช้บารมี ๑๐ คุณธรรมเป็นเครื่องความยิ่งและหย่อนของทรัพยากรมากน้อยอย่างไรเป็นขุมทรัพย์ เป็นขุมนิธิที่จะต้องบำเพ็ญให้ครบทั้ง ๑๐ หรือครบทั้ง ๓๐ จึงเป็นสมบัติของมนุษย์ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ ขาดตก

บกพร่องในบารมีใด ต้องเพิ่มเติมในบารมีนั้นๆ ให้ครบสมบูรณ์บริบูรณ์ ขาดไม่ได้ถ้าขาดก็ไม่ครบ ๑๐ ทัศ หรือ ๓๐ ทัศ

บารมีธรรมดาๆ ก็เหมือนกับบุญกิริยาวัตถุ กุศลกัมมบถ ๑๐ ธรรมดาๆ นั้นแหละโดยขาด เจตนากรรม ขาดมโนสัญเจตนา กุศลธรรมไม่ตั้งมั่น อกุศลธรรมมโนสัญเจตนาก็นำพาไปเสีย ทั้งทานและศีลเป็นส่วนมากขาดหลักอันเป็นรากฐาน ได้เท่าที่ได้เท่านั้น

ส่วนอุปบารมีนั้น ถึงพร้อมด้วยเจตนา บุพพเจตนาบ้าง บุญจนะเจตนาบ้าง อปราปรเจตนาบ้าง เป็นรากฐาน เหมือนการสร้างตึกสร้างโบสถ์ วิหาร เราต้องลงเสาเข็มเป็นรากฐานกันทรุด ฉันใด อุปบารมีก็ฉันนั้น หรือบุญกิริยาวัตถุ กุศลกัมมบถ ๑๐ ก็ฉันนั้น ต้องถึงพร้อมด้วยเจตนา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ฉันทะ ศีล จาคะปัญญา ปรารถนาในมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ พรหมสมบัติ บริจาคทาน รักษาศีล ด้วยศรัทธาเลื่อมใสมีจิตยินดีโสมนัส เพื่อจะออกจากกามอย่างหยาบๆ (มนุษย์–

เทวภูมิ) นับว่าเป็น ลาภของเราแล้วที่ได้บริจาคทาน รักษาศีล มีจิตโสมนัสเป็นอย่างยิ่งก่อนที่จะบริจาคทาน รักษาศีล แล้วบริจาคทานรักษาศีลด้วยเจตกรรมที่เป็นกุศล เอกัคคตา ชีวิตินทรีย มนสิการ หรืออาศัย ผัสสะ เวทนา สัญญาเจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย มนสิการ ในกุศลธรรมอันเป็นรากฐานหยั่งลงไม่ง่อนแง่น ไม่คลอนแคลน หยั่งลงส่วนลึกของมโนธาตุ มโนธรรม ถ้าได้ทั้งสามกาล สามเจตนา คือ กำลังทำ และทำแล้ว ตัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวออกไปได้หมด สละธรรมที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจไปให้หมด คือ ตัณหา มานะทิฏฐิ อิจฉา มัจฉริย กุกกุจจะออกไปไม่พัวพัน พ้นไปจากอำนาจ ตัณหามานะทิฏฐิ ไม่อาลัยในพัศดุทานนั้น ๆ แม้การรักษาศีลก็มิให้ตัณหาและทิฏฐิถือเอาได้ ศีลนั้นไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นปกติเสมอกันหมด เป็น สีลสมฺปนฺโน สมบูรณ์ด้วยศีล

ส่วนมากก็เพียงทานบารมี ศีลบารมี ปัญญาบารมีเท่านั้น ผลที่จะพึงปรากฏก็ตามขั้น ตามภูมิแห่งธรรม

นั้น ๆ ส่วนมากเป็นไปตามกามาวจรธรรมก็ได้ผลเพียงแค่กามาวจรธรรมเท่านั้น เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทั้งภายในทั้งภายนอก พร้อมทั้งอาจารมรรยาทอันเป็นทรัพยากรเป็นสมบัติของศีล สมาธิ ปัญญา ในภูมิกามาวจร (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ กุศลกัมมบถ ๑๐)

การให้ข้าว ให้น้ำ ให้อาหาร เครื่องนุ่มหุ่ม ให้เครื่องหอม ให้รถยนต์ ให้ประทีปโคมไฟ ให้แสงสว่าง หรือปัจจัย ๔ ด้วยเจตนาดวงแรกในความปรารถนาเป็นมนุษย์สมบัติ ดวงที่สอง สวรรค์สมบัติ ดวงที่สาม พรหมสมบัติ แต่ต้องปฏิบัติเอาในสมถะภาวนา เข้าถึง "เนกขัมมบารมี" เจริญฌาน ผลก็พึงมีพึงได้ในเจตนานั้น ๆ ตามเจตนากรรมนั้น ๆ ในกามาวจรกรรมบ้าง เทวภูมิบ้าง รูปาวจรภูมิบ้าง

เจตนาดวงแรก คือ บุพพเจตนา ให้ผลในความเป็นมนุษย์สมบัติ พร้อมกับผลของทาน ศีล ที่เจตนาเป็นส่วนผลให้รูปงาม ให้มีทรัพย์เท่าที่อำนาจกรรมบันดาลให้มีให้เป็น ก่อนแต่การบริจาคทาน พระท่านให้สมาทาน

ศีล เสียก่อนให้เกิดความปราโมท ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ ยถาภูตญาณทัสนะ เป็น "แกน" กำจัดความอิจฉา มัจฉริย กุกกุจจออกไปจากจิตให้จิตขณะนั้น บันเทิง ปราโมท ปีติ โสมนัสในทานบริจาค ในศีลที่ตนได้สมาทานไปแล้ว แล้วบริจาคทาน ถึงพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล จาคะปัญญา ด้วยผลของทานและศีลนี้ขอให้ข้าพเจ้าได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ พร้อมกับผลของทานที่ข้าพเจ้าได้บริจาคตามความปรารถนา ถ้าได้บริจาคทานต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธ มีผลมีอานิสงส์แรงมาก ผลจะพึงได้ให้เป็นพระราชาบ้าง เป็นเศรษฐีบ้าง หรือเป็นทั้งราชาทั้งเศรษฐี ถ้าได้บริจาคทานแก่พระ-อรหันต์—พระอานาคามีบุคคล สกทาคามีบุคคล โสดาบันบุคคลก็ให้ผลลดหย่อนตามภูมิธรรม แม้สมมติสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยก็ได้ผลตามส่วนแห่งคุณธรรมนั้น ๆ

ส่วนเจตนาดวงที่สอง คือ มุญจนเจตนา พร้อมด้วยปราโมท ปีติ โสมนัส ก็ให้ผลประณีตขึ้นโดยลำดับ

มีรูปกายละเอียดอ่อน ด้วยอำนาจเจตนากรรม พร้อมทั้งศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานของจิต ทำจิตใจให้สว่างไสวตามอำนาจเจตนามุญจนะเจตนาให้เป็นผู้มีรูปงาม รูปละเอียดอ่อน ประณีต ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้มนุษย์สมบัติสมบูรณ์ บริบูรณ์ มีรูปงามละเอียดอ่อนประณีต พร้อมทั้งสมบัติภายนอกพอสมกับฐานะของตน ๆ มีกายสมาจาร มีวจีสมาจาร มีมโนสมาจาร คือ มีมรรยาททางกาย วาจา ใจ เรียบร้อย มีกามอย่างละเอียด ไม่มักมากในกาม ถ้อยคำที่ควรพูดก็พูดในมักน้อย สันโดษ ยินดีในที่สงัด ปรารภความเพียร ไม่ละคนด้วยหมู่ ปรารภศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ วิมุตติญาณทัสนกถา เพื่อจิตใจปลอดโปร่งออกจากกาม หรือมิฉะนั้นก็ไปบังเกิดในเทวภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่ง ทั้ง ๖ ภูมินั้นท่านเรียกว่า ฉกามาวจรภูมิ ซึ่งมีรูปกายละเอียดอ่อนประณีตกว่ารูปกายมนุษย์

ส่วนเจตนาดวงที่สาม คือ อปราปรเจตนา ต้องศึกษาให้รู้จักทางเดินของวิถีชีวิต ว่าตราบใดเรายังเกลือกกลั้วอยู่ด้วยกามาสวะ กามอารมณ์ กามฉันทะ กามโอฆะ กามโยค

กามานุสัย กามสังโยชน์ จิตใจก็เศร้าหมองอยู่ตลอดไป ไม่ตั้งอยู่ในศีลวิสุทธิได้เพราะตัณหานิสัย ทิฏฐินิสัยเข้าไปถือเอาได้ ศีลต้องขาด ทะลุ ด่างพร้อยอยู่เสมอเพราะกามเป็นเหตุ ทางของกุศลภาวนาเท่านั้นจึงจะออกจากกามได้ ตัดความข้อง ความกังวลเสียได้ เมื่อรู้ทางแล้วว่าจะหลีกเร้นจากกามอารมณ์ แล้วลงมือปฏิบัติ เจริญสมถะภาวนา ได้บัญญัติสมถะเป็นอารมณ์เข้าสู่ เนกขัมมะบารมี ในกสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัฏฐาน ๑ อรูป ๔ พรหมวิหาร ๔ รวมเป็น ๔๐ อันใดอันหนึ่งซึ่งควรแก่ฐานะและจริตของตน

การเจริญ "เนกขัมมะ" บารมี ต้องถึงพร้อมด้วยเจตนาทั้งสาม คือ บุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปราปรเจตนา ว่าบัดนี้เป็นโอกาสอันดีของเราแล้ว เราได้ดีแล้ว เราจะออกจากกามอารมณ์ เราจักปฏิรูป กาย วาจา ใจ ให้ไปตามแนวทางศีล สมาธิ ปัญญา ยังความเลื่อมใสให้ถึงพร้อม ปีติ โสมนัส หยั่งลงใน มหัคคตาธรรม ตั้งอยู่ในเนกขัมมะธาตุ สัญญาอาศัยเนกขัมมะธาตุ

สังกัปปะอาศัยสัญญาในวิราคะ อนิจจสัญญา ทุกขสัญญา อนัตตสัญญา สังกัปปะ ความดำริอาศัยสัญญาอันนี้ ฉันทะอาศัยสังกัปปะในวิราคะ ปริฬาหะอาศัยฉันทะ วิราคะอันนี้ ปริเยสนาอาศัยปริฬาหะเพียรเพื่อออกจากกาม ออกจากอกุศลธรรมเข้าถึงวิราคะธรรม นี้เป็นองค์ธรรม เป็นมโนธาตุ มโนธรรมฝ่ายกุศล มหัคคตะ มนะสิการอยู่ในเนกขัมมะธาตุอย่างมั่นคง สลัดออกจากกาม ออกจากอกุศลได้ด้วยภาวนามยปัญญา

แล้วเริ่มลงมือเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม อันเป็นฝ่ายสมถะภาวนา มีปัญญัติเป็นอารมณ์ อันเป็นส่วนมหัคคตะ

เจริญกายานุปัสสนา สติปัฏฐาน คือ อานาปานุสติปัฏฐานภาวนา ได้สถานที่อันสมควร คือ "เสนาสนสัปปายะ" แล้วตั้งกายให้ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าจึงเริ่มฝึกหายใจเข้าหายใจออก พร้อมทั้งความเพียร คือ สัมมัปธาน ๔ สัมปชัญญะ ๔ สติปัฏฐาน ๔ เข้าประกอบกับจิต กำกับจิตให้รู้อยู่ในอารมณ์อันเดียว ขณะจิตเดียว

คือ กองลมหายใจเข้า มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติระลึกรู้สึกตัวอยู่กับลมหายใจเข้า ขณะลมหายใจออกก็มีสติ สัมปชัญญะระลึกรู้สึกตัวอยู่ขณะหายใจออก

ฝึกจิตกับเจตสิก ส่วนกุศล (สัมมาวายมะ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาสติ) ให้ตั้งอยู่ในเนกขัมมะธาตุมากและนานเท่าใดก็จะห่างจากกามธาตุ พยาปาทธาตุ วิสิงสาธาตุมากเท่านั้น ชั่วโมงสองชั่วโมง ตลอด ๒๐ ช.ม. ทำชั่วโมงบินให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ใน ๒๔ ช.ม.

ต่อไปก็ฝึกหายใจเข้ายาว หายใจออกยาว พร้อมทั้งความเพียรสัมปชัญญะ สติ รู้ชัดตามความเป็นจริง เสพอารมณ์เนกขัมมะให้ชำนาญ เจริญอยู่ กระทำให้มากจนแคล่วคล่อง ต่อไปก็หายใจเข้าสั้น หายใจออกสั้น ใช้ชำนาญให้แคล่วคล่อง

กายปฏิสังเวทีรู้จำเพาะกายไม่คำนึงถึงหายใจเข้า—ออก ยาว—สั้น มีความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติไม่ฟั่นเฟือน มีกายไม่โยกคลอน มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิอันเดียวจำเพาะกับลมหายใจเข้า—ออกเท่านั้น

ปั๋สสัมภยํ กายสังขารัง กำหนดหมายรู้ความสิ้นสุด ของกองลมหายใจเข้า หายใจออก มีความเพียรไม่ย่อหย่อน เผาบาปธรรมให้เร่าร้อน เพียรประกอบเนือง ๆ เพียรเพื่อติดต่อกัน เพียรตั้งมั่นในกุศลภาวนา มีสติไม่ฟั่นเฟือน กายไม่โยกคลอน จิตตั้งมั่นในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม จนจิตนั้นเป็นเอกีภาวะ บารมีจะเข้าประกอบพร้อมครบทั้ง ๑๐ ทาน (จาคะ) ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริย ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา

การศึกษาอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาด้วย สุตมยปัญญาดีแล้ว จินตามยปัญญาดีแล้ว เข้าสู่จุด ภาวนามยปัญญารู้เหตุ รู้ผลแห่งธรรมนั้น ๆ จนจิตเป็นเอกีภาวะ คือ จิตประกอบด้วยสมาธิภาวนา พร้อมทั้งปัญญาอบรมอยู่ได้วันละ ๒๐ ช.ม. จนจิตนี้แน่วแน่เป็นขณิกะสมาธิ อุปจารสมาธิ ไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในกามอารมณ์ เข้าไปตั้งมั่นในเนกขัมมะอารมณ์ เนกขัมมะธาตุ พร้อมทั้งปัญญา วิริยะ ขันติในอานาปานสติภาวนา ถือเอากองลมเป็นอารมณ์

ขณะหายใจเข้าหายใจออก เป็นไปสม่ำเสมอ จนจิตนั้นเป็นเอกัคคตารมณ์ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺยโลเก อภิชฺฌา โทมนสฺสํ อาศัยเจตสิก คือ ความเพียร ๔ สัมมาทิฏฐิ ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอุปการธรรมสม่ำเสมอ มีสติเป็นเครื่องโคจร มีอสัมโมหะสัมปชัญญะรู้เหตุผลทุกขณะจิต เป็นสมาธิภาวนาจนจิตนั้นมีความปราโมทบันเทิงอยู่ในอานาปานสติภาวนา อาศัยวิตก วิจาร ตั้งอยู่กับลมหายใจเข้า–ออก ปีติ แผ่ไปในลมหายใจเข้าออก ปัสสัทธิความสงบกาย สงบจิต สมาธิตั้งมั่น ยถาภูตญาณทัสนะย่อมรู้ธรรม เห็นธรรม ตามทัสนะความเป็นจริง คือ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา จิตกับเจตสิกน้อมไปสู่เนกขัมมะเป็นอารมณ์ ก็สลัดออกจากกามอารมณ์ สลัดออกจากอกุศลธรรม คือ นิวรณ์ธรรม ๕ ให้สงบลงด้วยภาวนามยปัญญา เข้าถึง วิตกเจตสิก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์หายใจเข้า–ออก วิจารเจตสิก ประคอง เคล้าคลึงอยู่กับลมหายใจเข้า–ออก ปีติอิ่มใจแผ่ไปกับลมหายใจเข้าออก สงบสุขอยู่กับลมหายใจเข้า–ออก เอกัคคตา สมาธิตั้งอยู่กับ

ลมหายใจเข้า—ออก สมาธิอย่างนี้ท่านเรียกว่า สมาธิอาศัยวิเวก

คำว่า "วิเวก" หมายถึงสงัดกาย สงัดจิต สงัดกาย หมายถึงนามกาย ได้แก่นาม เวทนา สัญญา สังขาร สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม คือ นิวรณธรรม ๕ ไม่เข้าประกอบกับจิต (วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจอกุสเลหิ ธมฺเมหิ) เข้าถึงปฐมฌาน อันมี วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา สมาธิอาศัยสมาธิ (ทุติยฌาน) ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติ สุข เอกัคคตา เข้าถึงตติยฌาน ท่านเรียกว่าสมาธิ อาศัยวิราคะ (ปีติยาจวิราคา) หน่ายในปีติ มีแต่สุขกับเอกัคคตา สมาธิอาศัยนิโรธ คือ ละสุข ละทุกข์เวทนาในอดีตเสียได้ ดับโสมนัส โทมนัสในปัจจุบันเสียได้ มีสติกับอุเบกขาบริสุทธิ์ ซึ่งเรียกสัมมาสมาธิออกจากกาม และออกจากอกุศล พ้นจากอำนาจของกามครอบงำกามได้ในขณะตั้งอยู่ในฌานสมาธิ หรือฌานสมาบัติ ถ้าออกจากฌานสมาบัติแล้ว ก็ต้องมาเสพอารมณ์ของกามอีก ถ้ารู้เท่ารู้ทันก็พอสังวรสำรวมได้บ้าง

ถ้ารู้ไม่เท่าไม่ทันก็เสพอารมณ์ของกามนั้นต่อไปอีกเป็นกามชนอีก

ถ้าฉลาดพอก็ก้าวไปสู่ปรมัตถบารมีได้ในขณะอยู่ในฌาน คือถือเอาลักขณูปณิชฌานได้ คือ ถือเอาองค์ของฌานทั้ง ๕ นั้นองค์ใดองค์หนึ่ง วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา เช่น วิตกเจตสิก ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ วิตกเกิดขึ้นก็กำหนดหมายรู้ว่า วิตกเกิดขึ้น (สมุทฺทยธมฺมา) หยุดนึกหยุดตรึกวิตกนั้นดับไป (วยธมฺมานุปสฺสีวา) ก็ตามเห็นว่าวิตกนั้นดับไปไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สมุทฺยวยธมฺมานุปสฺสีวา เห็นทั้งส่วนเกิดขึ้น ทั้งส่วนดับไปแห่งสภาพธรรมนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

หรือกำหนดปีติก็ได้ ปีติยาจวิราคา เห็นปีติเกิดแล้วดับไป หน่ายในปีตินั้น (อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญจกาเยน ปฏิสํเวเทติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหาริติ) มีสติสัมปชัญญะตั้งอยู่ในอุเบกขา เป็นวิหารอยู่ ทั้ง วิตก วิจาร ปีติ สุข กับเอกัคคตา เป็นเจตสิกธรรม เป็นสังขารธรรม เกิด

พร้อมกันกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีลักษณะ อนิจจํ ทุกฺขํ อนตฺตา จนญาณทัสนะเกิดขึ้นเข้าไปรู้ธรรม เห็นธรรมนั้นด้วย อริยมรรค อริยผลนั้น ๆ ในมรรคใดมรรคหนึ่ง ในอริยมรรคทั้ง ๔ นั้นได้ชื่อว่าเข้าถึงปรมัตถบารมีได้โดยสมบูรณ์ ชีวิตไม่ตกต่ำ มีแต่จะก้าวขึ้นไปในคุณธรรมเบื้องสูงขึ้นไป

บารมีทั้ง ๑๐ นั้น ถ้าได้ศึกษาให้รู้จักแนวทางชีวิตได้ก็จักแก้ไขขยับชั้นฐานะขึ้นไปโดยลำดับด้วยเจตนาทั้งสาม คือ บุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปราปรเจตนา ด้วยโสมนัสยินดี เลื่อมใสในบารมีนั้น ๆ ทั้งทสะบารมี ทสะอุปบารมี ทสะปรมัตถบารมี เลื่อนชั้นเลื่อนฐานะด้วยเจตนารมณ์ในกุศลบารมีนั้น ๆ ได้

ศีล บารมี–อุปบารมี–ปรมัตถบารมี

สีเลนสุคติยนฺติ ศีลสมาทานเป็นศีลในกามาวจรภูมิ

สีเลนโภคสมฺปทา ศีลโภคสัมปทาเป็นศีลของผู้เจริญสมาธิภาวนา

สีเลนนิพฺพุตึยนฺติ ศีลของผู้เจริญวิปัสสนา มรรค–ผล–โลกุตตรภูมิ–มหัคคตภูมิ

ศีล–ธรรม เป็นสมบัติของมนุษย์ เป็นศีลสมาทานบ้าง มิได้สมาทานบ้าง สัมปัตตวิรัติบ้าง เจตนาบ้าง มิได้เจตนาบ้าง เป็นปริตตาธรรม ปริตตารมณ์ เป็นธรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ นาน ๆ จักได้สมาทานวิรัติสักครั้งหนึ่ง สอบได้ ๕๐–๕๕ เปอร์เซ็นต์ จึงเป็นมนุษย์ที่ไม่ค่อยสมบูรณ์นัก ทรัพยากรไม่ค่อยสมบูรณ์ทั้งภายในและภายนอก เป็นมนุษย์กระจอก ๆ เป็นมนุษย์เตี้ย ๆ ต่ำ ๆ เป็นมนุษย์ที่ว่ายากสอนยาก เพราะมากไปด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ประพฤติธรรม ก็ไม่มีกายสมาจาร วจีสมา-จาร มโนสมาจาร ไม่มีการอ่อนน้อมต่อบุคคลที่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ ชาติวุฒิ มีใจกระด้างกระเดื่อง จนทั้งภายใน จนทั้งภายนอก มนุษย์จำพวกนี้มีเป็นส่วนมากในโลกนี้ เป็นศีลกามาจรภูมิเบื้องต่ำ

ส่วนผู้ถึงพร้อมด้วยเจตนาดวงแรก คือ ปุพพเจตนา ถึงพร้อมด้วยโสมนัสยินดี ในการสมาทานศีล แล้วตั้งใจ

สมาทานรักษาศีลสัมปัตตวิรัตีบ้าง นี้เป็นมนุษย์ปานกลาง พอมีทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกบ้าง พอมีอาจาระมรรยาทอยู่บ้างได้ ๖๐ – ๗๐ เปอร์เซ็นต์

ส่วนผู้ถึงพร้อมด้วยเจตนาดวงแรก คือ ปุพพเจตนา กับมุญจนเจตนา โสมนัสยินดีในการสมาทานวิรัตีสัมปัตตวิรัตี เจตนากรรม งดเว้นด้วยกายกรรม วจีกรรม พร้อมกับมโนกรรม อันเป็นส่วนกุศลกรรมบถพอระลึกได้บ้าง ไม่ได้บ้าง มีความประมาทน้อย มีศีลสมบัติ มีทรัพยากรทั้งภายในภายนอกพอสมควรแก่ฐานะมนุษย์ มีอาจารมรรยาทได้ ๘๐ – ๘๕ เปอร์เซ็นต์ เป็นสุคติภูมิไปถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็มีส่วนน้อยถ้าจะครบทั้งสามเจตนา อปราปรเจตนาอันเป็นดวงสุดท้ายนั่นแหละจึงจะเป็นมนุษย์ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม

โภคสัมปทาศีล – อันเป็นอุปบารมี รู้คุณในความเป็นคุณ รู้โทษในความเป็นโทษของกามตัณหา จึงจะสลัดออกจากฉันทราคะได้จริง ๆ คือ เจริญสมาธิภาวนา หรือสมถะภาวนาในอารมณ์ของสมถะภาวนา คือ ตัพพ-

วัตถุต่างกันกับกามอารมณ์อันได้แก่ กสิณ ๑๐ อุสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัฏฐาน ๑ อรูป ๔ พรหมวิหาร ๔ รวมเป็น ๔๐ และเป็นนิจศีล ให้ติดต่อกันอสุภะกรรมฐานก็ได้ กายคตาสติก็ไว้ เว้นจาก กามอารมณ์เจริญเนกขัมมะเป็นอารมณ์ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม เช่น เจริญกายานุปัสสนาในอานาปานสติ-ภาวนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาโทมนัสออกจากโลกเสียได้ เสพอารมณ์นี้จนชำนาญ แคล่วคล่องอยู่กับหายใจเข้า – หายใจออก ความเพียร-ชอบ มีความเห็นชอบ มีสติระลึกชอบเข้าประกอบกับจิต กำกับจิตให้รู้อยู่กับกองลมหายใจเข้าออก สมาธิอาศัยวิเวก อยู่ วินาทีผ่านไป นาทีผ่านไป ชั่วโมงผ่านไปประกอบ ความเพียรเป็นเครื่องตื่นให้ได้ ๒๐ ช.ม. ศีล สมาธิ ปัญญา อาศัยกองลมปรากฏเกิดขึ้นสม่ำเสมอจนสามารถ สลัดออกจากกาม ออกจากอกุศลธรรม คือ นิวรณ์ ๕ สงบ ลงด้วยภาวนา เข้าถึงปฐมฌาน คือ เจริญองค์ ๕ มาละ-องค์ ๕ คือ เจริญวิตก วิจาร ปีติสุข เอกัคคตา เข้าไป

ละนิวรณ์ ๕ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจ-กุกกุจจะ วิจิกิจฉา สงบระงับลงด้วยองค์ภาวนาสม่ำเสมอติดต่อกันเป็นโภคสัมปทาศีล – ศีลนั้นได้กองลมให้ใจนั้นเป็นอารมณ์ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ ข่มจิตไว้ให้จิตนั้นรู้อยู่จำเพาะลมหายใจเข้าออกเท่านั้น องค์แห่งฌานนั้นเป็นมหัตถตะครอบงำกามเสียได้เท่าที่จะนานได้ด้วยภาวนามยปัญญานั้น

โภคสัมปทาในที่นี้หมายถึงสติสัมปชัญญะเป็นโภคะเป็นอุปการธรรมให้ถึงพร้อมด้วยองค์ฌานไม่ใช่โภคะของกาม ภูมิธรรมนี้เป็นภูมิของมหัคคตะภูมิ มิใช่กามภูมิทั้งรูปฌาน ๑๕ อรูปฌาณ ๑๒ รวมเป็น ๒๗ ดวง ท่านจัดเป็น อเนญฌาภิสังขา คือ ความไม่หวั่นไหวตั้งมั่น องค์แห่งบารมีนั้นเข้าประกอบพร้อม ทาน – จาคะ ศีลได้เนกขัมมะเป็นอารมณ์ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะอฐิษฐานเมตตา อุเบกขา เข้าประกอบกับเนกขัมมะบารมีครบสมบูรณ์บริบูรณ์ในอุปบารมี ยังเป็นโลกียธรรมอยู่

สีเลนนิพพุตียนฺติ เป็นปรมัตถศีล เป็นศีลของผู้เจริญวิปัสสนาภูมิเท่านั้น ถือเอารูปนามปรมัตถ์เป็นอารมณ์ตามปรมัตถบัญญัติถือให้ตรงตามปรมัตถธรรม คือ สติปัฏฐาน ๔ กาย เวทนา จิต ธรรม อันกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นปรมัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา—เขา ไม่มีเจ้าของ ศีลอันเป็นองค์แห่งมรรค คือ สัมมาวาจา ๔ สัมมากัมมันต ๓ สัมมาอาชีวะ ๑ รวมเป็นเจตสิกทั้ง ๘ ดวง เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิตมีอารมณ์เดียวกับจิต มีวัตถุอันเดียวกับจิตเป็นมรรคศีลเป็นวิรติ ศีลเป็นวิรติพร้อมกับจิตทุกขณะจิตที่เข้าไปกำหนดรู้กาย เวทนา จิต ธรรม ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ข่มจิตไว้ในอารมณ์อันเดียว รู้กาย รู้ความเกิดของกาย รู้ความดับของกาย รู้เวทนา รู้ความเกิดของเวทนา รู้ความดับของเวทนา รู้จิต รู้ความเกิดของจิต รู้ความดับของจิต รู้ธรรม รู้ความเกิดของธรรม รู้ความดับของธรรม ด้วยสติกับญาณความรู้ เมื่อกายเวทนา จิต ธรรม ปรากฏเกิดขึ้น สติกับญาณความรู้ก็เกิดขึ้น เมื่อกาย เวทนา จิต ธรรม

ดับไป สติกับญาณความรู้ก็ดับไปพร้อมกันด้วยไม่มีอะไรเหลือ มรรคศีล มรรคสมาธิ มรรคปัญญา เป็นผู้เข้าไปกำหนดรู้ตามความเป็นจริงนั้น ๆ ว่านี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินิปฏิปทา รู้ทุกข์ และรู้ความดับทุกข์ทั้งปวงด้วย อริยมรรค อริยผล ท่านเรียกว่ามรรคกรรมอันเป็นปรมัตถบารมี

การเจริญ การเข้าถึงเนกขัมมะบารมี ตั้งอยู่ในเนกขัมมปรมัตถบารมีเท่านั้น บารมีอื่น ๆ จึงเข้าประกอบพร้อมทั้ง ๑๐ ทาน หรือจาคะ ศีล เนกขัมมะเป็นองค์ยืน ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา เข้าประกอบพร้อมทั้งหมดนี้เป็น มโนธาตุ มโนธรรมที่ดีงาม เป็นทรัพยากรภายใน เป็นทรัพย์ที่สร้างฐานะของผู้ประพฤติธรรมปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้น เป็นอัปปณาธรรมมาผู้เข้าถึงธรรมนี้มีสิทธิที่จะใช้อริยทรัพย์ภายในได้คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปป สุตะ จาคะ ปัญญา ผู้มีอริยทรัพย์ภายในย่อมเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณในตน รู้จักบุคคล รู้จักชุมนุมชนจากปุถุชน

ก็ก้าวไปสู่อริยชนด้วยการประพฤติธรรม ปฏิบัติธรรมตามแนวทางบารมีเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปนับแต่บารมีธรรมดา อุปบารมีจนถึงปรมัตถบารมีได้เป็นมนุษย์สมบูรณ์บริบูรณ์ ไม่เป็นกะตุ้กกะตุ่ยเป็นมนุษย์ที่เด๋อ ๆ ด๋า ๆ เป็นมนุษย์กระจอกขาดคุณธรรม คือ บารมีธรรม ธรรมอันเครื่องเสริมสร้างฐานะให้ยิ่ง ๆ ขึ้น

ท่านสาธุชน ท่านมีบารมีครบแล้วหรือยัง ถ้ามียังไม่ครบก็พึงกระทำขุมทรัพย์อันเป็นนิธิทั้ง ๑๐ กองนั้นให้เต็มบริบูรณ์ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมะบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ให้เข้าถึงอุปบารมีและปรมัตถบารมี เพื่อจะออกจากกามออกจากอกุศลธรรมในปัจจุบันให้ได้บารมีใดที่ยังไม่เต็มก็พึงเสริมสร้างให้เต็มให้บริบูรณ์สมบูรณ์ ท่านจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มรอบ

ส่วนมากเรา – ท่านทั้งหลายได้เพียงแค่ ทานบารมี ศีลบารมีเท่านั้น ส่วนอีก ๘ บารมีนั้นมีบ้างไม่มีบ้าง คือ

ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขาบารมีไม่ค่อยจะเข้าถึงเพราะอาจไม่รู้ก็เป็นได้แม้แต่ทานศีลก็ไม่ถึงพร้อมด้วยเจตนาในกุศลธรรมทั้งสาม คือ ก่อนบำเพ็ญเรียกว่า บุพพเจตนา กำลังบำเพ็ญเรียกว่า มุญจนเจตนา หรือบำเพ็ญแล้วเรียกว่า อปราปรเจตนา นี้เป็นแกนเป็นรากฐานะตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในโสมนัสมีความยินดีจักบำเพ็ญบารมีให้ครบให้เต็ม

ถ้าจะให้ครบให้เต็มก็ต้องเจริญ เนกขัมมะบารมีมีโสมนัสมีความยินดีในการบำเพ็ญเจริญเนกขัมมะบารมีออกจากกาม ออกจากอกุศลธรรม ต้องเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในวิปัสสนาธุระทั้งสมถะภาวนาทั้งวิปัสสนาภาวนา ถือเอา กาย เวทนา จิต ธรรมเป็นอารมณ์ได้ปรารภความเพียรไม่ละเลยฉันทะหน้าที่ปรารภความเพียรอันได้แก่ วิริยบารมี ปัญญาบารมี ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา พร้อมทั้งทานและศีลให้ประพฤติเนกขัมมะบารมีได้เต็มที่ ขณะที่เจริญ กาย เวทนา จิต ธรรมอาศัยเนกขัมมะด้วยความเพียรชอบ สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสติ นำอภิชฌาโทมนัสออก เข้าไปรู้กาย รู้ความเกิดแห่งกาย รู้ความดับของกาย แม้เวทนา จิต ธรรม ก็เหมือนกัน ตั้งอยู่ในเนกขัมมะตลอด นำกามฉันทะออก นำพยาบาทออก นำการเบียดเบียนออก ขณะใดเนกขัมมะเกิดขึ้นกามฉันทะย่อมดับลง ขณะใดอัพยาบาทเกิดขึ้นพยาบาทย่อมดับลง ขณะใดอวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นวิหิงสาย่อมดับลงถ้าได้ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้สม่ำเสมอติดต่อวินาทีผ่านไป นาทีผ่านไป ชั่วโมงผ่านไป ถ้าได้บำเพ็ญเนกขัมมะได้วันละ ๒๐ ช.ม. ชั่วโมงการบินได้ ๒๐ ช.ม. ถ้าได้สัก ๗ วันได้ ๑๔๐ ช.ม. ก็จะออกจากอกุศลวิตกได้ ๑๔๐ ถ้าได้สัก ๒ อาทิตย์ติดต่อกันได้ ๙๘๐ ช.ม. อันนี้ก็จักดีจะได้รับความสุข ๙๘๐ ช.ม. สุขอะไรจะยิ่งไปกว่าสุขเกิดเนกขัมมะ สุขเกิดแต่วิเวก สุขเกิดแก่ความสงบสุขอันเกิดแต่การตรัสรู้ เป็นสุขอันประเสริฐ

ขอให้ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญบารมีให้เข้าถึงขั้นอุปบารมี สงบสุขอันเป็นส่วน มหัคคตธรรมให้เข้าถึงขั้นปรมัตถบารมีอันเป็นธรรม อัปปณาธรรมมาแผ่ปกคลุม

กาม ปกคลุมมหัคคตสงบระงับด้วย อริยมรรคธรรมแผ่ไป พ้นไปจากโลกเข้าถึงโลกตธรรมอันเป็นบรมสุข ได้ทรัพยากรหรือได้ซึ่งอริยทรัพย์ทั้ง ๗ ได้เข้าถึงสัปปุริส-ธรรมทั้ง ๗ สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี ผู้ใดรู้จักสำรวมจิต ผู้นั้นจักพ้นจากบ่วงแห่งมาร

ขอให้ท่านสาธุชนพึงสำรวจบารมีของตนเอง บารมีใดยังขาดตกบกพร่องก็พึงสร้างเสริมบารมีนั้น ๆ ให้เต็มก็จะเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม คือ บารมีทั้งสิบให้เต็มด้วย อุปบารมี และปรมัตถบารมีด้วยปรารภความเพียรชอบ ด้วยสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปป สัมมา-สติ สัมมาสมาธิให้เต็มบริบูรณ์ ก็จักไปจากกองทุกข์เสียได้ด้วยการดับเพลิงกิเลส และเพลิงทุกข์เสียได้ด้วยภาวนาบรรลุเป้าหมาย คือ อริยชน มีทรัพยากรอริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ และพรหมวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นมโนธาตุ เป็นมโนธรรมสมความปรารถนาของตน ๆ ได้ประพฤติประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านตามสมควร

แก่ฐานะของตนที่จะพึงประพฤติปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ธรรมที่ได้ตรองเห็นแล้ว นิพพาน ปจฺจโย โหตุ ในที่สุด ขอให้ข้าพเจ้าเข้าถึงนิพพานในปัจจุบันชาตินั้นเถิด อุปชฺฌิตวา นิรุชฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข การที่สังขารทั้งหลายเข้าไปสงบระงับเป็นสุขอย่างยิ่ง

เข็ญเขียนมาได้เท่านี้ก็เต็มทีแล้วเจ้าข้า

๑๖ พ.ค. ๒๓

พระธรรมเทศนา

พระปัญญาพิศาลเถร วัดราชประดิษฐ์

แสดง

สตมวารศพ นางสอาด นุชนาฏ

ณ วัดมกุฎกษัตริยาราม

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๒๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อนิจฺจา, วตสงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน

อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํวูปสโมสุโข.

ณ โอกาสบัดนี้ จะได้แสดงธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื่องในวันที่เจ้าภาพทำบุญ ๗ วันของคุณโยมสอาด นุชนาฏ ได้เสียชีวิตไปแล้วครบ ๗ วัน แต่ความเป็นจริงก็ครบวันพรุ่งนี้ ในวันนี้เจ้าภาพได้มีการแสดงธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง เป็นการรวมที่จะให้สาธุชนญาติพี่น้องให้มาสดับตรับฟัง

พระธรรมเทศนานั้น อันผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้วนั้นไม่มีโอกาสจะกลับมาได้ อย่างในปัญหาที่นี่ดูเหมือนว่าท่านเจ้าคุณพระศาสนโศภณท่านให้คำนิยามไว้ว่า "มาแล้วไม่กลับ หลับแล้วไม่ตื่น ฟื้นไม่มี หนีไม่พ้น ที่ปิดไว้ประตูป่าช้าทั้งสี่ด้านนั้นผู้ใดที่มาแล้ว ก็ไม่มีโอกาสที่จะกลับได้ หลับก็ไม่มีโอกาสที่จะตื่น ฟื้นก็ไม่มี หนีก็ไม่พ้น อันนี้นับว่าเป็นภาษิตที่น่าฟังมาก เนื่องจากเจ้าภาพมีความปรารถนาจะให้มาแสดงธรรม เพื่อจะได้เป็นไปตามความปรารถนานั้น อุทิศส่วนกุศลให้คุณโยมสอาด นุชนาฏ ผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงพร้อมกันทั้งคุณฉ่ำและบุตรธิดา ตลอดจนญาติมิตรพี่น้องทั้งหลาย ได้มีสมานฉันท์มีความต้องการเป็นไปอย่างนี้ ก็ให้ธรรมอันนี้เป็นไปตามอันนี้ด้วย ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะอย่างไรก็ตาม เมื่อมีชีวิตอยู่นั้น ก็ทำหน้าที่ตามฐานะ คือ เป็นแม่บ้านก็เป็นแม่บ้านที่ดีของพ่อบ้าน และก็เป็นแม่บ้านที่ดีสำหรับลูกต่าง ๆ ให้การศึกษาให้การอบรม ประการใดประการหนึ่ง บริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง ได้ฟังธรรม

บ้าง หรือบางครั้งก็ได้เจริญภาวนาบ้าง อันนี้เป็นหน้าที่ คือ การเตรียมตัวไว้ก่อน ธรรมดาของคนเรานั้น จะทำสิ่งใด นี่ถ้าเราไม่นึกไว้ก่อน ไม่เตรียมตัวไว้ก่อนแล้ว เวลาที่จะใกล้จะตายจะไปนั้นนะ ไม่มีหวัง ไม่มีโอกาสที่จะทำคุณงามความดีอันนี้ได้เลย สำหรับรู้มัวเมาประมาทเท่านั้น ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้เตือนภิกษุบริษัทบ้าง หรือว่าอุบาสกอุบาสิกาบ้าง ทั้งชายทั้งหญิง ทั้งภิกษุ ทั้งชาวบ้านชาววัดว่า ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ พยาธิ ธมฺโมมฺหิ พยาธิอนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ สพฺเพหิเม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว เราจำต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ คือ สรรพสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รักก็ตาม ที่ไม่เป็นที่รักก็ตาม ต้องพรากไปแน่ เราไม่พรากจากเขา เขาก็พรากจากเรา อันนี้เป็นหลักธรรมดาอย่างนี้ กมฺมสฺสโกมฺหิ

กมฺทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺสทายาโท ภวิสฺสามิ เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกรรมเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย อันนี้แหละเพื่อกันความประมาท ถ้ายังประมาทอยู่ก็นึกว่า เรายังไม่แก่ ยังไม่เจ็บ ยังไม่ตาย ยังไม่พลัดพรากจากของรักของชอบใจ พิจารณากรรมของตนก็ไม่ค่อยได้พิจารณา

สำหรับชาวพุทธแล้วเมื่อท่านได้พิจารณาอย่างนี้เนือง ๆ ความจริงนั้น เราได้อัตภาพร่างกายนี้ ก็ได้มาเพราะอาศัยกรรมดี อันได้แก่กุศลกรรม คือ ศีลทั้ง ๕ กรรมบถทั้ง ๑๐ นี่ ด้วยเหตุนี้ จึงนับว่าเป็นสมบัติของมนุษย์ ๆ นั้นมีสมบัติ ๕ ประการ ถ้าใครไม่รักษาสมบัติทั้ง ๕ ประการ ก็เท่ากับว่า ทำลายสมบัติที่มีอยู่แล้วนั้น การได้อัตภาพร่างกายมาก็เพราะ เว้นเสียจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติในกาม เว้นจากการกล่าวเท็จ เว้น

จากการดื่มสุราเมรัย อันนี้ถือว่าจะประมาทพลาดพลั้งไปบ้างก็ตาม แต่อย่างไรเราก็เท่ากับว่าเราสอบไล่ได้ ๕๐% ในเบื้องต้น เหมือนการสอบไล่ในทางโลก ถ้าได้ ๕๐% แล้วเขาจึงจะให้สอบไล่ได้ หรือต่ำจากนั้น ก็เต็มที่ คือจะได้บ้างครูก็ช่วยบ้าง แต่อย่างไรก็ตามเราได้อัตภาพมาเราก็สอบได้ถึง ๕๐% ถ้าได้ดีขึ้นไปก็ ๖๐% ๗๐% ๘๐% บ้าง นับว่าดีขึ้นไปโดยลำดับ ตามส่วนประมาทพลาดพลั้ง เกิดมาแล้วฐานะไม่เสมอกันนั้นอีกเรื่องหนึ่ง มีมากบ้างน้อยบ้าง มีอายุยาวบ้าง อายุสั้นบ้าง นี่แล้วแต่กรรม กรรมที่กระทำไว้นั่นแหละเป็นเครื่องแสดงถึงผลที่จะพึงได้รับ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่มีอายุยืนยาวก็เพราะไม่ได้ฆ่าสัตว์ หรือผู้ที่ไม่มีโรคก็ผู้นั้นไม่ได้ทำอันตรายหรือเบียดเบียนสัตว์ ผู้ที่อายุสั้นก็เพราะได้ฆ่าสัตว์ไว้มาก หรือมีโรคภัยไข้เจ็บมากเหล่านี้ ในอดีตกรรมใครจะไปรู้เพราะเราได้ผลของกรรม คือ ความเป็นมนุษย์นี่ เป็นเครื่องวัดถึงอดีตและอนาคตด้วย ถ้าเราได้อัตภาพมาแล้ว จะมีมากจนมากก็เพราะเราได้บริจาคทรัพย์ไว้มาก ได้สร้างศาลา

สร้างอุโบสถ สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียนอะไรเหล่านี้ อันนี้ เขามีทรัพย์มาก ถ้ามีทรัพย์น้อยก็ไม่บริจาค การบริจาคมาก บริจาคน้อย จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น การที่ได้อัตภาพร่างกายมาเป็นมนุษย์ที่รูปสวยบ้างไม่สวยบ้าง อันนี้ก็อีกเหมือนกัน ผู้ที่มีรูปงามก็เพราะมีอินทรีย์สังวรได้ดี คือ สำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกายและสำรวมใจได้ดี ผู้ที่มีรูปไม่งามก็เพราะว่าขาดการสำรวจอันนั้น จิตบางทีก็กระทบกระทั่งด้วยโทสะบ้าง เหล่านี้เป็นต้น อันนี้จึงว่าเป็นสมบัติของมนุษย์ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนว่า ผู้ปรารถนารูปงามนั้น ก็ต้องรักษาศีล ผู้ปรารถนาจะรวยทรัพย์ก็ต้องบริจาคทรัพย์ ปรารถนาที่จะมีสติปัญญาก็ต้องเจริญภาวนา หรือได้สดับตรับฟังพระธรรมเทศนา การฟังนั้นเป็นอันดับแรก ที่เราจะต้องไต่เต้าขึ้นไปนั้น ถ้าขาดการฟังเสีย เช่น ทางศีล ทางสมาธิ ทางปัญญา เป็นไปอย่างไร? ถ้าเราไม่ได้ยิน ไม่ได้ฟังแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามธรรมนั้น ๆ ได้ ถ้าเราได้ยิน ได้ฟัง

ว่า อันนี้ ทานนะ การบริจาคทาน ผลของทานก็มี ผลของศีลก็มี ผลของสมาธิ ผลของปัญญา นี่มีผลทั้งนั้น แล้วมีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยฉันทะ ถึงพร้อมด้วยปัญญาทั้งสามประการนี้ท่านเรียกว่า ภัพพ-บุคคล บุคคลที่สมควรที่จะได้รับทรัพย์สมบัตินั้น ๆ ที่จะพึงมีพึงได้ ศรัทธาที่น้อมไปในการบริจาคทานบ้าง คือ ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้ว เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็เชื่อธรรมอย่างนี้แล้วก็เว้นจากกรรมชั่วทั้งหมด ทั้งกายกรรมทั้ง ๓ วจีกรรมทั้ง ๔ และมโนกรรมทั้ง ๓ นั้น แล้วมาประพฤติชอบ คือ สุจริตด้วยกายกรรมบ้าง วจีกรรมบ้าง มโนกรรมบ้าง, ตั้งตนไว้ในฐานะที่ชอบ, ที่ถูก, ที่ควร, อย่างนี้, จึงทำให้ผู้ที่เกิดมานั้น มีรูปงามบ้าง, มีทรัพย์บ้าง, มีปัญญาบ้าง, หรือมากพอควรอย่างไร ? ก็แล้วแต่ศรัทธาที่หยั่งลงอันนั้น ฉันทะคือความพอใจในกุศลธรรม คือ พอใจในการที่บริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง เจริญภาวนาบ้าง พอใจ

ในการฟังธรรมบ้าง อันนี้ฉันทะซึ่งประกอบไปด้วยวิราคะ มิใช่ฉันทะราคะมันของคู่กัน ฉันทะราคะนั้นนะเป็นอัน ว่าไม่ได้มาอย่างนี้ ไปติดพันอยู่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น, ในรส, ในสัมผัสสะอันนั้นเสีย, ไม่สามารถถึงกาลฟังธรรม ก็ไม่ได้มาฟังธรรม, ถึงกาลสนทนาธรรมก็ไม่ได้มา สนทนา ถึงกาลเจริญสมถะภาวนาก็มิได้มาเจริญสมถะ ภาวนา ถึงกาลเจริญวิปัสสนาก็ไม่ได้มาเจริญวิปัสสนา นี่แปลว่าเป็นอภัพพบุคคล

ส่วนภัพพบุคคลนั้น คือพอใจในการบริจาคทาน รักษาศีล การเจริญภาวนาบ้าง แหละการฟังธรรมบ้าง อันนี้ว่าด้วยฉันทะ ส่วนปัญญานั้นพิจารณาโดยเหตุผล ผู้มีปัญญานั้นรู้จักเหตุรู้จักผลอันเป็นเบื้องต้น, เหตุแห่ง ธรรมอย่างไร ? ที่เป็นส่วนกุศล ผลธรรมอย่างไร ? ที่เกิด มาจากเหตุอันนั้น, ก็พยายามหาเหตุอันนั้น รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน, รู้จักประมาณในตน, รู้จักกาลเวลา, รู้จักบุคคล, รู้จักชุมนุมชนซึ่งท่านเรียกว่าสัตตบุรุษ ผู้ประกอบด้วยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้, ชื่อว่า "สุ" แปลว่า

ดี, งาม, ง่าย, แปลว่าสุภาพบุรุษหรือสุภาพสตรี ที่มาแปลเป็นใจความง่าย ๆ ถ้าผู้ใดมีธรรมทั้ง ๗ ประการ อันเป็นสุภาพบุรุษ สุภาพสตรี และมีขันติ, โสรัจจะ มีสติ มีสัมปชัญญะ มีหิริ มีโอตตัปปะ และมีกตัญญูกตเวที, อันนี้เป็นธรรมประกันป้องกันสังคมไว้, ถ้าผู้มีธรรมทั้ง ๔ คู่อันนี้แล้ว, ผู้นั้นจักไม่เป็นผู้ที่ยากจน, คือธรรมที่ตั้งตนไว้ชอบเสมอ, ด้วยเหตุนี้เราได้อัตภาพร่างกายอันนี้มาแล้วควรจะศึกษา, อันใดยังขาดตกบกพร่องในเรื่องของทานก็ดี, ศีลก็ดี, การเจริญภาวนาก็ดี, หรือว่าการฟังธรรมก็ดี, ย่อมส่งเสริมศึกษาประพฤติปฏิบัติให้มากในสิ่งนั้น ๆ เท่ากับว่าเราได้นาฬิกาชีวิตมาคนละเรือน, ระเบิดเวลามาคนละลูกนั่นเอง

คำว่านาฬิกาชีวิตในที่นี้ท่านหมายถึงตัวสติสัมปชัญญะ คือระลึกอยู่เสมอ ถ้าจะเปรียบเหมือนเรามีนาฬิกาผูกข้อมือไว้ ถ้าเราไม่ได้หมั่นดูมีแต่เพียงอนุมานเอาเท่านั้น นาทีเท่านั้นชั่วโมงเท่านั้น อันนี้ก็เพียงอนุมานเอาเท่านั้น แต่ความสิ้นไปเสื่อมไปของการเวลา วินาที

ผ่านไป, นาทีผ่านไป, ชั่วโมงผ่านไป, เราก็ไม่รู้ ซึ่งตั้งแต่วันนี้มาถึงขณะนี้ก็เข้าไป ๖ โมงกว่าแล้ว อันชราความแก่นำไปเกือบชั่วโมง บางทีเราก็อาจจะไม่รู้สึกว่าเราแก่เลยนี่แหละ เพราะเรามีนาฬิกาชีวิตแล้วไม่ได้เอานาฬิกาชีวิตอันนั้นมาพิจารณาดู คือไม่ได้ดูทุกวินาที ทุกนาที

ส่วนได้ระเบิดเวลามาคนละลูกนั้น แม้วินาทีผ่านไป นาทีผ่านไป มันก็สิ้นไปเสื่อมไป ใกล้เข้าไปต่อความตายทุกขณะ อย่างคุณโยมสอาดนี้ ระเบิดที่ได้มานั้นมันระเบิดไปแล้ว อันนี้แปลว่าเป็นอันไม่กลับมาแล้ว นี่สิ้นสุดกัน จบฉากของชีวิตคือละครของโลกนั้นเป็นอันจบฉากกันอยู่เพียงแค่นั้น แม้ว่าทรัพย์สินที่แสวงหามาด้วยความเหนื่อยยากก็ตาม บ้านเรือนที่จะอยู่ก็ตาม ก็ไม่ได้อยู่เสียแล้ว มาอยู่เรือนเพียงแค่ยาววา หนาคืบ กว้างศอก อยู่เพียงแค่นี้ อันนี้เป็นสมบัติครั้งสุดท้าย สมบัตินี้ก็เอาไปไม่ได้ ถึงคราวที่จะเผาก็ต้องเผาไปตามสภาพนั้น อันนี้จะชี้แสดงให้เห็น ท่านทั้งหลาย ผู้ที่มาอยู่ ณ สถานที่นี้ก็ควรจะตั้งอยู่ ในความไม่ประมาท คือต้องเป็นผู้

บริจาคทานบ้าง รักษาศีลบ้าง เจริญภาวนาบ้าง ตามควรแก่กาล การที่มารู้สึกบริจาคทานก็ดี รักษาศีลก็ดี แม้ศีลอันนั้นเราก็ควรเข้าใจภูมิธรรมเสียก่อน ภูมิธรรมของศีลนั้นมีอยู่ ๓ ภูมิ ในกามาวจรภูมิหนึ่ง ในมหัคคตภูมิหนึ่ง ในโลกุตระภูมิหนึ่ง, ดังท้ายอานิสงส์ของศีลที่ให้ไปแล้วนั้น สีเลน สุคตึยนฺติ นี่เป็นศีลของชาวกามาวจร ที่เราได้อัตภาพมาก็เพราะสมาทานศีลนั้นไว้ตั้งคุณงามความดีอันนั้นไว้ แม้จะขาดตกบกพร่องไปบ้างก็ไม่ถือว่าเป็นเจตนาอันใด ส่วนมหัคคตศีล คือ ศีลของผู้เจริญสมาธิ แม้ว่าเราจะตั้งสมาธิอันนั้นไว้มาพิจารณาโดยในกสินทั้ง ๑๐ ก็ดี อสุรภ ๑๐ ก็ดี อนุสสติ ๑๐ ก็ดี อันใดอันหนึ่ง ศีลอันนี้เว้นเสียจากกามารมณ์ ตั้งอยู่ในเนกขัมมะ คือออกจากกาม แต่ว่าก็ยังเป็นผลให้เกิดเป็นพรหมบ้าง อรูปพรหมบ้าง

ส่วนศีลอันข้อสุดท้ายได้แก่ สีเลน นิพฺพุตึยนฺติ ศีลของผู้เจริญวิปัสสนาอย่างเดียว ได้อารมณ์อย่างเดียวถ้าตั้งอยู่ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรมนั้นสม่ำเสมอ

เข้าไปกำหนดกายรู้กาย, กำหนดเวทนารู้ในเวทนา กำหนดจิตรู้จิต กำหนดธรรมรู้ธรรม, ธรรมอันใดปรากฏ คือกายปรากฏก็ไปกำหนดกาย เวทนาปรากฏก็ไปกำหนดเวทนา จิตปรากฏก็ไปกำหนดจิต ธรรมปรากฏก็ไปกำหนดธรรม คำว่า กำหนดหมายรู้นี้ก็กำหนดจิตเป็นเครื่องตื่น ทำความรู้สึกตัวไว้อยู่เสมอ, จิตที่ประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะเป็นจิตที่ตื่น จิตที่ประมาทไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะนั้นนะ เป็นจิตที่หลับท่านเรียกว่าจิตที่ไร้สำนึก อันนี้ส่วนมากจิตของปุถุชนเรามันไร้ความสำนึก จะยืน, จะเดิน, จะนั่ง, จะนอน, ไม่มีสติที่จะคอยระลึกไว้ได้ เราเดินมารองเท้าขาดไปก็หลายคู่แล้วก็ไม่เคยรู้สึกว่าเดิน, จะนั่งผ้าขาดมาก็หลายผืนแล้วก็ไม่เคยรู้สึกว่านั่ง, จะนอนที่นอนขาดไปก็หลายที่แล้วก็ไม่เคยรู้สึกว่านอน, นี่แปลว่าจิตที่มันไร้ความสำนึกก็ไปนึกถึงอย่างอื่น, ไปนึกถึงความโลภ ความโกรธความหลงเหล่านี้เป็นต้น, แต่หาจะได้นึกถึงทาน, ถึงศีลถึงภาวนาไม่ นี่แหละถ้าหากว่าเรารู้แนวทางอันนี้แล้ว

เราจะได้มีโอกาสดำเนินปฏิปทาทางที่ถูก ทางที่ชอบ ทางที่ควร การที่ถูก ที่ชอบ ที่ควรนั้นนะ

ศีลของกามาวจรที่เมื่อสมาทานไว้แล้วทั้ง ๕ ประการนั้น หากว่าอารมณ์อันนั้นยังไม่มาปรากฏ ศีลก็ยังไม่เกิดและศีลก็ยังไม่ขาดด้วย, ต่อเมื่ออารมณ์อันนั้นมายืนให้ดูยืนให้เห็น ยืนให้พิสูจน์ ยืนให้บรรลุ ถ้าเว้นได้ก็เป็นอันว่าศีลนั้นเกิดขึ้น, ศีลนั้นไม่ขาด เช่นอย่างเวลาประกอบการเลี้ยงในงานสังคมต่าง ๆ เขามักจะเลี้ยงสุราหรืออาหาร ถ้าเราสมาทานเว้นจากการดื่มสุราเมรัยแล้วในขณะนั้นแปลว่าศีลมันเกิดขึ้น, มาสำนึกตัวว่าสุรานี่เป็นความประมาทที่พระพุทธเจ้าท่านห้าม, ก็เว้นจากการดื่มสุรานั้นเสีย, หรือว่าเราสมาทานอุโบสถศีลไปในงานนั้น เขาเลี้ยงอาหารการบริโภคก็เว้นเสียจากไม่บริโภคอันนั้น นี่แหละศีลเกิดตรงนี่ เจริญขึ้นก็เจริญตรงนี้ ฉะนั้นเมื่ออดกลั้นได้ คำว่าศีลนั้น เจตสิกเป็นศีล เจตนาเป็นส่วนศีล หรือวิรัติเป็นส่วนศีล, เว้นทั่ว เว้นพร้อมได้อย่างนี้ อันนี้ศีลเกิดอยู่เสมอ แต่ว่าเกิดอยู่เพียงแค่นั้น

ถ้าหากว่าอารมณ์เหล่านั้น สัตว์ที่มายืนให้ฆ่า ของมายืนให้ถือเอา หรือว่าที่จะต้องประพฤติผิดในกามนั้นไม่มายืนให้แล้วก็เป็นอันไม่เกิด ไม่มี ไม่ขาดทุน ไม่ได้กำไร เพียงแต่สมาทานไว้เท่านั้น อันนี้เป็นศีลของชาวกามาวจร ฉะนั้นศีลใดที่จะต้องประพฤติต้องมีความอดทน อดกลั้นต่ออารมณ์นั้น ๆ มิให้อารมณ์นั้น ๆ มาทำให้จิตนั้นสะดุ้ง คือ เมื่อรู้เท่าเอาไว้กัน รู้ทันเอาไว้แก้ ขณะหนึ่ง ขณะหนึ่งนี่ ก่อนอื่นถ้าเรายังไปไม่รอด ถ้าจะไปจากอบายภูมิทั้ง ๔ คือไปเปรต ไปอสุรกาย ไปสัตวนรก ไปเดรัจฉานก็ไปจากมนุษย์ มนุษย์เป็นที่ชุมนุมกลาง หรือเป็นสถานีกลาง ถ้าจะมาจากมนุษย์ ก็ไปจากมนุษย์นี้แหละ ไปถึงภูมิของเทวดาก็ไปจากมนุษย์ ไปถึงภูมิพรหม รูปพรหมอรูปพรหม, ก็ไปจากมนุษย์ ไปส่วนโลกุตระก็ไปจากมนุษย์นี้ เพราะฉะนั้นความเป็นมนุษย์คือเป็นสมบัติศีลนี้เป็นศีลสมบัติ ถ้าผู้ใดรักษาไว้สม่ำเสมอ ทำอาการของกาย ของวาจา ของใจนั้นให้เรียบร้อย มีกายสมาจาร มีมรรยาททางกาย มีวจีสมาจาร มีมรรยาททางวาจา

มีมโนสมาจาร มีมรรยาททางใจ อันนี้เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่นอยู่ จิตที่รู้สำนึกอย่างนี้คอยป้องกัน เพราะฉะนั้นธรรมที่รักษาผู้ประพฤตินี้ คือศีลนี้ ผู้ใดประพฤติธรรม ธรรมก็ต้องตามรักษาผู้ประพฤตินั้นไว้อย่าง "ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษา ตามรักษาผู้ประพฤติธรรม ประพฤติศีล ศีลก็รักษาผู้ประพฤติศีล ประพฤติสมาธิก็รักษาผู้ประพฤติสมาธิ ประพฤติปัญญาก็รักษาผู้ประพฤติที่มีปัญญานั้นตามคุ้มครองอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเจตสิกธรรมเหล่านี้เป็นตัวการงาน เป็นตัวพลังงาน ฉะนั้นจิตอันหนึ่ง สิ่งที่เนื่องกับจิตอันหนึ่งส่วนมากนั้นจิตนั้นเป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์เท่านั้น ส่วนเจตสิกที่เนื่องกับจิตนี้ โลภะเจตสิก โทสะเจตสิก โมหะเจตสิก อันนี้เป็นตัว กำลังงาน ทำให้เกิดความชั่วก็ได้เกิดความดีก็ได้ อะโลภะ ความไม่โลภ อโทสะ ความไม่ประทุษร้าย อโมหะ ความไม่หลง อันนี้ก็เป็นตัวเจตสิกเข้าประกอบกับจิต เกิดขึ้นพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกับจิต ด้วยเหตุนี้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสอนให้ ผู้รักษาศีลนั้น ต้องคอยมีอินทรียสังวร สำรวมตาบ้าง สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย สำรวมใจ นี่แหละ ผู้ที่มีรูปงามนั้น แม้จะเกิดมาเป็นมนุษย์ ก็อาศัยความ สำรวมดี จิตไม่สะดุ้ง ไม่หวั่นไหว รูปมาทางตา ก็รู้ เพียงแค่รูป เสียงมาทางหู ก็รู้เพียงแค่เสียง กลิ่นมาทาง จมูก ก็รู้เพียงแค่กลิ่น รสมาทางลิ้น ก็รู้เพียงแค่รส สัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง มาทางกาย ก็รู้เพียงแค่ สัมผัสเท่านั้น หรือธรรนารมย์ ที่เกิดขึ้นมากับใจ ก็รู้ ธรรมทางธรรมารมณ์ว่า อันนี้เป็นกุศล อันนี้เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ไฟคือราคะก็ดี ไฟคือโทสะก็ดี ไฟคือโมหะ ก็ดี อันนี้เป็นเพลิงภายใน ย่อมไหม้สัตว์ทั้งหลายอยู่ ทั้งเพลิงกิเลสบ้าง เพลิงทุกข์บ้าง เพลิงกิเลสนั้นได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ เพลิงทุกข์นั้นได้แก่ ชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ มรณะความตาย อันนี้ มันไหม้ อยู่เสมอ เสมือนเทียน หรือประทีป ธูปเทียนที่จุดไว้ เมื่อจุดติดแล้วมันมีแต่สั้นไป ๆ ๆ ๆ ใครจะรู้หรือไม่รู้

ก็ตาม จะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม ชีวิตนี้ก็มีแต่สั้นเข้าๆๆ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงสอนให้ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดานะ ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ บุญกุศลอันใดที่ยังไม่ได้ทำ ให้รีบทำเสีย บริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนานี่ หรือพยาธิ ธมฺโมมฺหิ พยาธึ อนตีโต เรามีความเจ็บความไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ อันนี้เหมือนกัน บางคนประมาท เมื่อยังมีชีวิตพอที่จะเป็นไปได้ ไม่ทำบุญสุนทาน พอเจ็บไข้ได้ป่วยเข้าแล้วก็ ทำสังฆทานบ้าง ให้ทำอย่างโน้นบ้าง ให้ทำอย่างนี้บ้าง อันนั้น ปลายมือ แต่ก็ยังดีกว่า ที่ยังไม่ได้สำนึกได้ แต่เมื่อเรามีความสำนึกได้ ในเวลาใด ควรทำในเวลานั้น เพราะชราความแก่ นำเข้าไปทุกขณะ พยาธิความเจ็บไข้ก็ตามครอบงำอยู่ มรณะความตายก็นำไปอยู่ ท่านจึงเปรียบเหมือนนายโคฆาต จูงโคไปสู่ที่ฆ่า โคที่ถูกจูงไปนั้น มันก็นึกภาวนามันก็ใกล้ความตายไปทุกขณะ ๆ พอไปถึงเสาที่เขาจะประหารแล้ว เขาก็ผูกโคนั้นไว้ มันก็ต้องนึกว่า กูนี้ต้องตายแน่ ๆ ครั้นได้เวลา

เขาก็ลงดาบลงเชือด อันนี้ ฉันใด วินาทีผ่านไป นาที ผ่านไป กาลเวลานะล่วงไป ไม่ล่วงไปเปล่า นำเอาชีวิต เราสิ้นไปด้วย ด้วยเหตุนี้ ถ้าเรามานึกถึงอย่างนี้แล้ว บุญทานอันใด ที่ยังไม่ได้กระทำ ให้กระทำเสีย ในขณะที่ ยังมีชีวิตอยู่ พอที่จะมีกำลัง มีความสามารถที่จะกระทำ ได้ ถ้าเราไม่กระทำในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ไปทำใกล้ ก่อนจะตายนี่ อาการมันอ่อนแอ เพียงคนโน้นเขาบอก บ้าง คนนี้เขาบอกบ้าง กำลังมันน้อย ถ้ากำลัง มีกำลัง มาก ๆ อย่างที่กำลังเป็นอยู่นี่ แม้ญาติโยมทั้งหลาย ที่มา ทำกุศลอุทิศให้ คุณโยมสอาด นี่ก็เหมือนกัน อันนี้เป็น อุปการธรรม คือว่านึกถึงเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ก็ได้ให้ อุปการด้วยประการต่าง ๆ ทั้งบุตรธิดานั้นเรามีกำลังทำ เราก็ทำให้ในครั้งนี้และ ธรรมดา บิดา มารดานั้น ท่านห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษา ศิลปวิทยาที่ดี แล้วก็เมื่อถึงคราวถึงสมัย ท่านก็หาคู่ครอง ให้ แล้วก็มอบทรัพย์ให้ ในมรดกเป็นขั้นสุดท้าย อันนี้ จะเห็นได้ว่า ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่นั้น บางทีท่านไม่อาจ

ที่จะมอบให้ ถ้ามีคนที่ตกอยู่ในอบายมุขทั้ง ๔ คือเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนันเที่ยวกลางคืนเหล่านี้ ท่านก็ไม่มอบให้ ถ้ามอบให้ก็จะไปทำลายเสีย นี่เป็นหน้าที่ของมารดาบิดาที่จะต้องพิจารณาอยู่เสมอ แต่เมื่อบุตรธิดานั้นได้รับอุปการะอย่างนี้แล้ว ก็ควรปฏิการะทำความตอบแทนท่าน คือท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ รับทำกิจธุระของท่าน ประพฤติตนให้สมควรที่จะรับทรัพย์มรดก ดำรงวงศ์ตระกูลไว้ ทั้ง ๔ ทั้ง ๕ นี้ นี่เป็นหน้าที่ของบุตรธิดา พระพุทธเจ้าสอนหน้าที่อันนี้โดยลำดับ คือไม่ให้แก่งแย่งกัน ถ้าคนเราตั้งอยู่ในหน้าที่ หน้าที่ของมารดาบิดาอย่างไร ? หน้าที่ของบุตรธิดาอย่างไร หน้าที่ของสามีอย่างไร หน้าที่ของภรรยาอย่างไร หน้าที่ของครูบาอาจารย์อย่างไร หน้าที่ของศิษย์อย่างไร ถ้าเราทำตามหน้าที่ ตามสิทธิ ที่จะพึงมี พึงได้ ผลก็จะเกิดขึ้นในขณะที่เราได้ปฏิการะแทนนั้นแหละ แต่มาบัดนี้ ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว มีบุตรธิดาเป็นต้น มีญาติพี่น้อง ญาติมิตรทั้งหลาย ได้มาบำเพ็ญกุศลอันนี้ให้ผู้

ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็บุญกุศลอันนี้ ถ้าหากว่า เราอุทิศไปให้ไม่ถึงจะทำอย่างไร ท่านจึงเปรียบเหมือนว่า เช่น อย่างในงานนี้ เวลากลางคืนมีการเลี้ยงอาหารกันบ้าง แต่ว่าแขกที่มานั้น เขารับประธานอาหารมาแล้ว อิ่มมาแล้ว ถึงจะมาให้เขาก็ไม่รับ อันนี้ฉันใด อาหารที่เหลือก็เป็นของเจ้าภาพ อันนี้ฉันใด การบริจาคทานอุทิศให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ก็มีนัยเช่นเดียวกัน ถ้าไปเกิดเสีย เป็นมนุษย์ เป็นเทวดาเสีย หรือว่าไปในอบายภูมิเสีย ก็ไม่ได้รับ ไม่ได้รับของนั้น ก็ต้องตกเป็นสมบัติของเราผู้ที่บำเพ็ญให้ อันนี้เป็นต้น นี่แหละเป็นเรื่องราวที่เราทั้งหลายจะต้องศึกษาธรรมอันนี้เป็นข้อวัตปฏิบัติ

จึงได้นำเอาพระพุทธภาษิตว่าหลัก อนิจฺจา วตสงฺ-ขารา ที่พระท่านชักผ้ามหาบังสุกุล หรือผ้าบังสุกุล บางทีเราก็ไม่รู้ ท่านว่าปากขมุบขมิบว่า อนิจฺจา วตสงฺขารา อุปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํวูปสโมสุโข เป็นอย่างไรเราก็ไม่รู้ จบแล้วเราก็สาธุ แต่ว่าจิตนั้น

น้อมไปในการบริจาคทานไปแล้ว ถ้าเรารู้ใจความ เนื้อเรื่องนั้นแล้ว จะทำให้เราเกิดปีติโสมนัสยิ่งขึ้น

คำว่า อนิจฺจา วตสงฺขารา นั้น สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ วตะ นั้นมัน "หนอ" สังขารา คือ สังขาร อนิจจานั้น คือ ความไม่เที่ยง สภาพความไม่เที่ยง เราได้อัตภาพร่างกายมาตั้งแต่เกิดมาแล้ว ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ของมารดา ตั้งแต่เป็นกลละ มาเป็นเปสิ จากเปสิมาเป็นปัญจสาขา ตลอดไปจนถึง มีผม มีขน มีเล็บ มีฟัน มีหนัง ทั้ง ๕ ประการนี้ จนอยู่ในครรภ์ของมารดานี้ อันนี้เปลี่ยนไปจาก กลละ มาเป็นเปสิ จากเปสิ มาเป็นปัญจสาขา เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ แม้แต่คลอดออกมาแล้ว ก็ได้เปลี่ยนไปเป็นลำดับ นี้คือสภาพธรรมใดที่เปลี่ยนไปนั้น สภาพนั้นมันไม่เที่ยง สภาพนั้นมันตั้งอยู่ไม่ได้ ทนอยู่ไม่ได้ จะนึกถึงว่า ของใช้สอยของเราตั้งแต่เล็ก ผ้านุ่ง ผ้าห่ม เราจะเอามาใช้อีกไม่ได้แล้ว นี่คือมันเปลี่ยนแปลงไป อันนี้แหละ ถึงแม้ร่างกายของเราก็เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็อนิจจา วัตสังขารา สังขารอันนี้

ท่านหมายถึง กายสังขารบ้าง วจีสังขารบ้าง จิตสังขารบ้าง กายสังขารนั้นก็หมายถึง กายคือลมหายใจเข้า–ออก อันนิซิที่เราปล่อยปละละเลย เรามีลมหายใจแล้วก็ไม่ค่อยได้เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ถ้าเป็นนักการเมืองก็เอาลมไป บริหารการเมืองเสีย เป็นนักค้าขาย ก็ไปเอาลมค้าขายเสีย นักทำอุตสาหกรรมก็ไปทำอุตสาหกรรมเสีย, นักทำไร่ทำนาก็ไปทำไร่ทำนาเสีย ทั้งมีลมหายใจอยู่เราไม่เคยรู้เลย

นี่แปลว่า มันสิ้นไป เสื่อมไป ดับไป เป็นธรรมดา กว่าจะมารู้เข้า บางคนกว่าจะรู้นี่มันชรามันนำไปมากโขแล้ว จะเดินก็ไม่ค่อยไหว จะลุกก็ไม่ค่อยไหว ชรานำไปก็แหละจะลุกคนแก่นี่ ท่านว่าจะลุก จะเอาก้น ยกก้นขึ้นก่อน จึงจะไปได้ อันนี้แหละกว่าจะมารู้สึกตัว อย่างนี้ด้วยเหตุนี้ นั้นหมายถึงความประมาท เพราะว่าลมหายใจเข้า ลมหายใจออกนี้ มันเป็นเครื่องวัดว่า เที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา เพราะกายสังขาร ลมหายใจ ปรนปรือให้กายนี้เป็นอยู่ได้

ก็ด้วยอาศัยกายสังขาร คือ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก อันนี้ส่วนหนึ่ง แม้จะอริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ก็ด้วยอาศัยอำนาจอิทธิพลของลมนี้แหละ จิตวาโยธาตุไหลไปสู่รูปก้าว จิตวาโยธาตุไหลไปสู่รูปยืน จิวาโยธาตุไหลไปสู่รูปนั่ง จิตวาโยธาตุไหลไปสู่รูป นอน วาโยนั้นคือกองลมนี้ เพราะฉะนั้นกองลมนี่ มันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์เป็นอนัตตาอยู่ อาศัยสภาพธรรมทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทั้ง ๔ นี่ ท่านให้พิจารณาดูว่า ดิน นั้นนะ ภายในเป็นอย่างไร ภายนอกนั้นอย่างไร ภายนอกบางทีกว้างใหญ่ไพศาลสามารถที่จะปลูกฝังอะไร ให้เต็มบ้านเต็มเมือง แต่บางครั้งจะหาดินสักนิดก็ไม่มีถูกน้ำท่วมหมดนี้ก็แปลว่า ดินภายนอกใหญ่โตรโหฐานถึงเพียงนั้น ก็ยังรู้สิ้น รู้เสื่อม รู้หมดไปอย่างนั้น นับประสาดินอันส่วนเป็นภายใน เพียงนิดเดียว ก็มีความสิ้นความเสื่อมไปไปอย่างนี้ "น้ำ" ก็เหมือนกัน น้ำนี้ เมื่อมีอยู่นั้น บางครั้งก็ท่วมบ้าน ท่วมเมือง ท่วมแผ่นดินหมด บางครั้งก็หาน้ำสักนิดก็ไม่ได้ นี่ก็แปลว่า น้ำภายนอกใหญ่โต

รโหฐานอย่างนั้นก็ยังรู้สิ้น รู้เสื่อมรู้หมดไป น้ำภายใน บางครั้งแม้ตัวของตัวเองคอแห้ง น้ำลายก็จะไม่มีกลืน อันนี้ก็ความสิ้น ความเสื่อมไปอย่างนั้น หรือว่า "ไฟ" ก็เหมือนกัน ภายนอก ใหญ่โตรโหฐานสามารถไหม้บ้านเรือนเป็นจุณไปแต่บางครั้งหาไฟสักนิดหนึ่งก็ไม่มี อย่างนักสูบบุหรี่ไม่มีไฟก็เที่ยวขอต่อบุหรี่คนนั้น คนนี้อันนี้แหละ อันนี้ไฟภายนอกยังรู้สิ้นรู้เสื่อม ไฟภายในเรามีนิดเดียวจะตั้งอยู่ได้อย่างไร จะทนอยู่ได้อย่างไรนี้ "ลม" ก็เหมือนกัน บางครั้งพัดเอาบ้านเมือง พินาศไปหมด บางครั้งจะหาลมสักนิดก็ไม่มี, ต้องเอาใบตาลบ้าง, ทำพัดบ้าง, มาพัดหรือ พัดลมบ้างอย่างนี้เป็นต้น หรือเครื่องเย็นบ้างอันนี้ เพื่อจะให้ลมนั้นมันมีอยู่ ลมภายนอกใหญ่โตรโหฐานอย่างนั้น ลมภายในเพียงแค่ลมหายใจเข้าหายใจออกก็รู้จักสิ้น ก็รู้จักเสื่อมนี้แหละ ท่านทั้งหลายกายสังขารนั้นนะ มันไม่เที่ยงอย่างนี้ มีความแปรปรวนไปอย่างนี้ ส่วนวจีสังขาร ได้แก่วิตก กับวิจาร ท่านหมายถึงวิตก วิจารแล้วจึงพูดได้เพราะถ้าไม่มีวิตก ตรึก นึกถึง

อารมณ์แล้ว วิจารไม่ประคองเคล้าคลึงอารมณ์แล้วมันก็พูดไม่ได้ แม้อย่างอาตมาเทศน์อยู่นี้ก็ต้องวิตกว่าบัดนี้จะเทศน์เรื่องอะไร ต้องวิตกยกจิตนั้นขึ้นสู่อารมณ์นั้น แล้วค่อยมาพิจารณาไปตามลำดับ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอันนี้วิตก–วิจารณ์ ท่านหมายถึงวจีสังขาร

ส่วน จิตสังขาร นั้นท่านหมายถึงสัญญากับเวทนา, ทั้งสองตัวนี้ เป็นตัวสำคัญ สัญญานี้ส่วนมาก อุปาทาน-ขันธ์ เข้าไปถือเอา รูปปาทานักขันโท รูปของเรา, เรามีรูป, รูปเป็นเรา, เรามีรูป, อันนี้ เวทนา เป็นเรา, เรามีเวทนา, เวทนามีในเรา, เรามีในเวทนา, จิตเป็นเรา, เรามีจิต, จิตมีในเรา, เรามีในจิต, สังขารเป็นเรา เรามีสังขาร, สังขารมีในเรา เรามีในสังขาร อันนี้แหละทั้งสัญญากับสังขาร เป็นตัวธรรมมานุปัสสนา มันไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป, สัญญาจำหมายแล้วก็ดับไป, สังขารปรุงแต่งแล้วก็ดับไป, ถ้าเราไม่รู้ก็ไปอุปาทานขันธ์ ก็เข้าไปถือเอา ไปยึดเอาว่านี่เป็นเรา นี่เป็นของเรา นี่เป็นตัวตน ของเรา แต่ความจริงอัตภาพร่างกายนี้, ไม่มี

เจ้าของ หาเจ้าของมิได้ไม่มีเจ้าของนี่ ที่ว่าแม้ รูป ท่านเปรียบเหมือน ฟองน้ำ เวทนา ท่านเปรียบเหมือนต่อมน้ำ สัญญา ท่านเปรียบเหมือน พยับแดด สังขารท่านเปรียบเหมือน ต้นกล้วย วิญญาณ ท่านเปรียบเหมือน มายากล ฯ นี่จะหาเจ้าของสักนิดไม่มีเลย ฟองน้ำหรือต่อมน้ำนั้น เวลาฟองน้ำ น้ำที่ไหลเป็นฟองน้ำแล้ว ตกในกระแสน้ำ ก็ละลายไป เวลาฝนตกเป็นต่อมน้ำขึ้นมาแล้ว ก็แตกละลายหายไปพยับแดดก็หายไป ต้นกล้วยท่านจะเอาอะไรกับต้นกล้วย ไม่มีสาระไม่มีแก่นสารเลย ตั้งแต่ใบ ตั้งแต่กาบไปถึงแก่น หาสาระแก่นสารไม่ได้ หรือว่าวิญญาณเป็นมายากลทำให้หลอกลวงให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็นอย่างนี้อยู่เสมอ เพราะสภาพธรรมเหล่านี้ ขันธ์ ๕ นี้ มันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์มันเป็นอนัตตา หาสาระหาแก่นสารอะไรไม่ได้เลย นี่พูดถึงว่าด้วยสังขารที่มันไม่เที่ยงมีการเกิดขึ้นและดับไปการเกิดขึ้นก็เพราะอาศัยเหตุปัจจัย เมื่อสิ้นไปก็เพราะปัจจัยสิ้นไปและปัจจัยใหม่ มันเกิดมาอีก มีแต่เกิดดับ

เกิดดับอย่างนี้, จึงว่า อนิจฺจา, วตสงฺขารา สังขาร ทั้งหลายเหล่านี้แหละไม่เที่ยงที่ต้องแปรไป เปลี่ยนไป เป็นธรรมดาของเขาอย่างนั้น อุปาทวธมฺมิโน แปลว่า มี ความเกิดขึ้น มีความดับไปอย่างนั้น อุปฺปชฺชิตฺวานิรุชฺ-ชนฺติ เตสํวู ปสโมสุโข กาลใด สังขารเข้าไปสงบระงับ อยู่อย่างนั้นแล้ว เป็นสุขอย่างยิ่ง อย่างคุณโยมสอาดนี่ แปลว่า ปสโมสุโขไปแล้ว นิรุชฺชนฺติ สังขารเข้าไป ระงับดับเสียแล้ว เมื่อกองลมดับไฟก็ดับ, เมื่อไฟดับแล้ว น้ำก็เน่า เมื่อนำเน่าแล้ว แผ่นดินก็ละลาย ที่จะหาสาระ อะไรจากสิ่งเหล่านี้ไม่มีเลย ธาตุใดเป็นธาตุ ดิน แค่น แข็ง ก็ไปส่วนดิน ธาตุใดเป็นธาตุน้ำก็ไหลไปสู่น้ำ ธาตุ ใดเป็นธาตุไฟก็ไหลไปสู่ไฟ ธาตุใดเป็นธาตุลมก็ไหลไป สู่ลม ไม่มีกลับมาอีกแล้ว นอกจากอุปทานขันธ์ ที่เข้าไป ถือเอา ว่าเป็นเราเป็นของเรา ทำกุศลอันนี้ไว้ บางทีก็ อาจจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์บ้าง หรือว่าไปเกิดเป็นเทวดา บ้าง หรือไปเกิดเป็นพรหม เป็นอรูปพรหมบ้าง อันนี้

เพราะฉะนั้น อุปญฺชิตฺวา ในที่นี่ท่านหมายถึงสังขารเข้าไประงับ ท่านหมายถึงว่า "อาสวะ" นี่มันสิ้นไปแล้ว ดังในพระพุทธภาษิตว่า "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา" สังขารทั้งหลายเหล่านี้ไม่เที่ยง "ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ" กาลใดเห็นด้วยปัญญา "อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอสมคฺโค วิสุทฺธิยา" กาลนั้นย่อมเบื่อหน่าย ย่อมเห็นทางนั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ คือ ความเบื่อหน่าย คลายจากความยินดีอันนั้น จึงถึงความบริสุทธิ์หมดจด "สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา" สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง คือ ตั้งอยู่ไม่ได้ มันทนอยู่ไม่ได้ อย่าแก่นะ อย่าเจ็บนะ อย่าตายนะ มันก็แก่ มันก็เจ็บ มันก็ตาย มันว่าไม่ฟัง เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว "อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข" กาลใดเห็นด้วยปัญญาอย่างนี้แล้วย่อมหน่ายในทุกข์อันนั้น อันนี้เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ หรือว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" สารพัดธรรมทั้งปวงนั้น คือ ทั้งสังขารธรรม และ อสังขารธรรม นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เหมือนกัน กาลใดเห็นด้วยปัญญา "อถ นิพฺพินฺทติ ทุกเข" แปลว่า มาหน่ายในทุกข์อันนั้น ทางนี้เป็นทางแห่งวิสุทธิทั้งหลาย

ฉะนั้นท่านทั้งหลายมาศึกษาตามธรรม ที่พระ-พุทธเจ้าทรงวางหลักอันนี้ไว้อย่างนี้แล้ว, มีศีลอันนี้เป็นปกติแล้วค่อยดำเนินไปถึงสมาธิ ดำเนินไปถึงปัญญา เพราะว่าทางนี้ เป็นทางแห่งวิสุทธิทั้งหลาย มาเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ ธรรมเป็นเครื่องตื่น, ธรรมเป็นเครื่องรู้ สติปัฏฐานนี่แหละเป็นความไม่ประมาท ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้กับพระน้านางนั้นว่า "อปฺปมตฺโต" ท่านจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม "อาตาปี" มีความเพียรอยู่แล้วส่งตนไปดีแล้ว คือส่งตนนั้นมันก็ส่งตน ไปถึงกายถึงเวทนา ถึงจิต ถึงธรรม อันนั้น เพราะฉะนั้นการเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ ก็หมายถึงมาพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม นั่นเอง ดังคำที่สวดมนต์ในตอนเช้า ตอนเย็นของพระว่า "รูปํ อนิจฺจํ" รูปไม่เที่ยง "เวทนา อนิจฺจา" เวทนาก็ไม่เที่ยง "สญฺญา อนิจฺจา" สัญญาความจำหมายก็ไม่เที่ยง "สงฺขารา อนิจฺจา" สังขารปรุงแต่งก็ไม่เที่ยง ทั้งกายสังขาร ทั้งจีวรสังขาร ทั้งจิตสังขารนี่ก็ไม่เที่ยง "วิญฺญาณํ อนิจฺจํ" วิญญาณความรู้อารมณ์ก็ไม่เที่ยง "รูปํ

อนตฺตา” รูปบังคับไม่ได้ นี่แหละท่านทั้งหลาย อย่าแก่นะ มันก็แก่ อย่าเจ็บนะ มันก็เจ็บ อย่าตายนะ มันก็ตาย มาบัดนี้ มาวันนี้ เราแก่มาหลายชั่วโมงแล้ว แต่ความรู้สึกว่า แก่ นั้นนะไม่มีเลย ท่านทั้งหลาย เพราะว่าไม่ได้ใส่ใจในนาฬิกาชีวิต อันนั้น “เวทนา อนตฺตา” เวทนาความเสวยอารมณ์ คือ สุข ทุกข์ก็ดี อุเบกขาก็ดี ก็บังคับไม่ได้ จงมีสุขอยู่นะอย่ามีทุกข์เลย ก็บังคับไม่ได้ อันนี้แหละ “สญฺญา อนตฺตา” สัญญาความจำหมายอารมณ์อันนั้น ก็บังคับไม่ได้ จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำความสัมผัส จำความนึกคิดต่าง ๆ เหล่านี้ จำแล้ว ก็สิ้นไปตามสภาพธรรมเขาอย่างนั้น “สงฺขารา อนตฺตา” สังขาราที่ปรุงแต่ง, เป็น ปุญฺญาภิสังขารปรุงแต่งบุญบ้าง, อปุญญาภิสังขารปรุงแต่งบาปบ้าง, อเนญชาติสังขารปรุงแต่ง อเนญฺชา คือ ความไม่หวั่นไหวบ้างอันนี้ ก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน บุญก็ไม่เที่ยง อกุศลก็ไม่เที่ยง หรืออเนญฺชา มันก็ไม่เที่ยงนี่แหละหรือ “วิญฺญาณํ อนตฺตา” วิญญาณที่รู้อารมณ์แล้ว มันก็ดับไปตามสภาพอันนั้น ถ้าเรามาศึกษา

อย่างนี้ ท่านว่าดูหนังดูละครแล้วกลับมาย้อนดูตัว ดูตัวที่ลมหายใจเรานี่ อย่างท่านทั้งหลาย นั่งสดับตรับฟังพระธรรมเทศนานี้ มา "มนสิการ" อยู่ที่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกว่ามีไหม ? ลมหายใจเข้าปรากฏแล้วก็สิ้นไป อันนี้แหละมันหายใจเข้าแล้วไม่กลับออกอีก "ก็สบาย" หายใจออกแล้วไม่กลับเข้าไปอีก "ก็สบาย" อย่างคุณโยมสอาดนี่ "สบาย" แล้ว "ปสโมสุโข" แต่ยังต้องมีทุกข์ มีกิน ต้องทำงาน ก็เพราะมีกองลม เหล่านี้ เพราะฉะนั้นโบราณท่านจึงว่า "มีลมมันจึงต้องมีเรื่อง" สิ้นลมก็สิ้นเรื่อง ตราบใดเรายังมีลมอยู่ต้องทำกิจการงานต่าง ๆ เพื่อความเป็นอยู่ของอัตภาพ ชีวิตอันนี้ ก็รักษาอัตภาพชีวิตเรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง ถ้ามันสิ้นลมเสีย มันก็สิ้นเรื่องอย่างที่ผู้ล่วงลับไปแล้วนี่ สิ้นเรื่องแล้ว แปลว่า โลกนี้ไม่ต้องกลับมาอีก อันนี้ฉันใด การพิจารณากายในกายนั้นก็ให้พิจารณาดูที่กองลมหายใจเข้าลมหายใจออกนั้น อย่าประมาทพลาดพลั้งไป บางทีลมหายใจเข้าก็ไม่รู้ ลมหายใจออกก็ไม่รู้ นี่เป็นเรื่องประมาท จิตที่ไร้สำนึกนั้น บางที

ไปนึกถึงเรื่องอดีตบ้าง นึกถึงเรื่องอนาคตบ้าง ไม่ได้นึกถึงปัจจุบัน ความรู้สึกตัวปัจจุบันนั้นนะว่ากาย "อานา" นั้นเป็นกองลม "ปาโณ" นั่นเป็นชีวิต ชีวิตเป็นของหาง่าย ศีลธรรมเป็นของหายาก ฉะนั้นศีลธรรมที่เกิดขึ้นกับชีวิต หมายถึง สติสัมปชัญญะ ประกอบกับกองลมหายใจเข้ามีความเพียร มีสติสัมปชัญญะอยู่ รู้ว่ามีกองลมมากระทบแล้วก็สิ้นไป หายใจออกก็มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติระลึกรู้สึกตัวอยู่ แล้วมันก็หายไป ตราบใดที่มันยังมีปัจจัยอันนี้อยู่ ปัจจัยของกองลมนั้น หรือรูปนั้นท่านว่ามีอวิชา มีตัณหา มีกรรม มีอาหารอันนี้ เป็นปัจจัยให้รูปนั้นให้รูปนั้นเจริญขึ้นได้ ถ้าเรามากำหนดรู้ ขณะหนึ่งขณะหนึ่ง ปัจจัยมันเกิดขึ้นแล้วมันก็ดับไปอย่างนี้ กำหนดไป ๆ จนกว่าปัจจัยของมันจะสิ้น คือ อวิชา มันสิ้นไปตัณหา สิ้นไป กรรมาภิสังขารนี่ มันสิ้นไป ตลอดจนอาหารฉะนั้นท่านว่าจะ "ละรูป" ท่านให้มาละที่อาหาร อาหารนี่ เป็นรูปชนิดหนึ่ง หรือว่า กวฬิงกลาหารนั่นนะ อาหาร

นั่นนะ อาหารคือรูป อาหารคือคำข้าว เรารู้จักอาหารนี่มานานแล้ว แต่ว่า เรากินอาหาร ความจริงนั้นไม่ใช่เรากิน กินนั้น เพื่อกิเลส เพื่อตัณหา เพื่อมานะ เพื่อทิฏฐิต่างหาก ถ้ากินเพื่ออยู่ แล้วมีสติคอยพิจารณาทุกคำเคี้ยวทุกคำกลืน อาหารนั้นท่านให้พิจารณาโดยเป็นของปฏิกูลเป็นของน่าเกลียด ถ้าหากเป็นของปฏิกูล เป็นของน่าเกลียดแล้วการบริโภคอาหารมันก็ลดลง ตัณหา มานะทิฏฐิ มันก็ลดลงด้วย การจะลดอำนาจ ตัณหา มานะทิฏฐินั้น ตัณหา มานะ ทิฏฐินี้ ท่านเปรียบเหมือนจอมพลของจอมพลถ้าลดไปได้ก็เพียงแค่จอมพล ลดจากจอมพลมาก็เพียงนายพัน จากนายพันก็มาเป็นนายร้อยจากนายร้อยก็มาเป็นนายสิบ จากนายสิบก็มาเป็นพลทหารเท่า ๆ กันแล้ว อันนี้ใช้กันไม่ได้แล้ว จะใช้ก็เพราะกำลังไม่มีจะไปแสวงหามาได้ อันการลดอาหารนั้น ก็มีนัยเช่นเดียวกันนั้น เมื่อพิจารณาอาหารเป็นของปฏิกูลนี้อย่างนี้แล้วมันก็ลดอาหารลงไปลงไปตามสภาพทุกคำเคี้ยว

และทุกคำกลืน อันใดที่ว่างามให้พิจารณาว่าเป็นของไม่งาม อันใดไม่งามให้พิจารณาโดยความเป็นของงาม อันนี้ เพื่อจะละตัณหาและทิฏฐิหรือ เพื่อจะละอภิฌชา ความโลภ โทมนัส คือ โทสะ ถ้าว่ามันงามแล้ว ตัณหามันใคร่มันอยากได้, หรืออาหารถ้าป้อมลงไปเพียงแค่ลิ้น, นั่นแหละไม่ทันกำหนดรู้ มันกลืนลงไปเสียแล้ว อันนี้ ตัณหามันกลืนลงไปก่อน ถ้าป้อมลงไปอีก ไม่ได้พิจารณาอีก มันก็กลืนลงไปอีกกว่าจะรู้สึกตัวมันอิ่มเสียแล้ว, กว่าจะรู้ว่าอิ่มแล้ว, อ้าวนี่ลืมนึกพิจารณาเสียแล้วมันหลอกถูกกิเลสมันหลอกอย่าเอากิเลสมาเป็นเรา อย่าเอาเราไปเป็นกิเลส เอากิเลสเป็นเรา เอาเราเป็นกิเลสแล้วมันยุ่ง นี่หน้าที่ของผู้เจริญ สติปัฏฐานทั้ง ๔

ฉะนั้น เมื่อพิจารณากายในกาย กายยืนอยู่ก็มีมนสิการโยนิโสมนสิการกับการยืน เดินอยู่ก็มีโยนิโส-มนสิการกับการเดิน นั่งอยู่ ก็มีโยนิโสมนสิการกับการนั่ง หรือแม้จะนอนก็มีโยนิโสมนสิการกับการนอนนั้น, นี่แหละคำว่าโยนิโสมนสิการนั้น "โยนิ" แปลว่า

"กำเนิด" ที่เกิดของเขาที่ไหน เกิดของเขา ที่ยืนบ้าง ที่นั่งบ้าง นอนบ้าง ถ้าเราไม่ได้ทำความรู้สึกไว้ คือจิตประกอบไปด้วยความไม่ประมาทนี่ทำความรู้สึกไว้อย่างนี้, มันจะไปละ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อันนั้นทุกขณะ ถ้าหากจิตที่ไร้สำนึกแล้ว มันก็เดินไปได้ตามสภาพอันนั้น แปลว่า เดินไปก็ไม่รู้ เดิน นั่งไม่รู้นั่ง ยืนไม่รู้ยืน นอนไม่รู้นอน เหล่านี้ เป็นต้น มีสติสัมปชัญญะ อันประกอบไปด้วย สติปัฏฐานทั้ง ๔ นี่ด้วย อริยาบถ ยืนบ้าง เดินบ้าง นั่งบ้าง หรือแม้จะนอนบ้าง ก็ทำความรู้สึกอยู่อย่างนี้ จนคุ้น "อาเสวิตาย" ท่านหมายถึงส้องเสพอารมณ์นั้นอยู่การส้องเสพเหมือนเราเรียนหนังสือไม่ใช่ว่าวันหนึ่งเราจะเรียนได้หนังสือเด็ก ๆ กว่าเราจะได้ตัว ก. ตัว ข. ตัว ค. ก็ต้องหลายวัน บางคนหนังสือขาดตั้งหลายเล่มกว่าจะได้ บางคนกว่าจะสอบไล่ได้ ประถมหนึ่ง ประถมสอง ก็ต้องหนังสือขาดไปเยอะ อันนี้เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราไม่ฝึกไว้ เรามัวเมาประมาทอย่างนั้นอยู่ มันก็เผลอไป ถ้าหากว่าไม่เผลอ

มีจิตสำนึกอยู่ ท่านว่าการเจริญสติปัฏฐานทั้งสี่นี้ ถ้าเป็นไปโดยสม่ำเสมอแล้ว ท่านว่า ภายใน ๗ วัน ก็จะรู้ หรือ ๗ วัน ไม่รู้ ก็ ๗ เดือน ๗ เดือนไม่รู้ ก็ ๗ ปี ๗ ปีไม่รู้ในขณะที่จะดับจิตนั้นก็สามารถที่จะรู้ได้ อันนี้จนแคล่วคล่อง อาเสวิตาย เหมือนพิมพ์ดีด ถ้าเราพิมพ์ได้อย่างไร สระอะ สระอา สระอิ สระอี หรือว่า ตัว ก. ตัว ข. อย่างนี้ได้ก็หลายวัน บางคนเรียนตั้งสามเดือนก็ยังพิมพ์ผิดอยู่นั่นแหละอันนี้ ฉันใด การฝึกสติให้สำนึกอยู่ในกิริยาอิริยาบถที่ยืนบ้าง เดินบ้าง นั่งบ้าง นอนบ้างนี่ต้องอาศัยเวลาไม่ใช่ว่าอยากจะได้เมื่อนั้น เมื่อนี้ ถ้าความอยากเป็นอันไม่สำเร็จผล ฉะนั้นเมื่อศึกษาอย่างนี้แล้ว "อาเสวิตา" อย่างนี้ต้องส้องเสพอยู่ "ภาวิตา" เจริญอยู่ "พหุลีกตา" กระทำให้มากด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญาญาณ ศีลเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับอารมณ์ของกายนั่นเอง กายยืน กายเดิน กายนั่ง กายนอน ศีลก็ประคองจิตไว้ สมาธิก็ตั้งอยู่ในกายนั้น ปัญญาก็รู้เหตุผลของกายเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

ตามสภาพธรรมอันนั้นจนคุ้น เมื่อคุ้นแล้ว นี่แหละเท่ากับว่าเราตั้งตัวได้ เหมือนเราอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ ก็เช่นเดียวกัน เขียนเป็นตัวเขียนได้บางทียังเขียนไม่เป็นตัว เขียนให้สกดอย่างไร การันต์อย่างไร บางทียังสกดผิดอยู่ แต่ว่าการประมาทพลาดพลั้งนั้น ถ้าเราฝึกได้บ่อย ๆ ความชำนาญนั้นก็จะเกิดขึ้นเหมือนพิมพ์เขาใช้เวลาเป็นหลาย ๆ เดือน เพราะฉะนั้นเปรียบเหมือน – นักมวย นักมวยนั้นจะชกแต่ละทีเขาต้องฝึกเป็นเดือน ๆ เป็นปี ๆ แต่ว่าจะชกจริงเพียงแค่ครึ่งชั่วโมงบ้าง ชั่วโมงหนึ่งบ้าง หรืออย่างดีก็สองชั่วโมงบ้างเช่นนักมวยรุ่นใหญ่ ๆ อย่าง ๑๕ ยก เขาฝึกมาเป็นปี แต่ชกเพียงสองชั่วโมงเท่านั้นแหละ ถ้าไม่ฝึกเลย ก็ไม่มีหวังที่จะชัยชนะนี้ ข้าศึกเหล่านี้ เราจะไปต่อสู้ที่ไหน ก็ต่อสู้ที่กายเหล่านี้แหละ ทำไมท่านให้กำหนดกาย เวทนาจิต ธรรม กายเป็นที่อาศัยเกิดของโลภะ โทสะ โมหะ เวทนาเป็น ที่อาศัยเกิดของ โลภะ โทสะ โมหะ จิต เป็นที่อาศัยเกิดของโลภะ โทสะ โมหะ

ธรรมเป็นที่อาศัยเกิดของ โลภะ โทสะ โมหะ โดยเหตุนี้ จึงมากำหนดหมายรู้จำเพาะส่วนใดส่วนหนึ่งนั้น กายส่วนใด กายส่วนนั่ง–ก็ดี หรือกายที่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ประพฤติให้แคล่วคล่อง เมื่อมันแคล่ว-คล่องอย่างนี้แล้ว เป็นเอกัคคตา มีทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญหาแล้วก็ปรากฏเกิดขึ้นใจมันก็จะอยู่เฉย ๆ ไม่ดิ้นรน แล้ว เมื่อใจไม่ดิ้นรนแล้วก็แปลว่า อาเสวิตายะ ส้องเสพนั้นจนคุ้นแล้ว ภาวิตายะเจริญอยู่ พหุลีกตายะ ทำให้มาก ในสิ่งนั้น ทั้งส่วนศีล ทั้งส่วนสมาธิและส่วน ปัญญาเข้าไปรู้กายอันนี้ความเกิดของกาย นี่ความดับของ กาย รู้เพียงแค่นี้แหละกายก็ปรากฏเกิดขึ้น ก็รู้ว่ากาย ปรากฏเกิดขึ้น ความเกิดของกายก็รู้ว่าความเกิดของกาย ความดับของกายก็รู้ว่าความดับของกาย แม้หายใจ เข้าขณะที่ปรากฏเกิดขึ้นนั้น คือกายกระทบ หายใจ เข้ายังตั้งอยู่ คือ ยังมีกองลมยังอยู่ ความสิ้นสุดของ กองลม ก็สิ้นสุดไปแล้ว นี่แปลว่าหมดไปแล้ว ฉากหนึ่ง หายใจออกก็ปรากฏเกิดขึ้น ก็รู้ว่ามันเกิดขึ้น

ตั้งอยู่ยังมีกองลมไหลออกมาอยู่ สิ้นสุดของกองลมแล้ว ก็สิ้นสุดไปตามสภาพของธรรมอย่างนั้น นี่ไม่รู้ความเกิดขึ้นความดับไป แต่ในตัวสติปัฏฐานนั้น ท่านสอนให้ภิกษุในธรรมวินัยนี่ว่า ตามเห็นกายในกายอยู่ – กายส่วนใดส่วนหนึ่ง กายมีมาก กายยืน กายเดิน กายนั่ง กายนอน กายคู้ กายเหยียด กายเคลื่อน กายไหว แต่ขณะนั้นทำอะไรอยู่ เป็นปัจจุบันธรรมอยู่ ให้รู้อยู่ในขณะที่หายใจเข้า หายใจออกอันนั้นเท่านั้น เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว อันนี้ว่ารู้กาย ความเกิดของกายก็เกิดอยู่ที่นี่ ความดับของกายก็ดับอยู่ที่นี่ไม่ไปดับที่อื่น แม้หายใจออกก็มีนัยเช่นเดียวกันอันนี้ ก็เมื่อรู้สม่ำเสมอนี่แหละจิตที่เมื่อรู้สำนึกว่ากายนี้นะมีแน่ ความเกิดของกายก็มีแน่ ความดับของการก็มีแน่ว่า "สมุทยธมฺมานุปสฺสีวา กายสฺมึ วิหรติ" สภาพธรรม คือ กายปรากฏเกิดขึ้นแล้วก็รู้ว่าเกิดขึ้น "วยธมฺมานุปสฺสีวากายสฺมึ วิหรติ สภาพธรรม คือ กายนี้ สิ้นไป เสื่อมไป ดับไป ก็รู้ว่ามันสิ้นไป เสื่อมไป ดับไป สมุทยวยธมฺมาปนุสฺสีวา-

กายสฺมึ วิหรติ" กายทั้งส่วนเกิดขึ้นก็ดี ทั้งส่วนดับไปก็ดีปรากฏอย่างนี้ อันใดปรากฏชัดเจนก็ไปตามกำหนดดูกายในส่วนนั้น "อตฺถิ กาโยติวา กายนี้มีอยู่นะสติปจฺจุปฺปฏฺฐิตา โหติ" สติเข้าไปตั้งในฐานกายก็มีด้วยอันนี้จะทิ้งเสียไม่ได้ เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติธรรมนั้นนะ ถ้าไปลืมอันนี้เสียกายมีอยู่ กายยืน กายเดินกายนั่ง กายนอน มีอยู่แต่ว่าไม่มีสติเข้าไปรู้นั้น แปลว่าเผลอไปแล้ว ความประมาทเอาไปกินเสียแล้ว แต่ว่าเมื่อกายนี้มีอยู่สติก็เข้าไปตั้งในฐานกายอันนั้นไว้ แล้วสตินี่ก็เป็นเพียงแค่สติระลึกรู้ ญาณก็เพียงแค่เข้าไปอาศัยกำหนดรู้เท่านั้นเอง เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว กายเกิดขึ้น สติก็เกิดขึ้น ญาณก็เกิดขึ้น กายดับไป สติก็ดับไป ญาณก็ดับไปถ้ารู้ความเกิดความดับของญาณ.. อันนี้บ่อย ๆ แล้วตัณหานิสัยทิฏฐินิสัย อาศัยเกิดในขณะนั้นไม่ได้ ที่ว่า "อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ" แปลว่านิดหนึ่งก็ไม่มี น้อยหนึ่งก็ไม่มี ตัณหานิสัย ทิฏฐินิสัยอาศัยเกิดไม่ได้หมายถึงกิเลสอาศัยกายส่วนนั้นเกิดไม่ได้

แล้วก็ในกาย มีบทอื่นอีก กายที่ยืนอยู่ก็ดี กายที่นั่งอยู่ก็ดี กายที่เดินอยู่ก็ดี ต้องมีสติสัมปชัญญะ เข้าควบคุมกำจัด อภิชฌโทมนัสออกไป การกำจัดอภิชฌาโทมนัส นั้นนะ เช่น อาตาปีมีความเพียรความเพียรนี่แหละ ที่ในปัจจุบันท่านใช้คำว่ามี "เรด้า" คอย ป้องกัน คือ สำรวมอินทรีย์ไว้ ต้องมี "เรด้า" ป้องกันเหมือน ประเทศเรากับประเทศเขมรติดต่อกัน ต้องมีเรด้า ข้าศึกจะผ่านมาช่องไหน ทวารไหน เรด้าต้องบอกว่า ข้าศึกมาทางนี้ สั่งกระแสมาทางกายนครนี้ สติสัมปชัญญะ เป็นผู้ควบคุมเป็นผู้รักษากายนครก็เตรียมรับไว้ เมื่อ ข้าศึกมาก็ให้เข้าพระนครนั้นไม่ได้อันนี้ ฉันใด ความ เพียรนั้นเพียรสังวรไว้เป็นตัว "เรด้า" เพียรพยายาม เพียรละก็หมายถึงการละบาปอกุศล คือ กามวิตกบ้าง พยาบาทวิตกบ้าง วิหิงสาวิตกบ้าง ที่มันเกิดขึ้น ก็รู้ว่า มันเกิดขึ้น มันดับไป ก็รู้ว่ามันดับไป แทงตลอดไป อยู่อย่างนี้แล้วมีสัมปชัญญะความรู้สึกตัวอยู่ว่าบัดนี้ทำ อะไร ทำกิจ ๔ อย่าง ทำกิจรู้ว่า อันนี้ทุกข์ นี้เหตุเกิดขึ้น

แห่งทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ปฏิปทาให้....ถึงความดับทุกข์ นี้ตัวสัมมาทิฏฐิทำกิจ ๔ อย่าง ตัวสติปัฏฐานก็ทำกิจ ๔ อย่างเหมือนกัน การพิจารณากายในกาย พิจารณาเวทนาในเวทนา พิจารณาจิตในจิตพิจารณาธรรมในธรรม ส่วนธรรมที่เป็นเครื่องนำออกนั้นได้แก่ตัวสังกัปปะ คือว่านำออก นำออกอย่างไร นำกามฉันทะออก นำความพยาบาทออก นำความเบียดเบียนออกไป คือ ความดำรินั้นนะ คือ ในขณะมีเนกขัมมะ เป็นเครื่องดำริ ดำริในเนกขัมมะ เนกขัมมะ แปลว่า นำออก นำกาม นำพยาบาท นำการเบียดเบียนออกไปแต่ละขณะ ๆ ๆ เพราะฉะนั้น อภิชฌา โทมมนัส ที่นำออกด้วยตัว สังกัปปะ ตัวนี้ จึงดำริหายใจเข้าแล้ว ก็ดับไป หายใจออกก็ดับไป จะยึดถืออะไร เป็นเรา เป็นของเรา ไม่ได้ ทั้งนั้น มีแต่สภาพธรรมปรากฏเกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป เป็นธรรมดาอย่างนี้ อันนี้แหละมาพิจารณากายในกายรู้สึกตัวอยู่อย่างนี้ แม้เวทนา สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ถ้าเราไม่ศึกษาแล้ว ก็โวยวาย เวทนานี้ถ้าว่าตามเรื่อง

ก็ตัวแสบ ทำให้แสบอยู่เสมอนั้นแหละ สุขเกิดขึ้นก็อยากจะให้สุขนั้นอยู่ต่อไปนาน ๆ ทุกข์เกิดขึ้นก็โวยวายนี้แหละตัวแสบมันเป็นอย่างนั้น อทุกขมสุขเกิดขึ้นแล้วก็ไม่รู้เสียอีก เพราะฉะนั้นสุขเกิดขึ้นท่านให้กำหนดดูสุข สุขเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ก็ดับ อุเบกขาเกิดขึ้น อุเบกขาก็ดับ ไม่มีสภาพธรรมใดจะเหลืออยู่ได้เลย เพราะฉะนั้นสุขเกิดขึ้น ถ้าเราไม่กำหนดรู้ นั่นราคะตามนอน คือ อยากสุข อยากสุขมากอยู่อย่างนั้นหรือทุกข์เกิดขึ้นก็เปลี่ยนแล้ว นี่แหละ ทุกข์มีอยู่ ความสิ้นสุดของทุกข์ย่อมมีด้วย ท่านให้พิจารณาอย่างนั้น ให้มันสิ้นสุดของกองทุกข์เสียก่อน ต้องใช้ขันติ ใช้โสรัสจะอันนี้ เป็นตัวประกอบกำกับเป็นอุปการะธรรม ให้ธรรมนั้นสงบนิ่งอยู่ แม้ทุกข์ก็ดี สุขก็ดี อทุกขมะสุข สงบนิ่งอยู่ในอารมณ์อย่างนั้น เมื่อทุกข์ สุขก็ดี อทุกขมะสุขเกิดขึ้นอย่างนี้ มันสงบก็รู้ว่ามันสงบ อันนี้มารู้เวทนาว่านี้เวทนา นี้ความเกิดของเวทนา นี้ความดับของเวทนา

นี่มาถึง "จิต" จิตตานุปัสสนา จิตนี้เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์อย่างเดียว น้อมไปสู่อารมณ์เท่านั้นแหละ แต่การงานต่าง ๆ โลภะ โทสะ โมหะ นั้นเข้าประกอบกับจิต ท่านว่า โลภะ เข้าประกอบกับจิต ก็รู้ว่า โลภะ เข้าประกอบกับจิต โทสะ โมหะ เข้าประกอบเข้าประกอบกับจิต ก็รู้ว่า โทสะ โมหะ เข้าประกอบกับจิต นี่แหละการรู้อย่างนี้ มันดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ไปพร้อมกันในอารมณ์อันเดียว ในขณะจิตเดียวกันนั้น หรือจิตอันปราศจาก โลภะ ปราศจาก โทสะ ปราศจาก โมหะ คือไม่เกิดเลย คือว่า มีแต่กุศล มีแต่องค์แห่งมรรคที่กำกับนั่งอยู่ ขณะนั้นปัญญาการในขณะนั้น มีทั้งศีล มีทั้งสมาธิ มีทั้งปัญญา หรือจิตที่มีสมาธิก็รู้ว่าจิตมีสมาธิ จิตไม่มีสมาธิก็รู้ว่าจิตไม่มีสมาธิจิตที่ยิ่งใหญ่ จิตที่ไม่ยิ่งใหญ่ จิตหลุดพ้น จิตไม่หลุดพ้นต้องใช้ความไม่ประมาทอันนี้เข้าไปกำหนดดูนิ่งความสงบของจิตอันนั้นนั้นแม้เวทนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ไปดูที่จิตนั่นแหละ ถ้าทุกข์เวทนา มันไม่ชอบใจ สุขเวทนามันชอบใจ นี่แหละ

เพราะฉะนั้น "ชอบใจ ไม่ชอบใจ มันก็มีความเกิดความดับ" เวทนานั้น เปรียบเหมือนแขกมาคอยตามรังควานอยู่ ถ้าหากว่าเราไปยินดีให้อาหารการบริโภคของแขก แขกก็รู้ "โอ่" เรามาบ้านนี้ เราได้กินดี ก็อยู่ได้นาน ๆ หน่อย แต่ให้กินหรือไม่ให้กินเขาก็ต้องกลับไม่อยู่ ไม่ทนอยู่อย่างนั้นได้ เกิดขึ้นทุกข์เกิดขึ้น แล้วก็ดับ สุขเกิดขึ้นก็ดับ ทุกข์สุขเกิดขึ้นแล้วก็ดับ แต่ว่าหากว่า เรายินดีเสีย นั่นคือว่า โลภะมันเกิดขึ้น ยินร้าย โทสะ มันเกิดขึ้น เวทนากระทบแล้วไม่รู้นั่น โมหะมันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นถ้ารู้ว่า อันนี้เวทนา อันนี้ความเกิดของเวทนา อันนี้ความดับของเวทนา แปลว่ารู้ทั่วถึงปัจจัยของเขามันเกิดขึ้นเพราะปัจจัย มันดับไปเพราะปัจจัย ความเกิด ความดับของปัจจัย คือ จิตมันสงบนิ่ง เมื่อจิตสงบนิ่ง คือ อาเสวิตายะ ส้องเสพอยู่ ภาวิตายะ เจริญอยู่ พหุลีกตายะ ทำให้มากแล้ว อยู่อย่างนี้แล้ว จิตนั้นมันก็สงบ คือจิตเป็นจิตปัสสัทธินี่แหละจิตปัสสัทธิ คือ สงบทั้งราคะ โทสะ

โมหะ หรือจิตสงบจากนิวรณ์ทั้ง ๕ กามฉันทะก็ดี พยาบาทก็ดี ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจและวิจิกิจฉาก็ดี มันสงบลง นี่แปลว่า กายสงบ นั่นหมายถึงเวทนา สัญญา สังขาร ทั้ง ๕ นั้น นี่หมายความว่า นิวรณ์ไม่เข้าประกอบกับจิตในขณะนั้นได้ หรือจิตที่รู้สงบนั้นก็อันหนึ่ง กายเบา จิตเบา กายควรแก่การงาน จิตก็ควรแก่การงาน กายแคล่วคล่อง จิตก็แคล่วคล่อง กายอ่อนน้อม จิตก็อ่อนน้อมอันนี้เหมือนเรามาเผาเหล็กเพื่อจะให้สนิมมันออกไป เขาเผาเหล็กจนแดงโชนแล้วเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ ถ้าเผาไม่แดงแล้ว ไม่สุกแล้วก็ดัดไปไม่ได้ฉันใด จิตนี้ก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้ว่า จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ "จิตที่ฝึกไว้ดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ จิตฺตสฺส ทมโถสาธุ" อย่างนี้เป็นอย่างนี้คือว่ามาฝึกจิตไว้อันเดียว ราคะเกิดขึ้นก็รู้ว่าราคะ โทสะเกิดขึ้นก็รู้ว่าโทสะ โมหะเกิดขึ้นก็รู้ว่าโมหะ ทำความรู้ทำความเพียรทั้ง ๔ นั้น หรือทำสัมปชัญญะทั้ง ๔ นั้นทำสติปัฏฐานทั้ง ๔ นั้น ธรรมที่เจริญ ธรรมที่นำออกได้

แก่ตัวสังกัปปะ นั้นทั้ง ๓ คือ นำกามฉันทะออก นำความพยาบาทออกนำการเบียดเบียนออก นี่คือนำสนิมเปรียบเหมือนสนิมนั่นนะนำสนิมนี้ออกไป ใหม่ก็เกิดไม่ได้เก่าก็ถูกนำออกใหม่ก็เกิดไม่ได้เก่าก็ถูกนำออกไปด้วยอย่างนี้ จนกว่ามันจะหมดสนิม เมื่อมันหมดสนิมเสีย แล้วจิตนั้นมันก็ว่างว่างจากราคะ จากโทสะ ว่างจากโมหะ ฯ

แม้ใน "ธัมมานุปัสสนา" ก็ตาม ท่านหมายถึงสัญญากับสังขารตัวนี้ท่านเอามาทิ้งไว้สุดท้ายก็เพราะว่ามันเป็นของละเอียด เจ้าละเอียดนี่ ธรรมที่เป็นส่วนอกุศลได้แก่นิวรณ์มีกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะอุทธัจจะ-กุกกุจจะวิจิกิจฉา ที่เกิดขึ้นก็รู้ว่ามันเกิดขึ้น ที่เข้าไประงับหรือธรรมที่เป็นส่วนกุศลได้แก่ตัวโพชฌงค์ทั้ง ๗ นั้นได้แก่ สติสัมโพชฌงค์บ้าง ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์บ้างวิริยะสัมโพชฌงค์บ้าง ปีติสัมโพชฌงค์บ้าง ปัสสัทธิ-สัมโพชฌงค์บ้าง สมาธิสัมโพชฌงค์บ้าง อุเบกขาสัมโพช-ฌงค์บ้าง กุศลอันนี้เกิดขึ้นทำไม ? จึงต้องให้กำหนดหมายรู้ทั้งที่ว่า องค์ธรรมนี้เป็นตัวธรรม องค์ธรรมที่เป็น

ตัวตรัสรู้แต่ยังมีปัจจัยอยู่ ท่านทั้งหลายท่านจึงให้กำหนดรู้ ถ้ามิฉะนั้นแล้วใจนี่นะมันยังรู้ไม่ตลอดก็นึกว่า "โอ" เรานี่ได้สติสัมโพชฌงค์แล้ว **สติสัมโพชฌงค์นี้** เป็น "ญาณ" ด้วยเป็นความรู้ด้วย ต้องมนสิการอันนี้ไว้ เกิดแล้วก็ดับไป – เกิดแล้วก็ดับไปอย่างนี้ ๆ

ธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์ การเลือกเฟ้นธรรม ธรรมนี้ควรเจริญ ธรรมนี้ควรละ ก็เลือกเฟ้นว่าธรรมใด ควรเจริญได้แก่ องค์มรรคทั้ง ๘ ประการนั้นเป็นธรรมที่ควรเจริญ หรือว่าโพชฌงค์ทั้ง ๗ นี้เป็นธรรมที่ควรเจริญ พอเจริญธรรมนี้ เจริญแล้วมันก็ละไปในตัวนั่นเอง หรือ **วิริยะสัมโพชฌงค์** ได้แก่ตัว "เรด้า" ทั้ง ๔ ประการนั้น เพียรสังวรหนึ่ง เพียรละหนึ่ง เพียรเจริญหนึ่ง เพียรรักษาหนึ่ง หรือ**ปีติสัมโพชฌงค์** คือ ความอิ่มใจแผ่ไปทั่วสารพางค์กาย ถ้าไปติดอยู่อย่างนี้แล้วว่าเรานี่ได้ปีติ ปีติความอิ่มใจ ความพอใจ ความเหมาะใจก็จะไปติดอยู่เพียงแค่นั้น แต่ความจริงนั้นน่ะอันนั้นยังเป็นปีติธรรมที่หยาบอยู่ต้องละปีตินั้น เพราะฉะนั้นในจตุตถฌานท่าน

ยังว่า "สุขฺขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสส จ ปหานา" คือ ละสุข ละทุกข์ ละโสมนัสโทมนัสเสียได้ เหลือแต่ "อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิ" มีสติกำหนดอยู่กับอุเบกขา คือ เฉย ๆ อยู่เท่านั้นแหละ เพราะฉะนั้น **ปัสสัทธิ** คือ ความสงบกายก็ดี ความสงบจิตก็ดี **หรือสมาธิ** อันได้แก่เป็นองค์ตัวฌาน คือ สัมมาสมาธิ ในปฐมฌานบ้าง ทุติยฌานบ้าง ตติยฌานบ้าง จตุตถฌานบ้าง ปรากฏเกิดขึ้นแล้วให้มันสงบอยู่อย่างนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่ความวางเฉยนี่ อันนี้แหละเป็นตัว "ญาณ" ความรู้เพราะอุเบกขานั้น อุเบกขาธรรมดาก็มี อุเบกขาในองค์ฌานก็มี อุเบกขาในสติปัฏฐานก็มี หรืออุเบกขา สังขารุเปกขาญาณก็มี อันนี้เมื่ออุเบกขาปรากฏอุเบกขาเกิดขึ้นแล้วต้องดูให้รู้ว่าจะไปทางไหน ? อุเบกขาเกิดขึ้นแล้วก็ดับนี่ถ้าไปเพ่งดู ความอุเบกขานั้นเกิดขึ้นแล้วก็ดับ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป อันนี้แหละเป็นทางเป็นสังขารุเบกขาญาณ เมื่อสังขารุเบกขาญาณเกิดขึ้นอย่างนี้แล้ว ก็จิตนั้นก็นมสิการไว้ว่า บริกรรมอันหนึ่งขณะหนึ่ง บริกรรมถึงรูปถึงนามนั้นก็อุปจาระ คือ เฉียดไป

อนุโลมเรียกว่าอนุโลมะจิต คือ หยั่งเข้าไปสู่ตัวสัจจะธรรม ทั้ง ๔ นั้น เพราะฉะนั้น จิตนี้ถ้าจะเปรียบเหมือนลูกฟุตบอล นักเล่นฟุตบอลคงจะรู้ดี ผู้ที่เลี้ยงฟุตบอลได้ฟุตบอลเข้าได้นะ ฟุตบอลมีแต่ชนะ แต่ว่าแพ้นะ คนแพ้นะ คนที่ฝ่ายแพ้บ้าง คนฝ่ายชนะบ้าง ฝ่ายดำบ้าง ฝ่ายขาวบ้าง เหมือนเล่น "บาสเก็ตบอล ต้องเลี้ยงจิตนี้ให้จนแน่วแน่ไม่ให้ข้าศึกมาแย่งเอาไปได้แล้วก็เลี้ยงเข้าไปสู่ที่โก แล้วก็ถึงเวลาก็โยนลงโก อนุโลมก็เหมือนกัน บางครั้งก็ลงบ้าง บางครั้งก็ไม่ลงบ้าง ถ้าไม่ลงก็มาบริกรรมใหม่ มาเลี้ยงไปใหม่ อุปจาระไปใหม่ อนุโลมใหม่จนไปถึงโกแล้วก็หย่อนลงเข้าโกนั่นแหละ แต่ว่า "โกในที่นี้ท่านว่ามี ๔ โกเท่านั้นแหละมีอยู่ ๔ ครั้ง มีอยู่ ๔ ขณะ เพราะฉะนั้นเมื่อถึงอนุโลมญาณอันนี้แล้วก็ไปถึงโคตรภู โคตรภูอันนี้หมายถึงหยั่งลงสู่โคตรของอิริยะ เพราะฉะนั้นหยั่งลงสู่โคตรของอริยมรรคอันนี้แล้วเบิดประตูให้พระนิพพานนั่นนะ" แจ้ง เพราะฉะนั้น มรรคที่จะเกิดได้ ก็เกิดได้ที่ในโคตรภูญาณนี้ "ท่านเปรียบเหมือนว่า

คนลงเรือเหยียบเรือสองแคม เท้าหนึ่งอยู่ในเรือ เท้าหนึ่งอยู่บนบก พอยกเท้าแล้วมันถึงลงในเรืออันนี้ฉันใด โคตรภูญาณนี้ก็เหมือนกัน เปิดประตูแล้ว มรรคก็ได้พระนิพพานนั้นเป็นอารมณ์ ถึงมรรคแล้วก็ถึงผล ผลเป็น ๒ ขณะอันนี้แหละท่านทั้งหลาย การศึกษาอย่างนี้แล้วจึงเข้าไประงับดับสังขาร บุญญาภิสังขารบ้าง อบุญญาภิสังขารบ้าง อเนญชาภิสังขารบ้าง หมดทั้งเหตุหมดทั้งปัจจัยอันนั้น จนได้ปฐมมรรค ทุติยมรรค ตติยมรรค จตุตถมรรคเรียบร้อยแล้วจึงมาสงบกายสังขาร มาสงบเรียบร้อยอย่างดีนี้แล้ว อันนั้นชื่อว่า ปสโมสุโข คือ ดับไปโดยไม่มีส่วนเหลือ เพราะฉะนั้น เราท่านทั้งหลายที่ได้อัตภาพร่างกายมานี้ ได้ปัจจุบันเป็นอารมณ์อยู่ก็ตาม แต่ว่าปัจจุบันที่ได้มาเป็นผลของอดีต อดีตนั้นส่งมาแล้วให้มีผลในปัจจุบัน มีรูป มีนาม มีเวทนา สัญญา สังขาร มีวิญญาณเป็นปัจจุบันผล ปัจจุบันผลนี้มันได้ผลแล้วก็กลับเป็นปัจจุบันเหตุอีก ด้วยเหตุนี้แหละท่านจึงให้ศึกษาปัจจุบันเหตุ ตาเป็นอย่างไร หูเป็นอย่างไร

จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอย่างไร เหตุมันเกิดที่ตา โลภะ โทสะ โมหะ มันเกิดที่ตา โลภะ โทสะ โมหะ ก็เกิดที่หู โลภะ โทสะ โมหะ ก็เกิดที่จมูก โลภะ โทสะ โมหะ ก็เกิดที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ เกิดอยู่ในนี้ไม่เกิดที่อื่น ถ้ามารู้สึกตัวอยู่อย่างนี้แล้วก็สามารถที่จะมี "เรด้า" ส่งกระแสจิตนั้นเข้ามงถึงแล้วว่า บัดนี้ข้าศึกมาแล้ว รูปมาแล้ว เสียงมาแล้ว กลิ่นมาแล้ว รสมาแล้ว สัมผัสมาแล้ว หรือความนึกคิดมาแล้ว ก็ประคองจิตนั้นไว้ ตั้งจิตนั้นไว้ สติ-สัมปชัญญะอันเป็นส่วนภายในก็เตรียมรับไว้ เราจะสู้ศึกสู้ที่ไหน สู้ตรงนี้ สู้ขณะนี้ ไม่ใช่ว่าหนีไปที่อื่น หนีไม่พ้น เมื่อรูปมา ก็รู้ว่ารูปเกิดแล้วดับตรงนี้ เสียงมาเกิดแล้วดับตรงนี้ กลิ่นมา เกิดแล้วก็ดับอยู่ตรงนี้ รสมา เกิดแล้วดับอยู่ตรงนี้ สัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง เกิดแล้วก็ดับอยู่ตรงนี้ ธรรมารมณ์ที่เกิดแล้วก็ดับอยู่ตรงนี้ มีความเกิด ความดับอย่างนี้แหละ อันนี้แหละถ้าได้ความเกิดความดับอันนี้ โดยสภาวะแล้วท่านว่าได้จุลโสดาก็ได้นี่เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายเมื่อถึงเวลาแล้วที่เราจะต้อง

หมุนมาศึกษาตัวของตัวเอง ศึกษาขันธ์ ๕ ศึกษาอายตนะ ๑๒ ศึกษาธาตุ ๑๘ เหล่านี้เพื่อจะให้รู้สึกตัวอยู่ เมื่อทำความรู้สึกตัวอยู่นี่ก็เพื่อจะละกิเลสอันมี ราคะ โทสะ โมหะ คือดับไฟ คือ กิเลส ไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ดับเพลิงทุกข์ ได้แก่ ชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ มรณะคือความตายนั่นด้วยอำนาจของภาวนานี้ อันนี้เป็นบุญกุศล เพราะฉะนั้น คำว่า อนิจฺจา วตสงฺขารา นั้นก็-หมายถึงสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง อุปฺปาทวย ธมฺมิโน มีความเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นธรรมดา "อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ" กายสังขารเหล่านั้นหรือสังขารเหล่านั้น เข้าไปสงบระงับแล้ว เตสํวู ปสฺโมสุโข มีความสุขอย่างยิ่ง อันนี้เป็นคำที่ท่านพระอนุรุตเถระ ท่านเปล่งธรรมสังเวช ในขณะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรินิพพานแล้ว ในขณะนั้นพระอริยสาวกทั้งหลาย ก็ต่างแสดงธรรมกัน พระอนุรตเถระก็เปล่งอุทานอันนี้ว่า อนิจฺจา วตสงฺขารา อุปฺปาทวย ธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํวู ปสโมสุโข" อันนี้หมายถึงสังขารเข้าไประงับดับหมดแล้ว หมด

เชื้อเพลิงกิเลส เชื้อเพลิงทุกข์แล้วก็เป็นอันว่าสิ้นอาสวะ-ธรรมกันเพียงแค่นั้น นี่ด้วยอำนาจกุศลที่ท่านเจ้าภาพทั้งหลายได้บำเพ็ญแล้วนี้ อุทิศส่วนกุศลให้แด่คุณโยมสอาด นุชนาฏ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอให้ท่านคุณโยมสอาดจงรับรู้ไว้ด้วย หากว่ายังไม่รู้ ยังไม่ถึงแล้ว ขอให้เทวดาองค์ใดองค์หนึ่ง นำข่าวว่าญาติพี่น้องของท่านได้บำเพ็ญกุศลอันนี้ไปให้ แล้วขอท่านจงได้รับผลอันนี้ ด้วยประ-การทั้งปวง วิสัชชนามาใน อนิจจากถา ก็สมควรแก่เวลาด้วยประการฉะนี้ ฯ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แพร่การช่าง ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๒๓